

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nika Vukša

POLOŽAJ OTROKA V SODNEM POSTOPKU

Magistrsko delo

Ljubljana, 2019

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nika Vukša

POLOŽAJ OTROKA V SODNEM POSTOPKU

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo

Mentorica: red. prof. dr. Vesna Leskošek

Ljubljana, 2019

ZAHVALA

Zahvaljujem se sogovornikom, ki so bili pripravljeni z menoj deliti svoje dragocene izkušnje. Posebna zahvala gre mentorici, red. prof. dr. Vesni Leskošek za strokovno vodenje in oporo z vsemi nasveti.

Zahvalo namenjam najbližjim, ki so me podpirali na študijski poti. Predvsem staršema, ki sta mi nesebično pokazala prave poti življenja.

Naj nikoli ne izdam otrokovega zaupanja,
ne zadušim njegovega upanja niti ne uničim njegovih sanj.

Marian Wright Edelman

POVZETEK

Namen magistrske naloge je bil raziskati položaj otroka v sodnem postopku v Sloveniji. Osredotočila sem se na visoko konfliktno situacijo na področju družine. Sem spadajo predvsem vprašanja starševske skrbi ob razvezi, kot so vzgoja in varstvo, stiki, preživnina. Teoretski del obsega predvsem teorijo o otrokovih pravicah, načine vključevanja otroka v sodni postopek in smernice za pogovor z otrokom. V teoriji me je zanimala primerjava položaja otroka v Sloveniji z Nemčijo, Avstrijo, Švedsko, Finsko. Dotaknila sem se sprememb, ki prihajajo z novim Družinskim zakonikom, in vloge socialnega dela pri položaju otroka v sodnem postopku.

V raziskovalnem delu me je predvsem zanimalo, kakšno je mnenje strokovne javnosti o položaju otroka v sodnem postopku, kako določajo koristi otroka na sodišču in na centru za socialno delo. Zanimalo me je, ali posamezne strokovne službe vključujejo otroka v postopek in na kakšen način. Z raziskovanjem sem želela odkriti tudi, kako bi položaj otroka izboljšali, zato me je zanimalo, s katerimi ovirami se srečujejo pri vključevanju otroka v postopek in kakšne spremembe pričakujejo z novim Družinskim zakonikom.

Raziskavo sem podprla s sedmimi intervjuji. Intervjuje sem izvedla z odvetnico na področju družinskega prava, uporabnico, ekspertko iz izkušenj, dvema socialnima delavkama na centrih za socialno delo, dvema sodnicama iz družinskega oddelka okrožnih sodišč in Vlasto Nussdorfer, bivšo varuhinjo človekovih pravic.

V intervjujih sem izvedela, da je položaj otroka v zakonodaji drugačen kot v praksi. Enako velja za spremembe v Družinskem zakoniku. Strokovnjaki si sprememb želijo, vendar so v dvomih, ali se bodo v praksi izkazale za pozitivne. Korist otroka v sodnem postopku določajo predvsem s pomočjo dokazov in največkrat se medtem oprejo na mnenje centrov za socialno delo in mnenje izvedenca. Tukaj se že pokaže, kako veliko vlogo ima center za socialno delo. Otroka vključijo, če ga, največkrat ravno na centru za socialno delo, kjer po pogovoru določijo, kateri od staršev bolje zadovoljuje razvojne potrebe otroka. Sodnik največkrat prepusti pogovor z otrokom centru za socialno delo, saj se sami ne čutijo dovolj sposobne za vodenje pogovora.

Glavne ugotovitve moje raziskave sledijo prav temu. Če želimo položaj otroka v sodnem postopku izboljšati, moramo strokovnjake usposobiti za delovanje na področju družine in jim priskrbeti dodatno znanje ter oporo. Sodnikom primanjkuje socialno delovnega znanja, socialni delavci pa so preobremenjeni in ne morejo opraviti tolikšnega števila pogovorov z otroki, kot bi si želeli. Treba je zagotoviti nov, dodaten kader in opolnomočiti strokovnjake, da bodo lahko naprej opolnomočili otroke.

Ključne besede: koristi otrok, vključevanje otrok, otrokov glas, otrok na sodišču, socialno delo

Title: The Situation of the Child in the Legal Proceeding

Master's Thesis Abstract

The purpose of my master's thesis is to research the situation of the child in the legal proceedings in Slovenia. I was concentrated to highly conflictive situations in the sphere of the family. These are especially the cases of parental care after the divorce, for example education and care, contacts and alimony. The theoretical part contains mainly theory about the child's rights, the ways to include the child in the legal proceeding and the guidelines for the conversation with the child. In the theory I was interested in comparison of situation of the child in Slovenia with the situation in Germany, Austria, Sweden and Finland. I touched the changes which are coming with the new Family code and the role of the social work at the situation of the child in the legal proceedings.

In the research I was especially interested about the opinion of the experts about the situation of the child in the legal proceedings, how the courts and the centres for social work define the child's benefits. I wondered whether the expert offices include the child into the proceeding and how. I also wanted to find out how we could improve the situation of the child, so I wanted to know which obstacles obstruct including of the child in the proceeding and which changes they expect with the new Family code.

I supported the research with seven interviews. I interviewed a lawyer in the field of the family law, a user, the expert on experience and two social workers from the social work centres, two judges from the family department of the district courts and Vlasta Nussdorfer, ex ombudsman of RS.

I realized from the interviews that the situation of the child is in practice different than in law. The same is in the case of the changes in the Family code. The experts want the changes but they doubt whether or not the practice will find them positive. They define the benefit of the child in the legal proceeding especially with the evidence and to find the evidence they search the opinion of the social work centres and the opinion of the expert. Here we can see how important the role of the social work centres is. They include the child – if they do – mostly in the social work centres, where they define after the conversation which of the parents better fulfils the child's needs in the growth. The judge most of times leaves the conversation with the child to Centres for Social Work, because they don't feel competent to lead the conversation with the child.

The main conclusions of my research are in that way. If we want to improve the situation of the child in the legal proceeding, we have to train the experts for work in the field of the family and acquire them additional knowledge and support. The judges have lack of the knowledge from the field of the social work and the social workers have too much work and cannot have conversations with so many children as they would like to. It is necessary to provide new, additional staff and empower experts so that they can empower children.

Keywords: the children's benefit, including of the children, the voice of the children, the child on the court, the social work

VSEBINA

1 TEORETIČNI UVOD	1
1.1 Otrokove pravice	1
1.2 Vključevanje otroka v sodni postopek.....	2
1.2.1 Načini vključevanja otrok v sodni postopek	5
1.2.2 Smernice zaslišanja otrok	9
1.3 Družinska mediacija.....	11
1.4 Primerjava položaja otrok v sodnem postopku s tujino	13
1.5 Vloga socialnega dela pri delu z otroki v sodnem postopku	15
1.5.1 Koncept delovnega odnosa.....	16
2 PROBLEM	19
2.1 Raziskovalna vprašanja	20
3 METODOLOGIJA.....	21
3.1 Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke	21
3.2 Raziskovalni instrumenti in viri podatkov	22
3.3 Populacija, vzorčenje.....	22
3.4 Zbiranje podatkov	23
3.5 Obdelava in analiza	23
4 REZULTATI.....	26
4.1 Korist otroka	26
4.1.1 Določanje koristi otroka in delo v korist otroka na sodišču	26
4.1.2 Določanje koristi otroka in delo v korist otroka na centru za socialno delo	27
4.2 Vključevanje otroka v sodni proces	28
4.2.1 Vključevanje otroka na sodišču	28
4.3 Vloga strokovnjakov pri procesu odločanja na sodišču.....	33
4.4 Ovire	36
4.5 Položaj otroka	37
4.6 Družinski zakonik.....	38
5 RAZPRAVA.....	40
6 SKLEPI	48
7 PREDLOGI.....	49
8 SEZNAM VIROV	51
9 PRILOGE.....	55
9.1 Vprašalnik	55
9.2 Kodirani intervjuji	55

1 TEORETIČNI UVOD

Otrokov glas je premalokrat slišan že v vsakdanjem življenju, predvsem pa se to pozna v sodnih postopkih, kjer je otrokov glas velikokrat v celoti izpuščen iz odločitev sodnika in drugih vpletenih. Varstvu otroka in njegovih pravic ni bila namenjena vedno takšna pozornost kakor danes. Še posebej je bil v preteklosti prezrt glas otroka, saj se je otrok štel za pravno nesposobnega in s tem tudi nesposobnega za pravni govor. Odrečena mu je bila pravica do glasu, mnenja, kaj šele da bi imel sam dostop do sodišča. Otroci so bili videni, a ne slišani. Veljalo je celo mnenje, da bi dolžnost, da se otroka posluša, pripeljala do otrokove nespoštljivosti do staršev (Kraljić, 2016, str. 11).

1.1 Otrokove pravice

Za razumevanje nadaljnjega besedila je najprej treba opredeliti pojem "otrok", ki ga uporabljam v magistrskem delu. Po 5. členu Družinskega zakonika (2017) (v nadaljevanju DZ) je otrok oseba, ki še ni dopolnila 18 let, razen če je že prej pridobila popolno poslovno sposobnost. Podobno sledi tudi iz Konvencije otrokovih pravic (1990) (v nadaljevanju KOP), katere 1. člen določa, da je otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let, razen če zakon, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej.

V magistrskem delu uporabljam pojem otrok, kot ga določata KOP in DZ, s predpostavko, da otrok ne pridobi popolne poslovne sposobnosti že pred osemnajstim letom.

"Pojem otroka se je skozi zgodovino in različne kulture razvijal in spreminjal, s tem pa se je spreminjal tudi njegov status pripadnika človeške družbe. Medtem ko so ga še v srednjem veku dojemali kot majhnega odraslega, se je sredi 19. stoletja pojavila ideja, da mu je treba dati določeno varstvo. V posameznih državah, predvsem v Franciji, so začeli urejati področja, kot so zaščita otrok na delovnem mestu in pravica otrok do izobrazbe, s čimer so začele nastajati prve zasnove progresivnega razvoja otrokovih pravic. V začetku 20. stoletja se je vzpostavilo zdravstveno, socialno in pravno varstvo otrok, ki se je razširilo najprej na regionalno in nato na mednarodno raven" (Jager Agius, 2014, str. XVII–XVIII). Zgodovinski dokument, ki je na mednarodni ravni prvi priznal obstoj posebnih pravic, ki pripadajo otrokom, odgovornost staršev do njih in dolžnost človeštva dati otroku najboljše, kar je mogoče, je bila Ženevska deklaracija o otrokovih pravicah, sprejeta v Društvu narodov leta 1924. Kasneje je tudi Splošna deklaracija o človekovih pravicah priznala potrebo po posebni skrbi za otroke in pomoči

otrokom, vključno z ustreznim pravnim varstvom. Temeljni mednarodni akt, ki je za države zavezujoč in v celoti namenjen otrokovim pravicam, pa je Konvencija o otrokovih pravicah. Konvencijo je 20. novembra 1989 z resolucijo št. 44/25 soglasno sprejela Generalna skupščina Organizacije združenih narodov in velja za mednarodno pogodbo, ki je bila najhitreje in najširše sprejeta ter je začela veljati prej kakor v enem letu po sprejemu (Jager Agius, 2014, str. XVII-XX). Prav tako pomemben dokument je Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic, ki je bil sprejet leta 1996, v Strasbourgu. Sprejele so ga članice Sveta Evrope in še nekatere druge članice podpisnice, Slovenija je konvencijo ratificirala leta 1999 (Zakon o ratifikaciji evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic, 1999).

V nadaljevanju me bo zanimalo, kakšne so otrokove pravice v sodnem postopku, predvsem v visoko konfliktnih situacijah. Ker se otrok lahko pojavlja v sodnem postopku zaradi različnih situacij, sem si zaradi raziskovalnih namenov izbrala visoko konfliktno družinskopravne postopke, predvsem v postopku razveze, ločitve, kjer se pojavljajo vprašanja stikov, dodelitev v vzgojo in varstvo in druge situacije, kjer je otrok posredna žrtev in je treba določiti otrokovo največjo korist.

1.2 Vključevanje otroka v sodni postopek

“Otroka v postopku načeloma zastopajo starši oziroma skrbnik. Od pravne zahtevnosti posamezne zadeve je odvisno, v kolikšni meri bo otrok sposoben razumeti pomen in posledice posamičnega postopka. Ko je otrok premajhen in je zadeva preveč strokovno zahtevna, ne bo sposoben oblikovati svojega mnenja, zato v teh primerih starši oziroma skrbnik tudi v celoti namesto otroka odločajo, kaj je v njegovo korist” (Končina Peternel, 2008, str. 9).

V sodnem postopku je treba upoštevati, da je otrok z dopolnjenim petnajstim letom starosti v družinskopravnih postopkih pridobil popolno procesno sposobnost in se lahko odloči, ali bo sam opravljal procesna dejanja ali jih bo namesto njega eden izmed staršev (Zakon o pravdnem postopku, 1999).

Državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe morajo v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka (Družinski zakonik, 2017). Slovenska sodišča so, izhajajoč iz 410. člena Zakona o pravdnem postopku (ZPP) (v nadaljevanju ZPP), s sodno prakso izoblikovala jasno stališče, da ima sodišče dolžnost, da najprej ugotovi, ali je otrok sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitev. Če je odgovor pritrdilen, mora sodišče otroka na primeren

način obvestiti o uvedbi postopka in njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje, ter mu omogočiti, da to mnenje izrazi v vseh okoliščinah in na način, ki najbolj ustreza otrokovi starosti in drugim okoliščinam. Prvi odstavek 410. člena ZPP ne podaja opredelitve "primerne načina obveščanja", ampak je izvedba prepuščena centru za socialno delo (Kraljić, 2016). "Če pa otrok bodisi še ni dovolj razumen, da bi izrazil svoje mnenje, ali pa ga ne želi izraziti, sodišče s pomočjo strokovnjakov centra za socialno delo in izvedencev oceni, kako najbolje zavarovati otrokove koristi" (Končina Peternel, 2008, str. 11).

V Angliji je vse do leta 1979 veljalo, da če otrok ne razume pomena prisege na sodišču in posledice, ki jo nosi njegovo pričanje, ne more pričati pred sodnikom in se njegovo mnenje ne upošteva (Bala, Lee, Lindsay, Talwar, 2010, str. 54). Treba je biti predvsem pozoren na način, kako se pristopi k otroku in s kakšnim načinom pogovora se preverja njegovo razumevanje.

Vključevanje otroka, mlajšega od 15 let, je torej tesno povezano z njegovimi razvojnimi sposobnostmi. Zdi se, da imajo otroci to pravico takrat, ko usposobljen organ oceni, da je otrok sposoben razumeti pomen postopka, v katerem je udeležen. V civilnih postopkih sodišče upošteva mnenje otroka, če je otrok takšno mnenje izrazil. Razvojne sposobnosti so tudi načelo, ki mu sledijo civilna sodišča pri odločanju o skrbništvu v primerih, ko se starša razvežeta. Nobeden od teh postopkov pa ne določa starosti otroka ali drugih določujočih znakov otrokove sposobnosti razumevanja postopka. Ker sodniki niso usposobljeni za ocenjevanje, ali so otroci sposobni razumeti pomen in pravne posledice svojih dejanj, v takšnih primerih prosijo za oceno centra za socialno delo. To pa ni v skladu z ZPP (po tem zakonu bi morali sodniki sami intervjuvati otroka in oceniti, ali je sposoben sodelovati ali ne), toda zaradi pomanjkanja posebnega znanja med sodniki je to postala običajna praksa. Varuhinja človekovih pravic je tako prakso večkrat kritizirala (Urek, Rafaelič, 2015, str. 5).

Če ugotovijo, da potrebuje otrok pomoč pri zastopanju na sodišču in ga ne morejo zastopati starši oz. skrbnik, ima pravico do spodaj opisanih zastopnikov oz. zagovornikov.

– KOLIZIJSKI ZASTOPNIK

"V primerih, ko je otrok stranka postopka in gre za očitno kolizijo med njegovimi interesi in interesi njegovega zakonitega zastopnika, ni nobenega dvoma, da je treba otroku postaviti kolizijskega skrbnika. Kolizijski skrbnik ne le, da otroka zastopa v postopku, ampak namesto staršev odloči tudi, kaj je v največjo korist otroka. Zato je najbolje, da se kolizijsko skrbništvo zaupa pravni osebi, ki združuje tako strokovnjake, ki so sposobni glede na okoliščine primera oceniti, kaj je otroku v korist, kot tudi pravne strokovnjake, ki so sposobni otroka pravno

zastopati v zahtevnih postopkih. Problem je, da večina slovenskih centrov za socialno delo nima ustrezno usposobljenih strokovnjakov, ki bi opravljali naloge kolizijskih skrbnikov oz. nimajo sredstev za pooblastitev odvetnikov, ki bi zadnje vodili zahtevne pravne postopke. Zato v praksi prihaja do neodločanja za kolizijske skrbnike s strani CSD” (Končina Peternel, 2008, str. 10).

– POSEBNI ZASTOPNIK

V večini družinskopravnih postopkov pa otrok ni stranka postopka, ampak sta stranki postopka le starša otroka. V četrtem odstavku 409. člena ZPP je določeno, da lahko sodišče otroku postavi posebnega zastopnika, če glede na okoliščine presodi, da je to potrebno zaradi varstva otrokovih koristi. Zastopnik bo moral proti volji staršev oceniti, kaj je v konkretnem primeru otroku v korist in bo moral znati te koristi otroka tudi uveljaviti v postopku. Gre za zahtevno in odgovorno delo in zelo malo je fizičnih ali pravnih oseb v Sloveniji, ki bi razpolagale tako s temeljitim strokovnim znanjem s področja klinične psihologije, da bi ocenile, kaj je otroku v korist, z znanjem s področja socialnega dela in s potrebnim pravnim znanjem za vodenje zahtevnih pravnih postopkov. Prav zato sodišča posebnih zastopnikov ne postavljajo (Končina Peternel, 2008, str. 10–11).

– ZAGOVORNIK

“Zagovornik nastopi, ko starši oziroma skrbniki otroka ali mladostnika v zadevah pred institucijami (center za socialno delo, policija, šola, zavod ipd.) ne zmorejo v popolnosti varovati njegovih koristi” (Štruc, 2008, str. 53). V 182. členu Družinskega zakonika piše, da zagovornik varuje koristi otroka v postopkih in dejavnostih, ki ga zadevajo, če varstva njegovih koristi ni mogoče zagotoviti na primernejši način.

Zagovornik sporoča le to, kar želi otrok, ki ga zagovornik res sliši. Predvsem pa je pomemben zlasti v razveznih postopkih, ko je treba slišati, komu bi bil otrok rad zaupan v vzgojo, varstvo in oskrbo (V. Nussdorfer).

Varuh človekovih pravic zagovorništvo vodi že od leta 2007, sprva kot projekt Zagovornik – glas otroka, od 14. oktobra 2017 pa je zagovorništvo otrok urejeno v Zakonu o varuhu človekovih pravic RS. Namen zagovorništva je, da zagovornik strokovno pomaga otroku, da ta izrazi svoje mnenje v vseh postopkih in zadevah, v katerih je udeležen, ter mnenje otroka posreduje pristojnim organom in institucijam, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih. Zagovornik ni njegov zakoniti zastopnik (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2018, 2019). Zagovornik mora (Jenkole, 2008, str. 29–39):

- zastopati samo otroka ali mladostnika, sodelovati skupaj z otrokom, starši in institucijami,
- zagotavljati otroku ali mladostniku, da ne bo preslišan ali diskriminiran,
- preverjati vedno znova, ali otrok oziroma mladostnik razume, kaj se dogaja,
- pomagati otroku ali mladostniku izražati njegovo mnenje in kjer je le mogoče,
- omogočiti možnost aktivnega sodelovanja otroka v zadevah, ki se ga tičejo.

Od začetka izvajanja projekta do 31. decembra 2018 je bil zagovornik imenovan že več kot 650 otrokom (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2018, 2019).

– OTROKOV ZAUPNIK

ZPP v prvem odstavku 410. člena tudi določa, da je pri razgovoru z otrokom lahko navzoča oseba, ki ji otroka zaupa. Zaupnik je torej oseba, h kateri se otrok zateče, ko starši odpovedo. To torej ni nobeden od staršev, saj se to pojmovno izključuje, niti to ni oseba, ki jo otroku kot zaupnika izbere eden od staršev. Položaj zaupnika ima lahko le oseba, ki jo otrok sam spontano izbere, to je lahko brat ali sestra, drug sorodnik, učiteljica, zdravnica. To je lahko tudi oseba, s katero otrok sicer pride v stik v uradnih postopkih, pa se med otrokom in to osebo spontano vzpostavi zaupanje – izvedenec v postopku, socialna delavka na centru za socialno delo ali poseben zastopnik (Končina Peternel, 2008, str. 11–12).

1.2.1 Načini vključevanja otrok v sodni postopek

V zadnjih letih se je marsikaj spremenilo na področju vključevanja otrok v sodni postopek. Zaslišijo se tudi mlajši otroci (npr. šestletni), starši so prisotni pri zaslišanju le v izjemnih primerih, saj odsotnost staršev pri zaslišanju zmanjša možnost t. i. lojalitetnega konflikta, strahu ali sramu pri otroku. Zaslišanje otrok se je iz sodnih dvoran premaknilo v otroku prijaznejša okolja (npr. sodnikova pisarna, posebej na sodišču ali centru za socialno delo urejena igralnica oziroma čakalnica za otroke ipd.). Otrok je tako nosilec aktivnega glasu v vseh zadevah, ki se nanj nanašajo. Vendar pa se njegovemu glasu oziroma mnenju v vsakem posameznem primeru da tehtnost v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo (Kraljić, 2016).

“V visoko konfliktnem sporu, npr. razvezi, otrok praviloma želi ohraniti skupnost obeh staršev. Pogosto ne razume, zakaj prihaja do razpada življenjske skupnosti njegovih staršev. Pri otrocih se pogosto pojavljajo občutki krivde za nastalo situacijo. Otrok želi zavedno in tudi nezavedno ugajati vsakemu od staršev in s tem svoje odločitve in stališča prilagaja svojim staršem. V situaciji, ko so interesi staršev diametralno nasprotni, lahko otrok prihaja v različne stiske, ki

pogosto povzročijo tudi spreminjanje njegovih stališč. Pritiski staršev na otroka so večinoma nezavedni, občasno pa namerni in s tem še dodatno škodljivi. Mnenje otroka je treba upoštevati ves čas trajanja postopkov. Izjemnega pomena pa je, da je prvo mnenje pridobljeno hitro in da otrok pred tem pridobi ustrezne informacije na njemu razumljiv način. Hitra pridobitev mnenja tudi omogoča, da se spremlja spreminjanje otrokovega mnenja skozi čas in se lahko ugotavljajo tudi razlogi za morebitno spreminjanje. Težava nastane, ko z otroki opravljajo razgovore različni strokovnjaki, ki so med seboj nepovezani, npr. izvedenci, socialni delavci, policija in občasno tudi sodišče. Otrok je z relevantnimi podatki o postopku praviloma seznanjen le delno in ne razume v celoti posledic, ki bi jih lahko imelo njegove mnenje za končno odločitev. Tudi zato se otrok pogosto čuti neupoštevane, saj s težavo in po premisleku izrazi svoje stališče, ki po njegovem nima ustrezne posledice v dejanskem življenju” (Dončič, Jenkole, Vošnjak, 2008, str. 14–15).

Pri zaslišanju otrok bi se morali predvsem vprašati, kako določiti leta, pri katerih bi otrokove želje upoštevali, kdaj bi se otrok lahko sam pogovarjal s sodnikom, kdaj in kako je lahko vključen v sodni potropek in navsezadnje, katere so najboljše možnosti, da bo otrokov glas slišan (Roberts, 2013, str. 5).

Način, kako bi to dosegli, je predvsem razumeti otroka, njegove potrebe in želje. Pomembno je, da z njim na vsaki točki pravilno, sočutno komuniciramo (The voice of a child in court proceedings, 2015).

1.2.1.1 Neposredno zaslišanje otroka

KOP v 12. členu določa pravico otroka, da je zaslišan v kateremkoli sodnem ali upravnem postopku v zvezi z njim, bodisi neposredno bodisi prek zastopnika ali ustreznega organa, na način, ki je v skladu s procesnimi pravili notranje zakonodaje.

Obstajata dva načina neposrednega zaslišanja otrok. Zaslišan je lahko na obravnavi ali v kakšnem drugem prostoru na sodišču in zunaj njega. Odbor za otrokove pravice priporoča, da se otroci zaslišijo neposredno. Posledično imajo otroci, ki so sposobni izoblikovati lastno mnenje, pravico, da to pravico uresničijo z neposrednim pogovorom s sodnikom. Odbor predlaga, da se sprejmejo ukrepi v zakonodaji, ki bodo omogočili, da otrok izrazi svoje mnenje neposredno sodniku, ko je treba v sodnih postopkih sprejeti odločitve, ki vplivajo na otroka. Nasprotno pa je Odbor podal odklonilno mnenje proti zaslišanju na sami obravnavi z namenom ohranjanja načela zaupnosti v postopku. Sodnik pa bi moral v neposrednem zaslišanju biti

pozoren na neverbalno komunikacijo otroka, ki je pogosto zgovornejša od verbalne (Convention on the Rights of the Child, 2009, str. 3–14).

V Sloveniji ZPP določa (440. člen), da mora sodišče, kadar odloča o vzgoji in varstvu ter o stikih otrok s starši in drugimi osebami, otroka, ki je sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitve, na primeren način obvestiti o uvedbi postopka in njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. Sodišče otroka praviloma obvešča pisno, torej otroka ne vidijo, kar pomeni, da ne vedo vnaprej, ali je otrok sploh sposoben razumeti pomen postopka in odločitve. V primeru, da se pogovor z otrokom najprej opravi na CSD, sodišče otroka obvesti prek CSD. Če ne opravijo razgovora na CSD, se staršem pošlje spremni dopis z vprašalnikom, ali želi otrok govoriti s sodnikom o tem, komu bi bil rad dodeljen, kako bi rad imel stike z drugim od staršev, oz. izraziti še kakšno drugo željo (Žavcer, 2016).

V taki sodni praksi vidimo, da se načela KOP ne upoštevajo v celoti. Glede na starost otroka in druge okoliščine, sodnik povabi otroka na neformalen razgovor na sodišču ali zunaj sodišča s posredovanjem CSD ali šolskega svetovalnega delavca. ZPP sicer ne določa, kdaj je otrok stranka v postopku. Sodišče more po uradni dolžnosti poskrbeti za neposredno sodelovanje v postopku, če je to mogoče in če zanj ni preobremenjujoče (prav tam).

“V Sloveniji se načeloma uveljavlja mnenje, da ko otroci izrazijo željo, da povedo svoje mnenje, razgovor z njimi opravi sodnik. V ta namen so bila leta 2013 organizirane praktične delavnice za sodnike z igranjem vlog” (Končina Peternel, 2015, str. 73).

Prednosti razgovora sodnika z otrokom (Žavcer, 2016, str. 75):

- otrok lahko sodniku neposredno izrazi svoje želje in občutja,
- otrok je pomirjen, ker je tudi sam prispeval svoj del k odločitvi,
- otrok ima občutek, da je bil s strani sodnika razumljen in je povedano vzeto v obzir,
- otrok lahko lažje razume proces in se sprijazni z odločitvijo,
- otroci pogosto niso zadovoljni z načinom, kako je njihovo mnenje predstavljeno preko zastopnika oz. strokovnega delavca.

Slabosti razgovora sodnika z otrokom (Žavcer, 2016, str. 75):

- sodniki nimajo dovolj znanja, prakse,
- prevelik in nepotreben pritisk na otroka,
- zastrašujoče okolje za otroka.

1.2.1.2 Posredno zaslišanje otroka

Sredstvo, s pomočjo katerega je mnenje otroka sodniku predstavljeno na posreden način, je poročilo. Največkrat bo tako socialni delavec ali izvedenec zaprošen, da pripravi poročilo. Sodišče poročilo uporabi v postopku, pogosto pa je avtor poročila poklican na sodišče kot priča. Takšna poročila sicer lahko pomagajo sodniku pri odločanju in naj bi vsebovala tudi mnenje otroka, vendar je njihova glavna slabost, da so draga in pogosto podaljšajo sodne postopke (Žavcer, 2016).

Sodišča se predvsem zaradi starosti otrok (mlajši otroci) odločajo, da jih ne bodo vabili na neformalni razgovor. Za njih to lahko opravi izvedenec ali oseba, ki ima določeno strokovno znanje. Sodišče se tako zadovolji le z izjavo otroka. V praksi se večinoma izvedba pogovora prelaga na CSD. Ko postavijo izvedenca, prav tako ne izvedejo pogovora, čeprav se vsebina pogovora, ki bi ga sodnik opravil z otrokom, ne pokriva v celoti z vsebino izvedenskega dela (prav tam).

Prednosti nedoločanja sodnikov za pogovor z otrokom (Žavcer, 2016, str. 79):

- otroka se ne izpostavlja direktno sodnemu postopku,
- ni pritiska na otroka.

Slabosti neodločanja sodnikov za pogovor z otrokom (Žavcer, 2016, str. 79):

- otrok ne dobi možnosti v celoti izraziti svojega mnenja,
- CSD oz. izvedenec govorita namesto njega in izrazita le svoje mnenje, kaj je po njihovem mnenju dobro za otroka.

“Otrok ni del procesa v tistem delu, ki se ga najbolj tiče. Vprašanje pravic otrok in s tem tudi pravice otroka, da izrazi svoje mnenje, je resna zadeva in vključitev otroka je izjemnega pomena. Otrokovo mnenje bi moralo biti iskano, ne pa nujno zlo” (Bašič, 2008, str. 46). Ne glede na uporabljen način vključevanja, je mogoče pri vseh uporabiti t. i. Shierjev petstopenjski model sodelovanja (Kraljić, 2016, str. 22):

1. Otroke naj se posluša,
2. otroke naj se podpira pri izražanju njihovih pogledov,
3. otrokovi pogledi naj se upoštevajo,
4. otroke naj se vključi v postopke odločanja,
5. otroci naj imajo moč in odgovornost za sprejemanje odločitev.

Iz Shierjevega petstopenjskega modela sodelovanja otrok izhaja, da se otrokova vloga večja z njegovo starostjo in zrelostjo. Pri tem niso postavljene konkretne starostne meje, saj je vsakega otroka treba obravnavati kot posameznika, kar pa je lahko za sodnika veliko breme, saj od njega terja ne samo pravno, ampak tudi interdisciplinarno poznavanje otrokovega razvoja (Kraljić, 2016). Težava nastane tudi, ko so otrokove želje drugačne od tega, kar strokovnjaki vidijo, da bi bilo za otroka najboljše, in tukaj sta pomembni sodnikova presoja in način vključitve otroka (Archard, Skivenes, 2009, str. 2). Zadnja leta se v večini držav sodniki raje držijo tega, da pogovor z otrokom opravi strokovnjak, bodisi izvedenec, psiholog itn. Ta ista oseba sporoči sodniku, kakšne so otrokove želje, skrbi, in sodnik odloči v otrokovo najboljšo korist (Parkinson, Cashmore, 2008, str. 5–6).

Kljub vsem priporočilom na koncu zlasti v sodnih odločbah zelo redko najdemo posebno utemeljitev, kako je sodišče sledilo otrokovi največji koristi, ki jo kot splošno načelo določa KOP. Pri tem ne smemo pozabiti, da se določila ratificiranih mednarodnih pogodb uporabljajo neposredno, zato tudi morebitna zakonska praznina ne more biti razlog, da se ne upošteva mnenje otroka, ki ga je oblikoval v skladu z 12. členom KOP (Letno poročilo varuha človekovih pravic za leto 2017, 2018).

1.2.2 Smernice zaslišanja otrok

Na področju zaslišanja otrok so bile sprejete smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje (2013), ki naj bi bile v pomoč sodnikom pri pridobivanju otrokovega mnenja:

- informacije in nasvete bi bilo treba otrokom zagotoviti na način, ki je prilagojen njihovi starosti in zrelosti, v jeziku, ki ga razumejo, ter njihovemu spolu in kulturi primerno,
- otrokom prijazno gradivo, ki vsebuje ustrezne pravne informacije, bi moralo biti na voljo in splošno razširjeno, vzpostaviti pa bi bilo treba posebne informativne storitve za otroke, kot so specializirana spletišča in linije za pomoč,
- zaslišanja ali pričanja otrok v okviru sodnih ali izvensodnih postopkov ali drugih ukrepov, kadar je primerno, bi morala potekati ob izključitvi javnosti. Praviloma bi morale biti prisotne samo tiste osebe, ki so v postopku neposredno udeležene, pod pogojem, da ne ovirajo otrok pri pričanju,
- strokovnjaki, ki delajo z otroki in za otroke, bi morali spoštovati stroga pravila glede zaupnosti, razen kadar obstaja tveganje, da bi se s tem otroku lahko škodovalo,

- otroci bi morali biti v okviru vseh sodnih in izvensodnih postopkov ali drugih ukrepov zaščiteni pred škodljivimi dejanji, vključno z ustrahovanjem, maščevanjem in sekundarno viktimizacijo,
- alternative sodnim postopkom, kot so mediacija, preusmeritev (sodnih mehanizmov) in alternativni načini reševanja sporov, bi bilo treba spodbujati v vseh primerih, kadar lahko najboljše služijo otrokovim koristim. Predhodna uporaba takšnih alternativ otroku ne bi smela onemogočiti dostopa do sodnega varstva,
- pred začetkom postopkov bi bilo treba otrokom pokazati sodne ali druge prostore ter jih seznaniti z vlogo in identiteto uradnih oseb, vključenih v zadevo,
- uporabiti bi bilo treba jezik, ki ustreza otrokovi starosti in stopnji razumevanja,
- med zaslišanjem ali razgovori z otroki v okviru sodnih in izvensodnih postopkov ter drugih ukrepov bi morali sodniki in drugi strokovnjaki komunicirati z otroki spoštljivo in obzirno,
- v vseh postopkih bi bilo treba otroke obravnavati ob upoštevanju njihove starosti, posebnih potreb, zrelosti in stopnje razumevanja ter vseh težav pri komunikaciji, ki bi jih lahko imeli. Zadeve, v katerih so udeleženi otroci, bi bilo treba obravnavati v okolju, ki ni zastrašujoče za otroke in je otrokom prilagojeno,
- sodne obravnave, v katerih so udeleženi otroci, bi morale biti prilagojene otrokovi pozornosti: načrtovati bi bilo treba redne premore, zaslišanja pa ne bi smela biti predolga. Da bi omogočili udeležbo otrok v skladu z njihovo sposobnostjo dojemanja ter podprli njihovo čustveno stabilnost, bi se bilo treba med sodnimi obravnavami v največji možni meri izogibati prekinitvam in motnjam,
- kadar je treba opraviti več kot en razgovor, bi morala to po možnosti storiti ista oseba, da bi se v otrokovo korist zagotovila doslednost v pristopu. Število razgovorov bi bilo treba čim bolj omejiti, njihovo dolžino pa prilagoditi otrokovi starosti in pozornosti,
- protokole razgovorov, ki upoštevajo različne stopnje otrokovega razvoja, bi bilo treba oblikovati in uporabljati tako, da podprejo veljavnost pričanja otrok. Pri tem bi se bilo treba izogibati sugestivnim vprašanjem ter tako povečati zanesljivost,
- sodnik bi moral imeti možnost, da otroku omogoči odklonitev pričanja, če gre pri tem za otrokovo korist in dobro počutje,
- izjave in dokazi otrok ne bi smeli nikoli veljati za neveljavne ali nezanesljive samo zaradi otrokove starosti.

V zadnjem času je bilo izvedenih mnogo aktivnosti, s katerimi sta se izboljšala položaj in pravno varstvo otrok v sodnih postopkih, in sicer z:

- uvedbo otrokovih zagovornikov,
- uvedbo specializiranih družinskih sodišč in dodatnih sodnikov,
- uvedbo družinske mediacije,
- brošuro Otrokom prijazno sodišče za otroke in starše.

Sprememba bo tudi pri postavitvi izvedencev. Otroku so do sedaj lahko bili postavljeni izvedenci za različna področja, ki so jih lahko v visoko konfliktni družinski situaciji raziskali. Tako je otrok moral sodelovati v več razgovorih z različnimi strokovnjaki, ki so kadrovsko oslabljeni in posledično preobremenjeni. Zdaj bo lahko mnenje CSD nadomestilo mnenje izvedenca, če ne bo predlagatelj CSD. Na sodiščih bodo morali raziskati, ali je treba v posameznih vrstah zadev res postaviti izvedenca (Čujovič, 2019).

Ministrstvo za pravosodje je izdalo brošuro, namenjeno otrokom, za pripravo na sodišče. V brošuri je opisan postopek, skozi katerega naj bi otrok šel, na otrokom prijazen način so opisane pravice in dolžnosti, ki jih bo imel pred sodnikom. Take brošure so dober korak k temu, da se otrokom približa sam proces, ki ga čaka.

Uveljavili smo otroku prijazne sobe in varne sobe, ki jih uporabljajo v različnih postopkih, ne samo ko so otroci vpeti v sodne postopke, ampak tudi pri drugih postopkih odločanja o njihovem življenju na centrih za socialno delo. Te sobe uporabljajo različni strokovnjaki in institucije – policija, sodišča, centri za socialno delo – pri pogovorih z otroki. V njih naj bi se otroci počutili prijetneje in varneje. Izkušnje kažejo, da so pogovori z otroki v teh sobah učinkovitejši in manj stresni (Urek, Rafaelič, 2015, str. 2–3)

1.3 Družinska mediacija

Družinska mediacija kot možnost alternativnega načina reševanja spora je zapisana v novem Družinskem zakoniku, ki začne veljati 15. aprila 2019. Določa jo 205. člen, ki pravi:

1. Mediacija se lahko izvede pred začetkom sodnega postopka, med njim ali po koncu sodnega postopka, obsega pa pomoč pri urejanju osebnih in premoženjskih razmerij.
2. Mediacija se prvenstveno izvaja pred začetkom sodnega postopka z namenom oblikovati predlog za sporazumno razvezo zakonske zveze ali predlog za sklenitev sodne poravnave o varstvu in vzgoji otroka, o njegovem preživljanju in o njegovih stikih s starši ali z drugimi osebami ali o vprašanih izvajanja starševske skrbi, ki bistveno vplivajo na otrokov razvoj.
3. Mediacija med sodnim postopkom se izvaja v skladu z zakonom, ki ureja alternativno reševanje sodnih sporov. Sodišče lahko predlog strank oziroma udeležencev postopka, ki

soglašajo, da se opravi poskus mediacije, zavrne in ne prekine sodnega postopka, če v postopkih, ki se nanašajo tudi na otroka, meni, da prekinitev ne bi bila v korist otroka.

Kot način alternativnega reševanja sporov med odraslimi osebami je lahko družinska mediacija tudi način vključitve otroka neposredno v iskanje rešitve. Z vključitvijo v mediacijo, bodisi v izvensodnem postopku ali med sodnim postopkom, lahko otroku pomagamo, da je bolj prepričan o zadevah, ki jih želijo povedati svojim staršem, in tudi o tem, kaj si sami želijo slišati od staršev (Parkinson, 2011, str. 154).

Današnje prepričanje je, da so otrokom priznane tako pravice kot tudi potrebe. Ko si otroke predstavljamo kot nosilce pravic, ne samo kot prejemnike skrbi in zaščite, odločitve glede njih sprejemamo drugače. Večja verjetnost je, da bomo razmislili, kako bi se z otroki posvetovali in jih slišali, ne da bi jih ob tem obremenili z prevzemanjem odgovornosti za odločitve. Raziskave v ZDA, so pokazale, da večina otrok o zadevah, ki so zanj pomembne, želi izraziti svoje mnenje. Celo mlajši otroci lahko razumejo kaj pomeni imeti pravice in biti slišan, zato lahko o tem tudi govorijo. Nekateri otroci želijo biti slišani in vključeni v proces odločanja, drugim je dovolj, če se z njimi le posvetujemo, ne želijo niti ne znajo pa sprejeti odgovornosti za odločitve. Večina otrok meni, da bi morali imeti priložnost spregovoriti o svojih čustvih in imeti pravico do posvetovanja, ne da bi pri tem imeli občutek, da morajo sprejeti odločitve tudi za druge (Parkinson, 2011, str. 150–151).

Pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, če želimo otroka vključiti v mediacijo:

- strinjanje staršev,
- jasno razumevanje mediatorjeve vloge,
- zaupnost v razmerju do otroka,
- otrokova zavestna privolitev v postopek mediacije (prav tam).

Sama sem mnenja, da lahko mediacija otroku omogoči udeležbo, ki mu je obravnava na sodišču ne zmore. Postopek mediacije je otroku bolj prijazen, zato bi se sodišče in starši, ko gre za obravnavo družine in so vpleteni mladoletni otroci, lahko večkrat odločili za mediacijo v sodnih postopkih. Prednosti mediacije (Parkinson, 2011, str. 152):

- na mediaciji lahko otrokom razložimo zadeve in jih pomirimo,
- otroci lahko zastavljajo vprašanja, dajejo pripombe in prispevajo svoje zamisli,
- lažja komunikacija in zmanjšanje napetosti med otroci in starši,
- priložnost, da starši dobijo povratne informacije,
- priložnost, da otrok sprejme sporočilo starša,

- krajši postopek kot sodni postopek,
- okolje in čas prilagojena otrokovim potrebam.

Slabosti mediacije (Parkinson, 2011, str. 151):

- otroci se lahko razburijo, če so bolje seznanjeni s konfliktom staršev,
- neravnovesje moči med starši in otroki je zunaj meja mediacije,
- če mediatorja vidimo kot strokovnjaka, staršem odvzamemo moč za sprejemanje odločitev,
- vlogo mediatorja lahko zamenjamo za vlogo svetovalca oz. zagovornika,
- lahko se zgodi, da starši ne zmorejo skriti svoje stiske pred otrokom,
- otroci ne znajo vedno zanesljivo oceniti svojih dolgoročnih interesov.

Ko razmišljamo o vključitvi otroka v postopek družinske mediacije, je bistveno, da na situacijo gledamo skozi oči otroka. To naj bi bilo bistveno tudi pri sodnem postopku, zato bi pri visoko konfliktnim sporih, kjer želijo vsi udeleženci ohraniti trajen odnos v dobro otroka in rešiti spor hitro in v korist vseh, mediacija lahko bila ključna odločitev. Odločitev, ali je spor v sodnem postopku primeren za reševanje s pomočjo družinske situacije, je odvisno od vsakega posameznega primera. Sodnik po prejemu tožbenega zahtevka in odgovora na tožbo presodi, ali bo spor predal v postopek mediacije (Marn, 2016).

1.4 Primerjava položaja otrok v sodnem postopku s tujino

Zaradi razvoja položaja otrok v sodnem postopku v Sloveniji sem se odločila, da bom pregledala, kakšen je položaj otrok drugje v Evropi. Nemčija ima že dobro razvit sistem družinskih sodišč in načina zaslišanja. Način zaslišanja v Nemčiji temelji predvsem na osebnem zaslišanju otroka na sodišču. Njegova ustavna pravica je, da je osebno zaslišan, v večini primerov ustno (Žavcer, 2016, str. 131).

Na ta način zagotovijo vse prednosti neposrednega zaslišanja, ki sem ga omenila v zgornjem poglavju, in sicer; upošteva voljo otroka, sodišče pridobi osebni vtis, sodnik lahko opazuje tudi neverbalno komunikacijo. Nemška zakonodaja prepoveduje nadomestitev osebnega razgovora z otrokom s poročilom strokovnih organov in izvedencev ali ocenami (prav tam). V Nemčiji se postopek glede varstva in vzgoje otroka, odločanje o stikih, začne z vlogo na krajevno pristojnem družinskem sodišču. Tam ni treba, da stranke zastopa odvetnik, otrokove pravice pa so zaščitene na različne načine. Otroku lahko določijo skrbnika, Urad za mladino (Jugendamt) pa mora biti med postopkom zaslišan. Z dopolnjenimi štirinajstimi leti je otrok v postopku o varstvu, vzgoji in stikih, preživninskih zadevah in drugih postopkih, ki se ga tičejo, priznan kot

stranka in samostojno opravlja procesna dejanja. Otroke pa je, ne glede na njihovo starost, treba zaslišati. Za samo izražanje otroka ni pomembno, da ima že zelo razvit razum oz. večjo zrelost, zato ne postavljajo starostne meje. Vsako mnenje otroka ima določeno težo, čeprav ne odločilno (Žavcer, 2016, str. 131–132). Zanimivo se mi zdi, da je nemška zakonodaja specifično predvidela, v katerih zadevah je kljub vsemu treba opraviti osebni razgovor z otrokom. Sodnik mora opraviti osebni razgovor, kadar se dotaknejo vprašanja starševskega varstva in vzgoje, skrbništva, rejništva, ko sodišče imenuje drugega skrbnika za mladoletne osebe in ko gre za pravice do informacij o osebnih okoliščinah otroka.

Drugače od slovenske zakonodaje sodišču v Nemčiji ni dopuščena možnost, da bi sodnik preložil nalogo o pridobivanju otrokovega mnenja na drug organ (center za socialno delo, izvedenec, šolska svetovalna delavka). Ravno s tem se otrokom zagotovi najvišja raven pravic, in sicer, da je njihov glas slišan. Potek samega osebnega razgovora mora biti prilagojen vsakemu otroku, glede na starost in zrelost otroka. Na začetku pogovora sodnik poudari, da se starši obvestijo o vsebini pogovora, med pogovorom pa mora preverjati, ali je otrok vse pravilno razumel. Vzdušje med pogovorom je pomembno, zato je treba imeti v mislih, da so koristi otroka na prvem mestu. Sodnik v Nemčiji po tehtnem premisleku odloči, ali bo otrok zaslišan enkrat ali večkrat, s kom bo zaslišan in kraj zaslišanja. Lahko se tudi odloči, ali je potrebno, da je pri zaslišanju prisoten psiholog. Pri zelo majhnih otrocih priporočajo tudi prisotnost vsaj enega od staršev. Na ta način se sodnik tudi prepriča, kakšen je odnos med starši in otrokom.

V Nemčiji razlog za opustitev osebnega zaslišanja ne more biti trditev, da je to za otroka prevelik stres in travma. Študija iz Zveznega ministrstva za pravosodje pravi, da zaslišanje za otroka ne predstavlja posebnega bremena, če je opravljeno na otroku primeren način.

Preden sodnik sprejme končno odločitev, mora v postopek vključiti pristojen Urad za mladino. Predstavnik Urada se sreča s starši in otrokom z namenom, da se otrokova želja sklada z njegovo največjo koristjo (Žavcer, 2016). Če so želje otroka drugačne kot pričakovanja staršev, sodnik otroku postavi zastopnika, ki bo zagovarjal otrokove želje in poskrbel, da je vse v skladu z otrokovo koristjo (National Report On Children's involvement on judicial proceedings, 2014, str. 13). Na ta način Nemčija po mojem mnenju dosega višji nivo pri zagotavljanju pravic otrok med sodnim postopkom.

V naši zakonodaji manjka predvsem točno določen postopek, ki bi se ga moral vsak sodnik držati pri postopku zaslišanja otroka. Prav tako nimamo določeno, kdaj je treba otroka zaslišati neposredno in kdaj posredno, temveč je v večini odločitev prepuščena sodnikovi presoji. S tem se odgovornost preloži na sodnike, namesto da bi se vzpostavil nov sistem, ki bi olajšal

postopek tako za sodnike, druge strokovne službe in otroke. Tudi v Avstriji, kjer je zaslišanje otroka pomemben del sodnega postopka, sodnik nima možnosti brez razloga opustiti zaslišanje otroka, četudi mlajšega od deset let. Sodnikova dolžnost je, da zasliši otroka na otroku primeren način. Če se tega ne drži, je to kršitev uradnega postopka. Otroci, starejši od 14 let, pa imajo tako kot v Sloveniji že možnost nastopa kot stranka na sodišču (Neumayer in Thau, 2013, str. 9–10).

Na Švedskem se mi je zdelo zanimivo to, da imajo z zakonom določeno, kje mora potekati zaslišanje otroka. Zaslišanje je treba izvesti v okolju, v katerem otrok ni pod prevelikom vplivom odraslih. Da bi se ugotovila njegova največja korist, srečanje pogosto opravijo na domu očeta ali matere. Na zaslišanju je vedno prisoten otrok, včasih sam, odvisno od zrelosti otroka. Podlaga za priporočilo sodišču so otrokova lastna stališča in objektivno mnenje, kaj je njegova največja korist. V nasprotju z Nemčijo pa sodnik otroka skoraj nikoli ne vidi na sodišču. Sodnik se mora zanesti na poročilo, ki ga vodi in napiše strokovna oseba, ki je z otrokom opravila srečanje. Švedska nima družinskih sodnikov in sodišč (Žavcer, 2016, str. 139–140).

Kot zanimivost še dodajam, da so na Finskem že leta 1995, v zakonodajo dodali, da je v skladu z otrokovimi pravicami treba otroka obravnati enako kot odraslega posameznika in mu zagotoviti možnost, da je njegov glas slišan v zadevah, ki ga vključujejo. Le način vključitve je prilagojen zmožnostim sodelovanja vsakega posameznika (O'Donnell, 2009, str. 6).

1.5 Vloga socialnega dela pri delu z otroki v sodnem postopku

Vloga socialnega dela pri delu z otroki v sodnem postopku je izjemnega pomena. Ko sem opazila, da ima lahko socialna delavka na centru za socialno delo velik vpliv na sam postopek, me je tema še bolj zanimala.

Socialna delavka, ki dela na področju družine, mora znati prisluhniti vsem udeleženi. Udeleženi v problemu niso samo odrasle osebe, temveč tudi njihovi otroci, ki bi morali biti udeleženi tudi v rešitvi. Socialna delavka je po mojem mnenju ena izmed ključnih oseb pri otroku, ki se sooči z visoko konfliktno situacijo v družini in posledično sodnim postopkom. Socialna delavka je lahko prvi stik z otrokom, ki postavi most med starši in otrokom na eni ter sodiščem na drugi strani. Ob upoštevanju vseh temeljnih konceptov socialnega dela bi socialna delavka omogočila otroku vse, kar potrebuje, da ga opolnomoči med sodnim postopkom in da

mu zagotovi varnost in pravice. Postopek pa ne bi bil lažji samo zanj, temveč za vse vpletene, tako strokovnjake kot tudi otrokovo družino.

Treba je poudariti, da ima pri sporazumevanju center za socialno delo svetovalno in strokovno funkcijo, medtem ko je odločanje v celoti v rokah sodišča tako v pravnem kot v nepravdnem postopku. Sodišče mora pred odločitvijo o varstvu in vzgoji otroka pridobiti mnenje centra za socialno delo. Sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje, ki ga lahko izrazi sam ali prek druge osebe. Zagovornik se otroku lahko dodeli že v fazi postopka, ko center za socialno delo pripravlja mnenje o tem, pri katerem od staršev bi bilo najbolje poskrbljeno za otroka, lahko pa tudi kasneje z namenom, da v postopku skrbi za koristi otroka in posreduje njegovo mnenje bodisi centru za socialno delo bodisi sodišču. Pri tem je treba otroka zavarovati pred nepotrebnim večkratnim zasliševanjem pri različnih organih. Če je mogoče, naj bi otrok imel razgovore samo z zagovornikom, katerega naloga je poskrbeti, da za njegovo mnenje in želje zvedo organi, ki o otrokovi usodi odločajo ali podajajo strokovno mnenje sodišču. Načeloma naj bi zagovornik spremljal otroka do zaključka postopka oziroma do trenutka, dokler ga ta potrebuje. O tem naj bi zagovornik odločal po lastni presoji, glede na okoliščine posameznega primera, upoštevajoč korist otroka in otrokovo željo po njegovi pomoči (Šalinger, 2009, str. 19–20).

1.5.1 Koncept delovnega odnosa

Delovni odnos omogoča in olajša proces pomoči, ker omogoči, da se pomoč raziskuje in da vsi udeleženi postanejo soustvarjalci rešitve. Delovni odnos omogoča, da otrok in socialna delavka vzpostavita proces pomoči (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2011). Po mojem mnenju je dobro vzpostavljen delovni odnos temelj, ki ga potrebuje tako socialna delavka kot tudi posameznik. Ko delamo z otrokom, je predvsem pomembno, da otrok začuti, da je udeležen tudi pri ustvarjanju delovnega odnosa. Naša naloga je, da mu omogočimo, da je del procesa, še sploh ko govorimo o sodnih postopkih, kjer se ponavadi izkaže, da otroci ne dobijo pravega opolnomočenja med postopkom. Da dosežemo delovni odnos, je treba vzpostaviti različne elemente delovnega odnosa (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2011).

- Dogovor o sodelovanju: dogovor nam omogoči vzpostavitev delovnega odnosa. Dogovor vsebuje pristanek uporabnika na sodelovanje tu in zdaj in o času, ki ga imamo na voljo, ter o načinu, kako bomo delali skupaj. Tu nastopi čas, ko socialna delavka opiše svojo vlogo in vlogo uporabnika. Predvsem pri delu z otroki je pomembno, da jim svojo vlogo razložimo tako, da jo bodo razumeli, in še bolj pomembno, da bodo ozavestili svojo vlogo. Pomembno

je, da jim omogočimo varen prostor in možnost, da so udeleženi v rešitvi. Tukaj vidim vlogo socialne delavke kot izredno pomembno. Po mojem mnenju je ta korak predvsem pri delu z otroki v sodnem postopku narejen površno oz. sploh ni.

- Instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev: bistvo tega koncepta je, da uporabniki raziskujejo svoj delež v rešitvi. Med procesom ima vsak uporabnik svoje videnje problema, socialni delavec doda svoj pogled in tako se začne iskanje rešitve. Pomembno je, da smo ves čas pozorni na dialog in sodelovanje, skozi katerega uporabnik išče svoj delež v rešitvi. Predvsem pri delu z otroki pred oz. med sodnim postopkom je pomembno, da otrok razume, da je slišan in da je udeležen v rešitvi. Otroku moramo dati občutek, da je njegov glas pomemben, in mu obenem omogočiti, da sliši tudi druge udeležene v problemu, kot so starši idr.
- Osebno vodenje: govorimo o vodenju k dogovorjenim in uresničljivim rešitvam oziroma dobrim izidom. Obenem pa je socialna delavka osebno vpeta v vodenje, saj se osebno odziva, podeli lahko svoje izkušnje ali zgodbo, ki omogoči nov pogled na možne rešitve. Pri delu z otroki je še posebej pomembno, da otrok ne dobi občutka, da je socialna delavka samo strokovnjak na svojem področju, temveč je pomembno, da se mu približamo s tem, da podeli svoj pogled na njegovo zgodbo, da se mu zaupa in lahko otrok v dialogu sodeluje z njo.
- Etika udeležnosti: da sledimo temu elementu, moramo paziti, da v pogovoru nihče nima zadnje besede. Kot strokovnjak s področja socialnega dela mora socialna delavka odstopiti od moči, da bi sama iskala resnico in rešitve. Usmerja nas v to, da smo objektivni opazovalci. Ves čas moramo imeti v mislih, da je uporabnik ekspert iz izkušenj, da smo le njegovi sogovorniki. Ko delamo z otroki, moramo paziti, da prav tako upoštevamo ta koncept, da so, četudi otroci, eksperti iz izkušenj in za svoje življenje. Paziti moramo, da nas ne zanese in da ne prevzamemo skrbi zanje, temveč z njimi le odkrivamo njihove želje, potrebe.
- Perspektiva moči: ko delamo s perspektive moči, skozi pogovore iščemo uporabnikove vire moči. Ravnanje s perspektive moči pomeni, da sprašujemo po zelenih izidih, sanjah, upanju, po dobrih izkušnjah iz preteklosti itn. Pri otrocih, ki se srečajo s sodnim postopkom, je izrednega pomena, da mu kljub vsemu, s čimer se sooča, omogočimo, da najde svoje močne točke in da ga opolnomočimo skozi raziskovanje njegovih virov moči.
- Znanje za ravnanje: socialna delavka mora znati jezik stroke prevesti v osebni jezik uporabnika, da bo razumel, obenem pa mora znanje prevesti v akcijo. Tudi tukaj je

pomembno, da pazimo na jezik, ki ga uporabljamo, ko delamo z otroki. Paziti moramo, da nas razumejo in da se približamo njihovem osebnemu jeziku.

- Ravnanje s sedanjostjo: zavedati se moramo, da je čas, tukaj in zdaj, ko delamo z uporabniki, najbolj pomemben. V socialnodelovnih pogovorih zavarujemo čas, ko se pogovor zgodi, razvije in konča tako, da ga je vedno mogoče nadaljevati.

Ko delamo z otroki, redko delamo samo z njimi. Ponavadi gre za delo z njimi in z njihovo družino, sploh ko govorimo o visoko konfliktnih situacijah in sodnem postopku. Zato je pomembno, da se zavedamo, da čeprav delamo s posameznim otrokom, delamo tudi z njegovim socialnim okoljem, ljudmi, ki so mu blizu, in vsemi, ki so udeleženi v rešitvi. Najbolje bi bilo, da delamo s celotno družino in družino vedno nagovarjamo na dveh ravneh. Na prvi ravni delamo na instrumentalni definiciji problema in jo imenujemo raven mobilizacije. Na drugi ravni pa se osredotočimo na družinsko dinamiko. Ko delamo z otrokom in z družino, ne govorimo le o rešitvah in deležu posameznega člana v njih, temveč tudi to, kako bodo načrtovane rešitve spremenile družinsko dinamiko, njihove vloge, pravila itn. (Mešl, 2008).

Socialno delo metode prilagaja konkretni situaciji in jih glede na situacijo vedno znova vzpostavlja. Socialno delo vedno deluje v nepredvidenih in nepredvidljivih situacijah, kjer sta potrebni inovacija in ustvarjalno reševanje razmer (Flaker, 2003, str. 21–22).

2 PROBLEM

Tema me je začela zanimati v času podiplomskega študija na Fakulteti za socialno delo, pri opravljanju zunanjega izbirnega predmeta Kriminologija na Pravni fakulteti. Med potekom predmeta smo spoznavali pravice otrok na sodišču in razliko med teorijo in prakso. Na Fakulteti za socialno delo pa smo se predvsem osredotočili na vodenje pogovora z otrokom in na kaj vse moramo biti pozorni. Ugotovila sem, da je v praksi glas otroka preslišan, da sodniki ne znajo in velikokrat niti ne želijo pogovora z otroki; to raje naredijo prek posrednikov (izvedenci, poročila strokovni delavcev itn.), včasih niti tega ne. Po eni strani sem razumela, da prepustijo strokovno znanje dela z otrokom socialnih delavcev. Ko sem opravljala prakso na Centru za socialno delo Šiška, sem opazila, da na noben pogovor ni bil vabljen otrok, četudi smo se pogovarjali o njihovi prihodnosti, željah in potrebah. Večinoma je šlo za visoko konfliktno situacije v družinah. Ravno zaradi tega sem se odločila, da bi rada to temo bolj podrobno raziskala in primerjala, kako je v slovenski zakonodaji in praksi. K temi je me pritegnilo tudi to, da je mnenje, ali je treba otroke vključiti v postopek na CSD in sodni postopek, različno tako v stroki kot v javnosti.

Ker vidim veliko vlogo socialnega dela ravno pri delu z otroki v sodnem sistemu, sem se odločila, da bom na ta način temo tudi raziskala. Ugotovitve bodo prikazale jasnejšo sliko, kakšen je položaj otrok v sodnem sistemu v Sloveniji, obenem pa bi rada pridobila splošne smernice, ki bi ta položaj izboljšale. S smernicami bi rada pomagala tako strokovnim delavkam na centrih za socialno delo, sodnicam/sodnikom, odvetnikom, zagovornikom otrok, staršem otrok in ne nazadnje otrokom, ki so postavljeni med strokovnjake in svoj glas.

V magistrski nalogi me je predvsem zanimalo, kakšen položaj imajo otroci v sodnem sistemu, kako in kdo opredeli otrokov najboljši interes. Zanimalo me je, kako vključujejo otroka v proces in ali ima otrok pravico do svojega glasu, kdaj se upošteva mnenje centrov za socialno delo, kdaj zagovornika otroka, izvedenca in kdaj direktno otroka. Zanimalo me je, ali otroka povabijo in ga pripravijo na sodni proces. Na koncu me je zanimalo tudi mnenje strokovnjakov na tem področju in razvoj zakonodaje v Sloveniji glede vključevanja otroka v sodni proces.

2.1 Raziskovalna vprašanja

1. Kako strokovnjaki v celotnem procesu opredelijo korist otroka?
2. Na kakšen način vključujejo otroka v sodni proces?
3. Katere so po mnenju strokovne javnosti največje ovire pri vključevanju otroka v sodni proces?
4. Kakšna je vloga centrov za socialno delo, izvedencev in drugih strokovnih služb pri vključevanju otrok?
5. Kakšen je položaj otroka v sodnem sistemu v Sloveniji po mnenju strokovne javnosti?
6. Kakšne spremembe strokovna javnost pričakuje pri vključevanju otroka v sodnem sistemu v Sloveniji po uveljavitvi novega Družinskega zakonika?

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke

Raziskava je kvalitativna, saj raziskujem izkustveno gradivo z besednimi opisi. Raziskujem predvsem stvarne probleme ljudi in pri tem upoštevam njihov pogled na problem (Mesec, 1997, str. 23). Raziskovanje v moji magistrski nalogi ima dva motiva. Prvi je radovednost in vedoželjnost, drugi pa je praktični motiv, torej proučevanje strokovnih postopkov in metod vključevanja otroka v sprejemanje odločitev. Izhodišče kvalitativne raziskave so ponavadi stvarni problemi družbe, ne samo teoretični problemi posamezne vede. Moja tema je pomembna za vse ljudi, ki so udeleženi v raziskavi, in preostalo strokovno javnost kot tudi splošno javnost. Obenem pa je izredno pomembno tudi za stroko socialnega dela (Mesec, Dragoš, 1992). Tako bodo ugotovitve praktično uporabne za reševanje problema vključevanja otrok v sodni proces in za izpopolnjevanje metod socialnega dela pri delu z otroci in družinami.

Načela kvalitativne raziskave pravijo, naj upoštevamo gledanje ljudi na problematični položaj, njihovo razumevanje položaja (Mesec, 1998). V moji me je zanimal pogled sogovornikov, strokovnjakov, ki se vsakodnevno srečujejo z vključevanjem otrok v procese dela. Tako sem dobila vpogled v njihovo doživljanje problema in s pomočjo tega pridobila več ugotovitev, ki lahko vplivajo na izboljšanje praks. Ves čas raziskovanja sem sledila mnenju sogovornikov, četudi se je njihova pripoved odmikala od raziskovalnih vprašanj in mojih pričakovanj. Moj namen pri raziskovanju je, neposredno prispevati k izboljšanju vključevanja otrok v sodni proces.

Ves čas sem bila osredotočena na to, da sem se usmerjala na raziskovanje vprašanj, ki so pomembna tudi v življenju udeleženih, in poskušala sem razkriti njihov svojski odnos do vprašanj. Bistvo socialnega dela je podpiranje tistih načinov obvladovanja obremenilnih življenjskih situacij, ki jih uporabljajo ljudje sami in ki so se izkazali za funkcionalne (Mesec, 1998, str. 31).

Raziskava je potekala sekvenčno. Potekala je kot vrsta kratkih zaporednih raziskovalnih ciklov ali zaporedij (sekvenc), v katerih si sledijo formuliranje problema, zbiranje gradiva in analiza, reformulacija problema, ponovno zbiranje gradiva, analiza itn. Z vsako novo reformulacijo sem vedno bolj utrjevala in razširjala znanje o pojavu vključenosti otroka v sodni proces. Moja raziskava je torej sestavljena iz več krajših raziskav, saj sem po vsakem intervjuju dobila nov pogled na določene stvari, jih reformulirala in to upoštevala pri naslednjem intervjuju. Z vsakim

intervjujem in vsako izkušnjo sogovornika kot eksperta iz izkušenj sem bolje razumela problem vključenosti otrok in laže spraševala ter se vživela v analizo rezultatov (Mesec, 1998, str. 37–38).

Pri raziskavi sem bila ves čas osebno vpeta v raziskovano dogajanje, že s tem ko sem stopila v interakcijo z ljudmi. Pomembna se mi zdi ugotovitev, da spoznanja, ki sem jih pridobila z intervjuji, niso dokončna resnica, ampak zgolj razlaga empiričnega gradiva, ki sem ga imela na razpolago, in vsako spoznanje, ki mi ga je lahko dal sogovornik, mi je pomagalo najti skupno rešitev problema.

3.2 Raziskovalni instrumenti in viri podatkov

Uporabljen merski instrument je vprašalnik. Opravila sem polstandardizirane intervjuje. Polstandardiziran intervju sem uporabila zato, ker so bili moji sogovorniki strokovnjaki z različnih področij in sem vprašanja prilagodila vsakemu posebej. Pri vsakem sem pazila, da v osnovi ustrezajo že prej postavljenim raziskovalnim vprašanjem. S takim načinom spraševanja sem sebi in sogovorniku pustila odprt prostor za pogovor, odkrivanje novih tem in ugotovitev. Vprašanja so bila pri vsakem malo prilagojena, glede na področje dela in izkušnje. Vprašalnik je sestavljen iz devetih vprašanj, pri katerih sem dopustila možnost za podvprašanja, ki so se odpirala med intervjujem. Veliko sogovornikov je začelo pripovedovati svoje izkušnje in med pripovedovanjem sem pazila, da sledim raziskovalnim vprašanjem.

Sedem intervjujev sem opravila v obdobju od 13. do 29. maja 2019. Za intervju sem prosila kar nekaj strokovnjakinj in strokovnjakov, vendar se jih je zelo malo odzvalo. Od nekaterih sem dobila negativne odgovore, od drugih nisem dobila niti povratne informacije. Poleg intervjujev sem opravila neformalni razgovor z eno od sodnic na Okrožnem sodišču v Ljubljani. Vsi opravljeni intervjuji so temeljili na izkušnjah sogovornic, njihovem mnenju, izzivih, ki jih prinaša raziskovalna tematika, in predvsem so prinašali njihova stališča glede vključevanja otrok v sodni proces.

3.3 Populacija, vzorčenje

Raziskava temelji na pojasnjevanju položaja otrok v slovenskem sodnem sistemu, ne na preverjanju splošnih vzorcev. Zato torej svojih ugotovitev ne morem posplošiti na raven populacije. Namen moje raziskave je bil, da izvem čim več o položaju otrok v slovenskem

sodnem sistemu s strani strokovnjakov, ki delajo na področju družinskega prava, z otroki in imajo izkušnje z vključevanjem otrok v sodni proces.

Vzorec raziskave je namenski, neslučajnostni. Sogovornice sem zbirala na podlagi njihovega dela in izkušenj na tem področju. Želela sem sogovornike z različnih področij, predvsem tiste, ki se neposredno srečujejo z otroki v sodnem sistemu. Želela sem pridobiti raznolike podatke o mnenju strokovne javnosti glede položaja otrok v slovenskem sodnem sistemu. Ker sem imela težavo priti do tako različnih, a kvalitetnih sogovornikov, sem jih zbirala tudi po načinu snežne kepe. Po že opravljenih intervjujih so mi sogovorniki sami svetovali, na katerega od njihovih znancev se še lahko obrnem.

Intervjuje sem opravila z dvema sodnicama, dvema socialnima delavkama, odvetnico, uporabnico kot ekspertko iz izkušenj in bivšo varuhinjo človekovih pravic V. Nussdorfer. Poleg intervjujev sem opravila še neformalni pogovor s sodnico na ljubljanskem Okrožnem sodišču. Zaradi narave dela in slabih izkušenj so sodnice in odvetnica želele ostati anonimne. Uporabnice zaradi varovanja osebnih podatkov in njene želje imensko ne izpostavljam. Socialne delavke in V. Nussdorfer pa poimenujem kasneje v interpretaciji rezultatov.

3.4 Zbiranje podatkov

Vsi intervjuji so potekali v pisarnah zaposlenih. Intervjuje sem opravila osebno, s pogovorom, razen intervjuja s sodnico z Okrožnega sodišča v Mariboru. Z njo sem intervju opravila po telefonu. Pri vseh intervjujih sem si pogovor sproti zapisovala in beležila pomembne opazke. Pogovor je trajal od 30 minut do ene ure. Nekatere sogovornice so želele vprašanja vnaprej, da so se lahko pripravile, večina pa je želela samo teme pogovora. Med vsakim intervjujem sem vprašanja prilagajala in spreminjala, postavljala pa sem tudi podvprašanja, ki so se razvila med intervjujem. Pogovori so potekali sproščeno, tekoče. Med intervjuji in po njih se je pri vseh razvil zanimiv pogovor.

3.5 Obdelava in analiza

Takoj po končanem intervjuju sem uredila zapis, ki je nastal med pogovorom, in napisala transkript intervjuja. Izpustila sem beležke, ki niso bile relevantne za mojo raziskavo, sem pa jih uporabila za lažjo interpretacijo v nadaljevanju. Ko sem imela zapisane transkripte pogovora, sem določila pomembne dele oz. izjave za svojo raziskavo in s tem pričela kodiranje. Za obdelavo gradiva sem uporabila program Microsoft Word Office in si naredila tabele, ki so

mi omogočale lažji pregled besedila med kodiranjem. Vsak intervju sem najprej odprto kodirala in vsaki pomembni podrčtani izjavi dodala pojem, kategorijo in nadkategorijo. Temu je sledilo odnosno kodiranje, kjer sem poiskala skupne kategorije, njihovo povezanost, in jih združila. Ravno s tem korakom sem dobila vpogled v skupne točke vseh intervjujev. Na ta način sem odkrila povezave med njimi, ki jih prej nisem opazila. Kodiranje mi je olajšalo interpretacijo rezultatov zato, ker sem pri vsakem intervjuju imela malo drugačna vprašanja, predvsem podvprašanja in sem zato dobila boljši vpogled v celoto. Neformalnega pogovora nisem kodirala, zanimive in ključne ugotovitve bom le vključila v rezultate.

Primer poteka obdelave gradiva:

Izbrala sem relevantni del besedila, kateremu sem določila kodo. Za lažji pregled sem za vsak intervju naredila tabelo, kjer je bila označena številka kode. Izjavam sem nato dopisala pojem, in ko sem imela izjave vseh intervjujev napisane v tabeli, sem začela dopisovati kategorije in nadkategorije.

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
E9	Pred svojo odločitvijo sodišče v družinski zadevi pridobi mnenje pristojnega CSD.	Pridobivanje mnenja CSD	Mnenje CSD	Mnenje

Kodiranje sem zaključila z odnosnim kodiranjem, kjer sem združila vse izjave, ki spadajo pod enako nadkategorijo.

Primer odnosnega kodiranja:

MNENJE

CSD (A40, A21, A24, A27, A29, B10, B19, D12, D13, D17, D21, D38, E9, E19, E13, E19, F16, F17, F18, G18, G26, G27)

Celotno kodiranje je priloženo v prilogi.

Ves čas kodiranja sem sledila svojim raziskovalnim vprašanjem. Vsem intervjujem sem določila kode od A do G, ki jih bom tudi pri analizi rezultatov in odgovorih na raziskovalna vprašanja uporabljala za lažjo interpretacijo rezultatov. Sogovornice, ki so želele ostati anonimne, bom nazivala z njihovo črko (kodo), preostale bom poimenovala. Kode, s katerimi označujem sogovornike, so:

A – odvetnica

B – uporabnica, ki je zaradi visoko konfliktna situacije skupaj z otrokom v sodnem procesu

C – Vlasta Nussdorfer, svetovalka predsednika Republike Slovenije na področju človekovih pravic, bivša varuhinja človekovih pravic

D – Barbara Cerar Brolih, socialna delavka na Centru za socialno delo Domžale.

E – sodnica na Okrožnem sodišču v Ljubljani, družinsko sodstvo

F – sodnica na Okrožnem sodišču v Mariboru, družinstvo sodstvo

G – Odiseja Maksimovič, socialna delavka na Centru za socialno delo Vič-Rudnik

4 REZULTATI

V tem poglavju bom najprej opredelila kategorije, ki so v povezavi z mojimi raziskovalnimi vprašanji in sem jih pridobila med kodiranjem intervjujev. Pod vsakim vprašanjem bom smiselno dopisala citirane dele intervjujev, ki bodo najbolj zanimivi in pomembni za analizo. Kasneje bom odgovorila na raziskovalna vprašanja.

4.1 Korist otroka

Osredotočila sem se predvsem na določanje koristi otroka na sodišču in na centru za socialno delo. Tudi pri intervjujih sem sogovornike usmerjala na odgovarjanje glede koristi otroka, predvsem glede področja dela, ki ga opravljajo, oz. njihovih izkušenj. Obe kategoriji bom predstavila pod temo "korist otroka".

4.1.1 Določanje koristi otroka in delo v korist otroka na sodišču

Glavno vodilo strokovnjakov na sodišču (sodnic, odvetnic, pooblaščenec, izvedencev itn.) je delo v korist otroka. Zavedajo se, da je vodilo pri razreševanju starševskih vprašanj pri visoko konfliktnih situacijah na sodišču, ravno korist otroka, določitev te koristi pa žal ni enostavna. Kot mi je povedala sodnica z Okrožnega sodišča v Ljubljani je: / *"Za sodnika, ki sodi v družinskih zadevah, je edino vodilo največja otrokova korist. Kaj je za otroka največja korist, mora sodnik ugotoviti v vsakem primeru posebej."* / (E4) Na sodišču sodniki odločajo na podlagi dokazov, predvsem se opirajo na mnenje centrov za socialno delo in mnenje sodniških izvedencev. Na podlagi tega določajo koristi otroka. / *"Mi odločamo na podlagi dokazov, tukaj ni občutkov oz. simpatij do neke stranke. Ne moremo odločati o postopku na podlagi intuicij. In ti dokazi so mnenje CSD, ker zakon predvideva, da ga sodišče pridobi."* / (F17) In kot drugi dokaz, s katerim določajo otrokovo korist, je izvedenec: / *"Drugi dokaz je izvedenec, ponavadi klinični psiholog s posebno specializacijo."* / (F19)

Vse, ki imajo izkušnje dela na sodišču, so mi odgovorile, da je torej korist otroka glavno vodilo pri njihovem delu, nimajo pa enotnega odgovora, kako določijo otrokovo korist, razen da si pomagajo z mnenjem CSD. Odvetnica mi je jasno odgovorila, da vsi uporabljamo pojem korist otroka / *"[...] a je po mojem mnenju le farsa. Moje izkušnje so vedno bile, da ko v praksi nekdo ves čas ponavlja, da dela v otrokovo korist, dela ponavadi vse nasprotno od tega. Vključno s starši, odvetniki in socialni delavci, sodniki."* / (A19, A20) Enako je izpostavila sodnica / *"Zlasti*

sem pozorna, ko slišim od enega ali drugega starša, ko govorita samo o otrokovi koristi. In takrat mi zazvonijo vsi alarmi.” / (F21) Ta odgovora sta vplivala na to, da sem postala bolj pozorna na informacije o tem, v kakšnem kontekstu kdo uporablja pojem korist otroka. Odvetnica pove, da se sodniki po njenih izkušnjah glede koristi otroka odločajo na podlagi mnenja CSD in izvedencev. / *“Sodniki se odločajo ponavadi na podlagi mnenja centra za socialno delo oziroma različnih izvedencev.”* /

Uporabnica kot ekspert iz izkušenj mi je zaupala, da po njenem mnenju nobeden ne gleda na korist otroka. Svoje občutke je izrazila: / *“Ampak če dobro pomislim, v resnici ne opredelijo otrokove koristi, saj ne gledajo na otroka sploh.”* / (B12) Dvom je izrazila tudi V. Nussdorfer: / *“Vedno je vodilo, da se dela v otrokovo korist. Se pa včasih vprašam, ali se res dela v otrokovo korist.”* / (C13, C14)

Poleg dveh intervjujev s sodnicama sem opravila še neformalen pogovor s sodnico z Okrožnega sodišča v Ljubljani, ki pravi, da se korist otroka določi tako, da najprej sodišča upoštevajo mnenje CSD, potem zaslišanje staršev, povprašajo za mnenje šolo, vrtec in na koncu še izvedensko mnenje, ki je lahko ključno, in ob vsem tem si sodnik že lahko ustvari mnenje. Pomembno je tudi to, da se v družinskih zadevah postopek premika hitreje / *“Zaradi varovanja otrokove koristi velja v družinskih zadevah načelo hitrosti postopka.”* / (E18)

Vsem sogovornicam, ki delajo na sodišču, je skupno, da se pri določanju koristi otroka največkrat oprejo na mnenje Centra za socialno delo in mnenje izvedencev, vendar je v njihovih odgovorih zaznati, da se zavedajo, da morajo ves čas strmeti k temu, da delajo v korist otroka.

Skrb vzbujajoči so odgovori uporabnice, ki v vseh letih ni dobila občutka podpore in tega, da se dela v korist njenega otroka, potem odvetnice, ki pove, da več kot govorimo o delu v korist otroka, manj so opazni rezultati in odgovori V. Nussdorfer, ki po vseh svojih bogatih pravnih izkušnjah izpostavi dvom, če so odločitve sodišč res usmerjena v korist otroka.

4.1.2 Določanje koristi otroka in delo v korist otroka na centru za socialno delo

Pri tej temi sem predvsem uporabila odgovore obeh socialnih delavk, ki imata bogate izkušnje na tem področju. Socialna delavka O. Maksimovič je povedala, da so merila za določanje koristi otroka razvojne potrebe otroka. / *“Merila za korist otroka so predvsem razvojne potrebe otroka.”* / (G19) Korist otroka določijo predvsem po pogovoru s starši. / *“Zanima nas, če starši prepoznajo razvojne potrebe otroke in nenazadnje, če jih tudi zadovoljujejo. In tisti starš, ki jih bolj ustrezno zadovoljuje, tisti dela v večjo korist otroka.”* / (G20) V pomoč pa jim je tudi

poročilo vrtca ali šole. Socialna delavka Cerar Brolih prav tako pove, da če se z otrokom ne srečajo, se odločijo na podlagi pogovora s starši. Pri visoko konfliktnih situacijah pa se na vsak način poskušajo pogovoriti z otrokom. Več o določanju koristi otroka z njegovo vključitvijo v sam proces bom povedala pri kategoriji vključitev otroka.

Izredno pomembno se mi je zdelo to, kar je omenila B. Cerar Brolih, da želje otroka niso enake koristim otroka, a doda: / *”Vedeti moramo, da mora otrok biti seznanjen z realnostjo in imeti možnost, da je vključen. To je ključno, tudi za to, da gre sam laže čez vse to in pridobi čim manj travme.”* / (D33) Pomemben pogled na delo v korist otroka je ravno to – ugotovitev, da moramo delati z njim, zaradi otroka samega, njegovega počutja in občutka med procesom. Ni ključno samo njegovo mnenje, temveč občutek, ki ga dobi, ko ga opolnomočimo. Včasih je to zanj večja korist, četudi ne moremo upoštevati vseh njegovih želja.

Uporabnica je negativno mnenje o delu v korist otroka izpostavila že pri sodišču, tukaj doda še: / *“Jaz res nimam občutka, da kdorkoli gleda na otrokovo korist. Resnično, tega ni. Še najmanj na CSD-jih, kjer bi to pričakoval.”* / (B8)

4.2 Vključevanje otroka v sodni proces

4.2.1 Vključevanje otroka na sodišču

Tukaj me je predvsem zanimalo, ali otroka vključujejo v sam proces na sodišču in kakšno je mnenje strokovnjakov glede vključevanja otrok na sodišču. / *“Postopek je postavljen tako, da otrok praviloma ni formalni udeleženec. Razen otrok nad 15 let.”* / (F3) Otroke na sodišču v visoko konfliktnih situacijah ne vključujejo velikokrat. Sodnice se z njimi srečajo večinoma v primeru, če je konflikt med staršema tako hud, da resnično škodujeta otroku. / *“Če v teh primerih CSD ni opravil pogovora, ga opravi sama – ker je med dvema ognjema in vem, da mora biti otrok pod hudim stresom tudi doma in da starša v resnici ne delujeta v otrokovo korist.”* / (F22) V večini primerov pa je na sodišču dovolj, da pridobijo mnenje CSD, ki se je (ali ne) srečal z otrokom. / *“Če se strokovni delavec pogovori z otrokom je praksa taka, da se sodnik načeloma ne rabi še enkrat srečati z otrokom.”* / (F11)

Sodnica z ljubljanskega sodišča pove: / *”Poleg tega je zelo pomembno, da sodišče v zadevi pridobi tudi otrokovo mnenje. Prav tako pa ima tudi otrok pravico izraziti svoje mnenje (gre za otrokovo pravico, ne dolžnost.”* / (E12) Iz povedanega vidimo, da se sodnik odloči sam, ali se bo srečal z otrokom ali ne. Po vseh opravljenih pogovorih ugotavljam, da srečanje z otrokom

večkrat prepustijo drugim strokovnim delavcem (večinoma socialnim delavcem) in sami izoblikujejo mnenje na podlagi mnenja CSD. Se pa zavedajo, da ima otrok pravico, da je njegov glas slišan. Izvedela sem tudi, da če otrok želi k sodniku na pogovor, lahko vedno pride. Odvetnica mi je povedala: / *“Redko se sodnica sreča z otrokom. Lahko sicer opravi razgovor, a se tega ne poslužujejo.”* / (A22, A23) in odvetnica še doda, da se otroci po njenih izkušnjah redko sami odločijo za vključitev v proces. Tudi ko odvetniki predlagajo srečanje z otrokom, se sodniki včasih za to ne odločijo. / *“Jaz sem v parih primerih to sicer predlagala, a ni šlo čez.”* / (A44) Se pa sodišče sicer v obrazložitvi sodbe opredeli do tega, ali je upoštevalo mnenje otroka oziroma ali je otrok sposoben razumeti posledice svoje izražene volje.

V. Nussdorfer pove, da so sodniki včasih sami zasliševali otroke, s čimer se ne strinja. / *“Za to so potrebni strokovnjaki, ki znajo delati in se pogovarjati z otrokom.”* / (C20) Da za sodnike srečanje z otrokom res ni enostavno, je povedala tudi sodnica iz Maribora: / *“To je za sodnika precej hujša zadeva, kot neka huda obravnava. Seveda tega ne smem pokazati, ker bi to otrok čutil. Pomembno je, da se otrok dobro počuti.”* / (F28)

Socialna delavka B. Cerar Brolih mi je povedala: / *“da je praksa na žalost drugačna, koliko in kako se vključuje otroke na sodišču. Pri hudih zadevah se sodniki ponavadi tega poslužujejo, sploh dve sodnici imam v mislih, ki vem, da se poslužujeta tega, da otroka, v kolikor mislita, da je to potrebno povabita na pogovor. Kjer sta se starša na sodišču res kregala in je imela sodnica dovolj in je zahtevala, da v korist otroka, se tudi ona z njim pogovori. Načeloma pa upoštevajo naše mnenje.”* / (D9, D10, D11, D12)

Neformalni pogovor na sodišču

Sodniki pogovoru z otrokom, ki je mlajši od 15 let in ni stranka v postopku, rečejo neformalni pogovor. / *“Na narokih udeleženci postopka in njihovi pooblaščenici sodišču včasih predlagajo, da sodnik tudi sam z otrokom opravi neformalni razgovor.”* / (E22) ali pa se / *Za opravo neformalnega razgovora z otrokom se lahko odloči tudi sodnik sam, če presodi, da bi to koristilo za samo odločitev v zadevi.”* / (E24) Sodnica mi pove, da je neformalni pogovor namenjen temu, da otrok izrazi svoje mnenje. / *“Neformalni pogovor je namenjen predvsem temu, da otrok izrazi svoje mnenje, in ne temu, da pridobivam določene dokaze proti enemu ali drugemu staršemu.”* / (F42)

Starostna meja ni postavljena, sta pa obe sodnici povedali, da je največ razgovorov z otroki nad 10 leti starosti in da z mlajšimi skoraj ne opravijo razgovora. / *“Odstotek neformalnih*

razgovorov z otroki se viša. Največ razgovorov je z otroki, starimi od 11 do 14 let. Malo več tudi okrog 15, 16 let. Najmlajši so bili tam okoli 10 let.”/ (F37) Pozitivno glede tega, da ni starostne meje, je, kot pove tudi B. Cerar Brolih, da se lahko strokovnjak odloči sam, glede na vsakega otroka posebej, koga bo povabil na razgovor. / “Mi je pa osebno fajn, da ni starostne meje. Ker potem se lahko sama odločim, kdaj in katerega otroka povabim na razgovor. Ker včasih je kakšen otrok že pri petih let popolnoma sposoben izraziti svoje misli, pa kakšen 15-letnik ni. Tako da je čisto odvisno.”/ (D35) Pozitivno je to, da se odstotek neformalnih razgovorov viša. Sodnica, s katero sem imela neformalni pogovor, mi je zaupala, da sama ne bi opravila razgovora z otrokom, ki je mlajši od 15 let, saj se ne čuti sposobne za strokovni pogovor z mlajšim otrokom.

Želela sem vedeti še, kako poteka neformalni pogovor z otrokom in sodnikom in na kakšen način ga vključijo.

Obe sodnici sta povedali podobno, in sicer, da se z otrokom najprej pogovarjata sproščeno o poljubnih temah, o čemer se otrok želi pogovarjati. Ko se otrok odpre, začneta vprašanji o družini itn. / “Najlaže izvem stvari prek predstavitve družine – prek tega začutim njegove odnose v družini. Strokovno niso najbolj ustrezna vprašanja, ki direktno vprašajo, kje bi si želel živeti in s kom bi imel stike.” / (F31)

Otroke na neformalni pogovor pripelje eden od staršev, kateri bo, se dogovorijo na naroku. Pomembno je, da je otrok pri pogovoru s sodnikom brez staršev, lahko pa je prisoten otrokov zaupnik. / “Razgovor mora potekati sproščeno in sodnik si mora za to prizadevati.”/ (E26) Pomembno se mi je zdelo zavedanje, da je pogovor z otrokom zaupen in da tudi staršem ni treba izvedeti vsebine pogovora, razen če otrok izrazi drugače. Tukaj sem dobila občutek, da vsi upoštevajo zaupnost pogovora z otrokom. / “Ob koncu neformalnega razgovora se otroka vpraša, kaj od tega, kar je povedal sodniku, sme ta povedati na obravnavi in ali česa sploh ne sme povedati.”/ (E28)

Vsi sogovorniki so mi povedali, da je treba pri otrocih biti pazljiv, kaj dejansko sporoča otrok in kaj sporoča starš prek otroka. Pri visoko konfliktnih situacijah je veliko manipulacije s strani staršev in pritiskov na otroka. / “Ko se pogovarjamo z otrokom, moramo res razumeti, kaj nam želi povedati, in se vživeti v njegovo kožo. Ni vedno nujno, da se manipulacijo opazi tako, da mu starš naroči kaj naj pove. Zavedati se moramo, da otrok ob razvezi živi v dveh kontekstih. Ko je pri mami otrok živi v enem kontekstu in ko je pri očetu živi v drugem kontekstu. Otrok se mora navaditi na enega in drugega starša. Otroci nimajo namena lagat, ampak vedo, kaj želi

en starš slišat, radi pa imajo oba. Tukaj pride do razlike v dejstvih, ki jih pozna en starš in drug starš.”/ (F32)

Mogoče bi bilo pomembno ne le delati z otrokom, temveč tudi, kako bi strokovnjaki vzporedno delali tudi s starši.

Vključevanje otroka na centru za socialno delo

Na centru za socialno delo otroka vidijo večkrat kot na sodišču, saj sodišče ponavadi zaprosi za mnenje centra za socialno delo in v visoko konfliktnih situacijah se z otrokom tudi srečajo. B. Cerar Brolih pove, da otroke vključi, kadar je to potrebno. / *“Ponavadi je to takrat, kadar vidim, da se starša že med sabo ne znata zmeniti in pride do kakšnih sporov.”/ (D3)* O. Maksimovič mi pove, da se na vsak način trudijo pridobiti otrokovo mnenje. Pove celo, da če starši ne želijo, prosijo sodnika za pomoč. / *“Če starši ne dajo soglasja za pogovor, prosimo sodnico, da eksplicitno napiše, da naj CSD opravi pogovor z otrokom.”/ (G16)* Tudi na CSD velja zaupnost pogovora in otroku povejo, da starši, če otrok ne želi, ne bodo izvedeli vsebine pogovora. / *“Vpogled v poročilo pogovora ima samo sodnica.”/ (G13)* Način opravljanja pogovora je odvisen od otrokove starosti in situacije posameznega primera. Obe sta mi povedali, da tam, kjer so hudi konflikti, gredo na teren. O. Maksimovič izpostavi, da gredo pri mlajših otrocih najrajši k obema staršema posebej v domače okolje, da dobijo vtis, kako otrok deluje v vsakem okolju. So predvsem opazovalci. Pri starejših otrocih pa si pomagajo s pomočjo medijev (risbe, igrače, igre itn.) / *Pri že večjih otrocih, tam do 12 let pa že razumejo in imajo izoblikovane svoje želje in svoje mnenje.”/ (G8)*

Zanimiva ugotovitev je predvsem razlika v dojemanju otrokovega razumevanja med sodniki in socialnimi delavci. Sodnice so izpostavile, da mlajše od 10 let redko vključijo v pogovor, medtem ko so socialne delavke ves čas govorile tudi o precej nižji starosti otrok. Eden izmed razlogov, zakaj večino pogovor opravijo na CSD, mi je podala O. Maksimovič: / *“Večino razgovorov opravi CSD, ker smo bolj usposobljeni kot sodišče. Imamo lepše prostore, imamo tudi igralnico, ki jo ponavadi izkoristimo za pogovore.”/ (G9)*

Tudi pri pogovoru s socialnima delavkama me je zanimalo, kako poteka pogovor z otrokom, ki pride k njim v pisarno. B. Cerar Brolih: / *“Vedno najprej vprašam starše za dovoljenje, vpricho staršev otroka seznanim z njegovimi pravicami, povem mu, kdo sem. V bistvu zakon predstavim po domače. V večini primerov gredo starši ven iz pisarne in sem sama z otrokom. Potem pa sodeluje na tak način kot hoče sam.”/ (D24)* Enako kot sodnice tudi socialne delavke nikoli ne

vprašajo otrok direktno, kje bi radi živeli, ampak prek različnih vprašanj preidejo k temam, ki zajamejo otrokovo mnenje glede stikov. / *“Ga pa seveda nikoli ne vprašam direktno kje bi želel živeti, vprašam pa vedno glede stikov, če bi rad kje prespal, in podobno.”*/ (D25)

Eden izmed načinov sodelovanja s starejšimi otroki je tudi pogovor po telefonu, ki ga včasih prakticirajo. Obe pa sta izpostavili, da se nikoli vnaprej ne pripravita na pogovor z otrokom. Ko gre za sporazumne razveze, se za pogovor z otrokom ne odločita. / *“Če sta prepričljiva in če vidim, da v resnici že živijo na način, katerega bi radi zdaj še uradno določili, potem ne vidim nobene koristi od tega, da otroka vlačim čez dodaten proces.”*/ (D30) in / *“Pri sporazumnih pa, če vidimo, da so se starši že vse pogovorili in da imajo med seboj sprejemljiv odnos in tudi do otroka, ne drezamo v njihove odločitve.”*/ (G17)

Pri pogovoru z odvetnico in z uporabnico pa sem dobila občutek, da imata z vključevanjem otrok na centru za socialno delo precej slabše izkušnje. Uporabnica je povedala: / *“Želje moje hčerke itak niso mogli upoštevati, ker je nikoli ni nihče videl v teh 8 letih, odkar traja vse skupaj.”* / (B16) In da dokler v njenem postopku CSD ni dobil poziva sodišča, se nikamor ni nič premaknilo. Ko sem jo vprašala, ali bi si želela, da je hči bolj vključena v sam postopek, mi je odgovorila: / *“Ja, absolutno. Sigurno bi bilo boljše zanjo, če bi se lahko s kom pogovorila. Saj sem prosila vmes za to, pa se zgleda nobenemu ni zdelo dovolj pomembno.”* / (B25) Odvetnica prav tako pove, da si po njenih izkušnjah socialne delavke ne vzamejo dovolj časa za pogovor z otrokom. / *“Žal, tudi na CSDjih se jim ne da ukvarjat z otroci, nimajo dovolj časa. Preveč so hladni. CSD bi res moral znati in si vzeti čas za otroka in po mojem mnenju ne delajo v korist otroka.”*/ (34, A35) Po njenem mnenju otroci znajo povedati svoje mnenje. / *“CSD bi moral sam opraviti razgovore z otroki, ko pridobiva mnenje, pa jih ne.”*/ (A41, A40)

V. Nussdorfer mi glede vključevanja otrok na Centru za socialno delo pove, da ima CSD veliko vlogo pri otrocih. / *“Vendar jih je strah. Vedno več dobivajo očitkov s strani staršev. Reorganizacija CSDjev bi morala vključevati več dela na terenu in ne da vabijo ljudi s sebi v pisarno.”*/ (C31) Doda še, da bi morali na področju družine, delati najboljši socialni delavci.

Sodnica je povedala, da CSD pogosto ni vključeval otrok, je pa dodala, da se brez tega, da se socialni delavci srečajo z otrokom, težko odločijo. / *“Praviloma v praksi se je zgodilo, da so se skušali z otrokom na CSD pogovoriti. To je odvisno od posameznega strokovnega delavca na centru, brez tega v postopku je težko odločit.”*/ (F10) Tudi pri socialnih delavcih prihaja do razlik med posameznimi strokovnjaki pri obravnavi otrok v visoko konfliktnih situacijah. Na žalost sem ravno od uporabnice, ki ima dolgoletne izkušnje s CSD in sodišči v boju za korist svojega otroka, dobila negativno povratno informacijo o delu CSD in o vključevanju njene

hčerke. Prav tako ima odvetnica, ki vedno opazuje dogajanje z druge strani, več negativnih izkušenj kot pozitivnih.

4.3 Vloga strokovnjakov pri procesu odločanja na sodišču

Mnenje Centra za socialno delo

Mnenje CSD ima pomembno vlogo pri odločanju v otrokovo korist. Vsi sogovorniki so mi potrdili, da je mnenje CSD eno izmed pomembnejših mnenj med postopkom. Tega se zavedata socialni delavki, odvetnica in obe sodnici.

Sodnici imata z mnenji CSD pozitivne izkušnje in jih v večini primerov tudi upoštevata. / *“V praksi ga precej pogosto upoštevamo. Nismo pa zavezani, da upoštevamo to mnenje. Včasih se zgodi, da od njega odstopimo.”* / (F18) Pred svojo odločitvijo sodišče vedno zaprosi za mnenje CSD. / *“Pred svojo odločitvijo sodišče v družinski zadevi pridobi mnenje pristojnega CSD.”* / (E9) B. Cerar Brolih pove, da: / *“V mnenju največkrat povzamem pogovor s starši ali pa priložim zapis pogovora z otrokom.”* / (D13) Socialni delavki se zavedata, da sodišče v večini primerov upošteva njihovo mnenje. / *“Sodišče zelo, zelo upošteva naše mnenje.”* / (D17) Pri tem izpostavita tudi težavo. Ena izmed njiju pove, da imajo prekratke roke za kvalitetno napisati mnenje. / *“Mi pa dajo smešno kratke roke, 8 dni. Težko v vsem tem delu: v 8 dneh se dobim z otrokom, napišem mnenje in ga pošljem na sodišče. In moram delati na podlagi tega, kar že imam.”* / (D38) Druga pa izpostavi, da mora biti težko, odločati samo na podlagi mnenj, ki jih dobijo sodniki. / *“Včasih res ne vem kako odločajo o kakšnih stvareh, če samo preberejo naše mnenje. Jaz se srečam s celotno socialno mrežo otroka, pa težko napišem tisto mnenje, kaj šele če bi ga samo prebrala in otroka in celotne družine ne bi videla.”* / (G26, G27)

Odvetnica, ki mnenja CSD bere z druge perspektive, pove, da sodniki v 99 odstotkih upoštevajo mnenje CSD in z njimi nima dobrih izkušenj. / *“CSD ponavadi zasliši oba starša in velikokrat se zgodi, da eden od njiju pač ne pride na razgovor. Mnenja centrov za socialno delo so izredno subjektivna.”* / (A28)

Iz odgovorov lahko vidimo, da se sodniki pri svojem delu močno opirajo na mnenje strokovnih delavcev na centru za socialno delo. Po eni strani se socialni delavci zavedajo svoje strokovnosti in usposobljenosti, po drugi strani pa je to velik pritisk, saj so sodniki zato, da presodijo in se odločijo na podlagi različnih mnenj in predvsem osebnega stika z vsemi udeleženi.

Mnenje sodnih izvedencev

Postavitev sodnega izvedenca je odvisna od kompleksnosti primera. Pri zelo visoko konfliktnih situacijah, kjer samo z mnenjem CSD sodnik ne pridobi vseh informacij, se sodnik odloči za postavitev sodnega izvedenca. / *“Če gre za komplicirano zadevo in tudi CSD nima znanj in v zadevi sodišču ne poda mnenja, ki bi sodišču zadoščalo za razsojo, največkrat CSD tudi sam sodišču predlaga, da v zadevi pridobi mnenje strokovnjaka, tj. največkrat izvedenca klinične psihologije za otroke in mladostnike, odvisno od posameznega primera, lahko tudi sodnega izvedenca psihiatrične stroke (v primeru ugotavljanja duševne bolezni enega od staršev, osebnih motenj ipd.), kot tudi npr. izvedenca alkohologa, toksikologa in izvedenca medicinske stroke.”* / (E20) Izvedenci ponavadi ugotavljajo osebnost staršev oziroma otroka. / *Izvedenci ponavadi ugotavljajo, kakšna osebnost je en in drug starš, in vse te okoliščine privedejo do določenih dokazov, ki nam pomagajo pri odločitvi, kaj bo najboljše za otroka.”* / (F20)

Izvedenec pridobi spis s sodišča, preden se sreča z osebo, o kateri mora napisati mnenje. / *“Izvedenec pa dobi v roko spis in po prebranem spisu se je dolžan dobiti s stranko bodisi starši ali otrokom, odvisno od primera. Kot sem že rekla, dobijo se enkrat za približno eno uro in na podlagi tega izvedenec napiše mnenje. Tudi to mnenje je subjektivno in pristransko – če preden spoznaš osebo, prebereš njen spis, imaš v glavi že neko sliko. Težko si potem objektivni.”* / (A31, A32) Izvedenca plača oseba, ki ga je zahtevala, in postavitev izvedenca močno podaljša postopek. / *“Je pa res, da izvedenec stane in ni poceni in pridobivanje mnenja traja res dolgo časa, čeprav se srečajo z osebo samo enkrat.”* / (A25) / *“Je pa tako, da se postopek sigurno zavleče za eno leto, čim zahtevaš izvedenca.”* / (D19)

Socialna delavka B. Cerar Brolih pove, da na centrih za socialno delo nimajo toliko stikov z izvedenci. / *“Z izvedenci načeloma nimamo toliko stika na CSD, je pa res, da nas včasih pokličejo in preverijo tudi naše mnenje in izkušnje.”* / (D18) Težava, ki jo izpostavi socialna delavka, je, da so tudi izvedenci preobremenjeni. / *“Vsi so v sodnih postopkih, saj jih starši tožijo zaradi njihovih odločitev. Žal, vsi dobri so šli ven iz tega.”* / (D20)

Zagovornik

Zagovornik je spontano prišel v pogovor pri skoraj vseh sogovornikih. Večina jih ima z njim pozitivne izkušnje, noben od njih pa nima veliko izkušenj z njim. Odvetnica ima o postavitvi zagovornika otroku zelo pozitivno mnenje, saj meni, da je dobro, ker se zagovornik z otrokom kontinuirano srečuje in na sodišču ne poda zgolj mnenja o otroku, kot ga poda CSD ali

izvedenec, temveč je glas otroka. Vendar z njim nima izkušenj, ker na sodišču niso upoštevali njenih predlogov pri postavitvi zagovornika. / *“Ne vem, zakaj, ampak tega v praksi ni. Meni osebno se zdi zanimivo in predvsem uporabno, da bi uporabila to možnost in sem jo že večkrat predlagala, ampak ga niso postavili.”* / (A49) Največ izkušenj z njim ima V. Nussdorfer, ki je pomagala pri postavitvi projekta Glas otroka, še preden je postal institut v Družinskem zakoniku. / *“Za to smo se borili in hvalabogu je zdaj to v zakonu.”* / (C38) Kot sama pove: / *”Za boljši položaj otroka bi morali spodbujati zagovorništvo. Včasih sodniki niso bili seznanjeni s to možnostjo in niso postavljali zagovornikov otrokom. Zdaj jih postavljajo vedno več.”* / (C11, C12)

Ena izmed sodnic je povedala, da ima osebno izkušnjo z zagovornikom res pozitivno. / *“Izkušnje z zagovorniki so načeloma dobre. Enkrat sem imela pogovor z otrokom, ki je imel zagovornika. Najprej se je zagovornica 45 minut pogovarjala z otrokom, nato še jaz 30 minut. In je povedal take stvari, ki mi jih brez zagovornice absolutno ne bi povedal.”* / (F30) Zanimiv se mi je zdel tudi njen pogled na institut zagovornika. Ni namenjen samo temu, da otroka slišijo strokovnjaki, temveč tudi temu, da otrok dobi ustrezno oporo. / *“Zdaj se je pridružila možnost postavitve zagovornika. Včasih smo postavljali zagovornika. To ni bilo namenjeno samo temu, da se otrok sliši. Tega sem se posluževala, ko sem zaznala visok konflikt med staršema. V takih zadevah se nehotе vpliva na otroka. Otrok je obremenjen in zaradi razbremenitve sem uporabila to, da sem se z otrokom pogovorila s pomočjo zagovornika.”* / (F14)

Druga sodnica pa o osebni izkušnji ni nič povedala, omenila je le možnost postavitve zagovornika. Iz pogovorov z odvetnico in V. Nussdorfer sem dobila informacijo, da zagovornika postavijo sodniki. Sodnica pa je povedala, da oni dobijo obrazložen predlog varuha človekovih pravic in se na to odzovejo. / *“Na obrazložen predlog varuha človekovih pravic sodišče imenuje osebo, ki jo predlaga varuh človekovih pravic, za zagovornika otroka, če oceni, da je to v postopku pred sodiščem v korist otroka.”* / (E15)

Možnost zagovornika za otroke vsi strokovnjaki dojemajo pozitivno in tisti, ki imajo z njim izkušnje, ugotavljajo, da je deloval predvsem v korist otroka. Zakaj ni postavljen večkrat in ali je težava ravno dilema, kdo ga imenuje.

V neformalnem pogovoru je sodnica izpostavila nedefinirano vlogo zagovornika kot pomankljivost, saj nikjer ni navedeno, kakšna je njegova dejanska vloga. Podala je, da bi bilo treba urediti njegov procesni položaj, saj sodniki ne vedo, kako upoštevati njegov glas oz. mnenje.

4.4 Ovire

Najpogosteje omenjene ovire, ki se pojavljajo pri čisto vseh sogovornikih, so čas, preobremenjenost strokovnjakov in strokovna usposobljenost vseh vpletenih.

Čas kot ovira je bil izpostavljen v dveh kontekstih. Eden je, da so postopki predolgi. / *“Vse poteka prepočasi in otrok med postopkom otopi.”* / (A36) Drugi kontekst pa je časovna preobremenjenost strokovnjakov, saj je ogromno postopkov, ki zahtevajo veliko truda in časovnega vložka. / *“Sicer si pri konfliktnih situacijah čas kar vzameš, ker si ga pač moraš. A vseeno. Na koncu trpijo tisti postopki, ki niso tako konfliktni. Pa ne bi smelo biti tako.”* / (G24) / *“Socialni delavci bi si morali vzeti čas, da se z otrokom srečamo dvakrat ali celo trikrat, pa nam na žalost zmanjkuje časa za vse skupaj.”* / (D41) V. Nussdorfer izpostavi čas kot največjo oviro, s katero se srečujemo. / *“Sodišče bi moralo čim prej odločiti, in če mene kdo vpraša, je to največja napaka v Sloveniji. Postopki so predolgi.”* / (C27)

Preobremenjenost kadra so izpostavili vsi strokovnjaki. Sodnice so govorile predvsem v smeri pomanjkanja dodatnega kadra na področju sodnih izvedencev / *“Pomanjkanje sodnih izvedencev klinične psihologije za otroke in mladostnike je pereč problem že vrsto let, ki bi ga bilo potrebno rešiti na sistemski ravni.”* / (E36) / *“Več izvedencev. Problem je, ker se spravijo delat velike spremembe – za to pa ne zagotovijo dovolj kadra in usposobljenosti.”* / (F38) in preobremenjenosti socialnih delavcev. / *“Če CSD ne bi bili obremenjeni, da bi se lahko držali rokov, da bi dajali bolj konkretna mnenja in ne na hitro.”* / (F36) Ena izmed sodnic izpostavi tudi njihovo preobremenjenost pri organizaciji dela. / *“Lažje bi bilo, da bi imela ustaljen sistem, če bi želela neformalni razgovor, da mi nekdo pomaga to organizirati. To moramo vse sami. Da mi pomaga nekdo pripraviti.”* / (F35)

Tudi V. Nussdorfer je povedala, da je premalo strokovnjakov, ki delajo na tem področju, in premalo izvedencev. / *“Nobena od uradnih oseb v Sloveniji ni sposobna celotnega postopka voditi sama in tako otroci predolgo čakajo na pomoč.”* / (C28) Zelo dragoceno mnenje je podala uporabnica, ki pravi: / *“Bi bilo pa verjetno za odločanje v postopku dobro tudi, če bi se kakšni usposobljeni ljudje srečevali z otroki in jim obenem ponudili tudi oporo, ki je včasih starši ne moremo dati.”* / (B27)

Usposobljenost strokovnjakov je bila izpostavljena pri vseh sogovornicah. Sodnice se ne čutijo sposobne voditi razgovor z otrokom in zato to prepuščajo drugim strokovnjakom. / *“Smo se pa včasih zelo izogibali srečanja z otroki. Mi smo pravniki, nismo sociologi, nismo socialni delavci. Je res, da je v zadnjih letih ogromno izobraževanj na področju pogovora z otrokom,*

razvoj otroka in podobne zadeve. Z več znanja se lažje odločamo za pogovore, še zmeraj pa nimamo dovolj znanja, da se odločamo o razvojni stopnji otroka in o vseh strokovnih zadevah, ki jih lahko prepoznajo strokovni delavci.”/ (F23) Tudi druge sogovornice so mnenja, da sodniki nimajo dovolj znanja za vodenje družinskih zadev v celoti. / *“Hudo je tudi to, ker niti sodniki niti odvetniki niso strokovno usposobljeni za družinske zadeve.”/ (G25)* / *“Sodniki večinoma nimajo potrebnih znanj. In se res trudijo, dobro delajo, jih je pa grozno strah delat z otroki.”/ (D44)*

Vsi si želijo dodatnega kadra, usposobljenega predvsem za pogovor z otrokom s terapevtskega vidika, saj tega primankuje tudi socialnim delavcem. / *“Bolj bi se lahko poglobili v zadeve, bi pa seveda potrebovali več psihološkega in socialno delovnega znanja. Že mi, socialni delavci, pridemo premalo opremljeni za vse situacije, ki nas čakajo v praksi.”/ (G28, G29)* / *“Ter več takih strokovnjakov, ki bi znali dati mnenje, ne takih, ki se med procesom spreminjajo.” / (C25)*

Oviro, ki se mi je zdela pomembna za samo kakovost dela na družinskem področju, je izpostavila V. Nussdorfer, in sicer usposobljenost odvetnikov na področju družinskega prava. / *“Pred nekaj leti so se odločili, da odvetniki po vrstnem redu dobivajo primere, kot pridejo na sodišče. To je izredno slabo, ker bo odvetnik, ki je izvrsten na gospodarskem področju, dobil področje družine in seveda ne bo znal delati z otrokom. To je bila slaba odločitev.”/ (C3)*

4.5 Položaj otroka

Vprašanje je bilo precej splošno in sogovornice so nanj odgovarjale zelo različno, predvsem glede na njihove izkušnje in področje dela. Položaj otroka v teoriji se zdi urejen, v praksi pa je na podlagi vseh odgovorov na žalost drugače. / *“Tako da generalno gledano je položaj otroka v teoriji super. Praksa pa je na žalost drugačna, koliko in kako se vključuje otroka.”/ (D8)* Položaj otrok je slab predvsem z vidika, kako je vpet v sam proces. / *“Težava je, ker je otrok v hujših primerih po večkrat na zaslišanjih z različnimi ljudmi in se ne upošteva njegov glas.”/ (C43)* / *“Otroci ponavadi doživljajo hud stres že v domačem okolju in so jim obiski institucij, kot so CSD, sodišča, še hujši stres in stigma.”/ (A15)*

Izredno pomembna za moje raziskovanje se mi zdi trditev O. Maksimovič, ki je povedala ravno nasprotno kot drugi, da za otroka pogovor s strokovnjaki, ki znajo opravljati svoje delo, ni stres. / *“Če so otroci usrezno informirani o samem procesu, zanje pogovor z nami ni noben stres. Stres povzročajo starši, ne mi. Otroci ponavadi uživajo, ko se z nami pogovarjajo, travme glede*

tega jim starši naredijo že doma.”/ (G11) S takim načinom dela izboljšujemo tudi položaj otroka v sodnem procesu.

4.6 Družinski zakonik

Novosti in spremembe

Družinski zakonik je začel veljati v času poteka mojega raziskovanja, zato mi sogovornice o izkušnjah v zvezi z njim niso mogle povedati. Izpostavljeno pa je bilo, da naj bi z novim zakonikom glas otroka pridobil večjo težjo in je precej bolj usmerjen k uporabniku. / *“Nova zakonodaja je nastavljena v smeri, da se otroka bolj sliši v postopku. Je nastavljena v smeri, da se otrokova korist varuje.”/ (F39) Strokovni delavci pa postajajo vedno bolj obremenjeni. / “So pa sodelavke, ki so sedaj še bolj obremenjene in občutek imam, da je sicer sama reorganizacija za uporabnike boljša, za strokovne delavce pa ne.”/ (D46) Tako sem od socialne delavke in sodnice dobila dvom vzbujajoče odgovore glede vizije položaja otrok. / *“Vizija na področju položaja otroka pa na žalost ni nič boljša.”/ (D47) / “Zadeve so nastavljene v redu, v konkretni rabi pa ne najboljše. Spotikamo se na osnovni organizacijski ravni, kar mogoče ne bi bil tako velik problem, a nihče na to ne pomisli. Bojim pa se, da ne bo velikih sprememb ravno zaradi preobremenjenosti kadra in premalo strokovnjakov. Bodimo optimistični.”/ (F40, F43)**

Novost, ki je izpostavljena kot dobrodošla, je nov institut zagovornika, uporaba varnih sob in več pristojnosti na sodišču. / *“Vzpostavili smo tudi varne sobe in jih praviloma začeli uporabljati.”/ (C42) / “[...] zdaj bo veliko več pristojnosti na sodiščih in zdaj je prav v zakonu zagovorništvo. Zdaj so tudi na ljubljanskem sodišču v uporabi varne sobe, ki so res lepo prilagojene otrokom in so veliko bolj prijazne kot pisarne na sodiščih in sodne dvorane. Predvsem otroci potrebujejo varen in nevtralen prostor, če želimo z njim opraviti razgovor.”/ (A54)*

V. Nussdorfer je izpostavila v sistemu pomembno spremembo, ki naj bi zaživela v prihodnosti: / *“Meni osebno ogromna novost, katere se res veselim, je Barnhaus. Že kot tožilka sem si prizadevala, da bi vzpostavili sistem, ki bi olajšal položaj otrok, da bi vse potrebne postopke opravili na enem mestu, prijaznem do otroka, da ne bi bil znova izpostavljen podoživljanju travm, ki jih je doživel. Projekt Hiša za otroke je ministrstvo za pravosodje predlagalo maja lani, vlada pa ga je podprla. To je bodočnost.”/ (C40, C41)*

Sodišče ima z novim Družinskim zakonikom veliko več pristojnosti kot center za socialno delo. / *“Na oddelkih okrožnih sodišč, ki vodijo družinske zadeve, se je po novem uvedlo dežurstvo v zvezi z nujnimi odvzemi otrok. Sodišča po novi zakonodaji odločajo tudi o podelitvi starševske skrbi sorodniku, o posvojitvah, rejništvu, skrbništvu, in sicer za otroke v družinskih postopkih na okrožnih sodiščih, za odrasle osebe, ki potrebujejo posebno varstvo, pa v postopkih, ki se vodijo na okrajnih sodiščih.”*/ (E38, E39)

Nekaj novosti so sicer sogovorniki izpostavili, vendar kot pravi sodnica, formalnih razlik na področju položaja otroka v zakonodaji ne bo. / *“Zdaj otrok pridobiva večjo vlogo z Družinskim zakonikom, sicer še vedno bolj neformalno. Iz objekta prehaja bolj v subjekt. Čeprav zakonodaja ne prinaša velikih formalnih razlik. Že prej je bilo zapisano, da je treba otroka obvestiti o postopku, pa v praksi tega ni bilo. Tudi prej je bilo, da otrok lahko poda svoje mnenje.”*/ (F7)

5 RAZPRAVA

Ugotovitve so delno takšne, kot sem na začetku raziskave pričakovala. Delno pa sem bila nad določenimi odgovori presenečena. Predvsem sem po vsakem intervjuju dobila nove ideje, predloge za izboljšavo in nov pogled na celoten sodni sistem. Med raziskovanjem so se tudi meni delno spremenila stališča, ki sem jih imela pred raziskavo, in pogovor z vsakim posameznim sogovornikom je v meni spodbudil nova vprašanja. V tem poglavju sem razpravo združila z odgovori na raziskovalna vprašanja.

Položaj otroka je po pričakovanjih v praksi drugačen kot v zakonodaji. Zakonodaja je precej splošna in odločitve, na kakšen način bodo obravnavali otroka, so prepuščene vsakemu strokovnjaku. Obstaja sicer Konvencija o otrokovih pravicah, ki določa, da morajo vse zavezujoče članice KOP delati v korist otroka, poskrbeti, da otrok redno vzdružuje stike z obema staršema; v skladu z otrokovimi koristi (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic, 1999). Po odgovorih sodeč, vse sogovornice stremijo k uresničevanju KOP, a so pristopi k otroku in način dela precej različni in niso nikjer določeni. O dejanskem položaju otroka mi strokovnjaki v večini niso znali odgovoriti. Vsi udeleženi v procesih strokovne pomoči otroku in staršem se v visoko konfliktnih situacijah zavedajo, da je treba ves čas delati v otrokovo korist. Glavno vodilo pri delu je otrok in na podlagi tega se tako socialni delavci, izvedenci in sodniki dokončno odločijo, kaj bo v korist otroka. Položaj otroka je na podlagi teorije precej pozitiven. Otrok uživa posebno varstvo države, kadar je ogrožen njegov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otroka. Posledično, posebno varstvo uživa tudi družina. Mene je med raziskovanjem zanimal predvsem način, kako se položaj otroka ohrani na ravni, da bo otrok čim manj prizadet in njegov svet čim manj porušen, ne glede na stresne situacije v domačem okolju.

Ugotovitve, da je položaj otroka v sodnem sistemu težko določiti in da odgovora na to vprašanje od sogovornikov skoraj nisem dobila, nisem pričakovala. Položaj otroka je sicer res odvisen od več dejavnikov, o katerih smo se pogovarjali med intervjuji. Ugotovitev, da je položaj otroka v praksi precej drugačen kot v zakonodaji, me na žalost ni presenetila. Strokovnjaki kljub trudu včasih ne zmorejo oz. ne znajo delati z otroki v visoko konfliktnih situacijah. Občutek sem dobila, da je položaj otroka, ki se zdi zaščiten in pozitiven predvsem nekakšen normativni okvir, v praksi pa je precej slabši.

Eden izmed razlogov, zakaj je tako, je predvsem usposobljenost strokovnjakov. Ravno to je ena izmed glavnih ovir, s katero se srečujejo na družinskem področju. Kot so mi povedale

sogovornice, se ne čutijo dovolj strokovno usposobljene, da bi brez težav izvajale pogovore z otroki. Pogovor z otrokom zanje predstavlja ogromno stresa in dodatnega dela, ki je organizacijsko prepuščeno sodnikom samim. Vse so izpostavile, da nimajo dovolj socialnodelovnega, psihološkega in terapevtskega znanja, da bi lahko vodile pogovor z otrokom. Enako so izpostavili tudi drugi strokovnjaki, da se pri sodnikih opazi, da se trudijo, a se bojijo pogovora z otrokom. Sodniki se največkrat oprejo na mnenje centra za socialno delo, a bi po Zakonu o pravnem postopku morali sami opraviti pogovor z otrokom, preden razsodijo v postopku. Tako je zaradi pomanjkanja znanja med sodniki postala praksa drugačna in jo je kiritizirala tudi varuhinja človekovih pravic (Urek, Rafaelič, 2015).

Pričakovala sem, da sodniki nimajo vsega potrebnega znanja, ker jih sam študijski proces prava ne pripravi na delo z ljudmi. Glede na področje dela, bi resnično potrebovali dodatna izobraževanja in podporo zunanjih strokovnjakov, da bi bile odločitve lažje in proces bolj usmerjen k otroku. Paziti bi morali na način, kako vključevati otroke in družinske postopke voditi precej hitreje kot potekajo zdaj.

Preobremenjenost strokovnjakov in čas kot oviro sem žal pričakovala. Pri socialnih delavkah je bila največkrat izpostavljena prav preobremenjenost in s tem povezana časovna stiska. Časovna stiska prihaja tudi zaradi počasnosti postopka, saj se pri visoko konfliktnih situacijah zgodi, da se med seboj prepleta več sodnih postopkov, katere vodi vsakič drug sodnik in je vključenih več različnih zvedencev. Postopek se hitro zavleče in otrok med postopkom otopi.

Pogovor z otrokom za socialne delavke predstavlja dodatno obremenitev, sploh če bi si želele vse pogovore izvesti na terenu in se prilagoditi potrebam otroka. Premalo je socialnih delavcev na področju družine, ki bi se lahko posvetili vsem situacijam, kjer bi otrok potreboval njihovo pomoč. Tudi socialne delavke povejo, da jim primankuje terapevtskega znanja in da bi v veliki večini otroci potrebovali dodatno terapevtsko obravnavo, ki je v Sloveniji plačljiva.

Preobremenjenost socialnih delavk povzroča to, da se z otrokom ne morejo dobiti več kot enkrat in da se z otroki v manj konfliktnih situacijah ne pogovorijo. V manj konfliktnih situacijah se sicer držijo tega, da če je otrok majhen in ne izoblikuje svojega mnenja, v celoti glede otrokove koristi odločajo starši (Končina Peternel, 2008). Izpostavile so, da bi se morale kljub temu tudi s temi otroki pogovoriti, a jim preprosto ne uspe. Podobno je pri sodnih izvedencih, ki se zaradi kritičnega pomanjkanja izvedencev s starši in otrokom srečajo le enkrat in na podlagi tega napišejo spis.

Večina je kot oviro izpostavila tudi pomanjkanje števila izvedencev, ki posledično upočasnijo postopek. Vsi sogovorniki so povedali, da bi potrebovali več usposobljenih strokovnjakov, ki bi želeli delati na področju družine in bi se s tako psihološkim, socialnodelovnim in terapevtskim znanjem srečevali z otroki in drugimi udeleženci v postopku.

Ključno za ugotavljanje položaja otroka v sodnem sistemu je, ali otroka vključujejo v postopek in na kakšen način. Iz odgovorov ugotavljam, da otroka večinoma vključijo na centru za socialno delo, kjer se socialna delavka sama odloči za način vključitve. Zakon o pravnem postopku sicer določa, da se otrok na primeren način obvesti o poteku postopka in njegovi pravici, da izrazi mnenje. Točne opredelitve primernega načina obveščanja ZPP ne podaja in je izvedba prepuščena centru za socialno delo (Kraljič, 2016). ZPP v 440. členu sicer določa, da mora sodišče otroka, ki je sposoben razumeti posledice odločitve, na primeren način obvestiti otroka in starše, a ker se sodniki ne čutijo sposobne za presojo, ali je otrok sposoben razumeti posledice, vse skupaj prepustijo CSD. Vključno z obveščanjem otroka in staršev (Žavcer, 2016). Veliko stvari je v zakonodaji ostalo nedorečenih in so odločitve prepuščene strokovnim delavcem. V nekaterih primerih jim to ustreza, pri visoko konfliktnih situacijah pa bi bilo dobrodošlo, da bi tudi strokovni delavci dobili več podpore, ne samo vodil in smernic, kako lahko vključijo otroke. Socialne delavke so povedale, da grejo nekatere na teren in opazujejo otroka v domačem okolju, starejše otroke ponavadi povabijo v igralnico na CSD ali na pogovor v pisarno. Otrok je pri socialni delavki (in sodnici) brez prisotnosti staršev. Na pogovor se večinoma vnaprej ne pripravijo, saj je vsak otrok specifičen in ne vedo, kako bo pogovor potekal. Tak odgovor sem pričakovala, saj smo se tudi v času študija študija učili, da je pri otrocih zelo pomembno, da ne vodimo pogovora samo mi, temveč ga skupaj soustvarjamo. Tako na centru za socialno delo kot na sodišču si pri pogovoru z otrokom pomagajo z različnimi risbami, igricami, igračkami. Ponavadi največ izvejo prek spoznavanja otrokove družine, kjer lahko strokovnjaki zaznajo, kateremu staršu je otrok bolj naklonjen, kako se počuti doma in kakšne so njegove želje.

Pri pogovoru glede vključevanja otrok je prihajalo do razlik med odgovori, ali je vključitev otroka pozitivna ali negativna. Nekateri so mnenja, da je otrok preveč vključen v celoten proces in da ga ni treba vključevati v pogovore s strokovnjaki, razen da bi mu omogočili dodatno terapevtsko podporo. To misel argumentirajo s tem, da je otrok pod hudim stresom že doma in da mu obiski sodišča in centrov za socialno delo povzročajo dodatne travme. Spet drugi so mnenja, da je najpomembneje, otroka opolnomočiti, in če otrok pokaže zanimanje za pogovor, mu ta ne predstavlja dodatnega stresa. Prej obratno, otroka pogovor s strokovnjakom

razbremeniti. Strokovnjaki na področju sociale se nagibajo bolj k temu, da je otroka treba s pogovorom razbremeniti in da bi jih bilo treba več vključevati. Obenem povedo, da bi oni potrebovali dodatno pomoč in več časa za opravljanje pogovorov. Medtem ko strokovnjaki na področju prava po njihovih izkušnjah pogovore z otrokom dojemajo kot precej stresne tako zase kot za otroka. Uporabnica in odvetnica sta mi večkrat ponovili, da je konec koncev vključitev otroka kjerkoli redkost. Iz izkušenj sodnic, tako iz obeh intervjujev kot neformalnega pogovora, lahko povzamem, da se na sodišču ne odločajo pogosto za pogovor z otrokom. Razlog je predvsem neusposobljenost sodnikov.

Končna ugotovitev bi bila, da tak način, kot ga imamo zdaj, ni primeren za otroke. Pogovore z otroki bi moral voditi strokovnjak, ki se čuti sposobnega in ima izkušnje na tem področju. Ne le otrok, drugače bi bilo treba vključevati tudi starše. Dragocen odgovor uporabnice je, da otroka ne bi želela vključiti na pogovor na sodišču, želela pa bi si več podpore na centru za socialno delo. Starši, ki gredo skozi vse postopke v visoko konfliktnih situacijah, ne znajo več pomagati svojim otrokom in si želijo dodatne podpore.

Center za socialno delo ima po pričakovanjih pomembno vlogo pri položaju otroka v sodnem sistemu. Eden izmed razlogov za začetek mojega raziskovanja je bila predvsem vloga CSD pri vključevanju otroka v proces. Od centra za socialno delo se pričakuje, da bo opravil pogovor z otrokom, napisal mnenje, ki ga sodnik lahko uporabi kot dokaz. Čeprav je z novim Družinskim zakonikom veliko pristojnosti prešlo na sodišče, ostaja vloga CSD pri visoko konfliktnih situacijah enako pomembna. Sodniki se radi oprejo na center za socialno delo, saj jih dojemajo kot strokovnjake na svojem področju. Nasprotno od njih samih vidijo v socialnih delavcih strokovnjake, ki znajo opraviti pogovor z otrokom. Socialne delavke torej s pomočjo izvedencev ocenijo, kako najbolje zavarovati otrokovo korist (Končina Peternel, 2008).

Izvedenci so prisotni pri reševanju visoko konfliktnih situacij, kjer mnenje CSD ne zadostuje za odločitev sodnika. Izvedenca plača stranka na sodišču, ki ga je zahtevala. Mnenje izvedenca je po besedah sodnic na koncu ključno, saj gre večinoma za klinične psihologe, ki podajo konkretno mnenje o osebnosti staršev in otrok. Izvedenec pred srečanjem z osebo prebere spis in na podlagi enega srečanja oz. opazovanja otroka napiše mnenje, ki ga predloži sodniku. V Družinskem zakoniku sicer piše, da naj ne bi več tako pogosto postavljali izvedencev, saj naj bi njihova mnenja nadomestila mnenja CSD, če CSD ni predlagatelj postopka; tako se sodišče opre na mnenje CSD v primeru starševskih vprašanj (Čujović, 2019). Med intervjuji pa je ves čas govor o tem, da bi potrebovali več izvedencev in da so na koncu ključna ravno mnenja izvedencev. Tudi center za socialno delo včasih priporoči dodatno mnenje izvedenca, če

mislijo, da sami ne morejo podati dovolj strokovnega utemeljenega mnenja za sodniško odločitev. Sama na sebi je pozitivna ugotovitev, da sodniki mnenje CSD in izvedencev v praksi pogosto upoštevajo, saj stremimo k temu, da z otrokom dela nekdo, ki je bil za to usposobljen in si tega želi. Sodnik tako ostane strokovnjak za razsojo. Po drugi strani pa po intervjujih ugotavljam, da tudi socialni delavci včasih ne opravijo razgovora z otrokom in ko ga, jim čas ne dopušča, da bi se srečali z njim več kot enkrat. Enako velja za izvedence. Je torej uveljavljena praksa, da se razgovor z otrokom preloži na CSD, resnično v korist otroka ali gre za razbremenitev sodišča in dodatno obremenitev CSD? Po mojem mnenju bi lahko o koristi otroka na ta način govorili šele, ko bi poskrbeli tudi za delovne razmere socialnih delavcev in večji nadzor nad samim načinom dela z otrokom. Nadzor predvsem v smislu enakih praks socialnih delavcev po različnih centrih za socialno delo, ki se sedaj močno razlikujejo.

Po izkušnjah odvetnice so vsa napisana mnenja, tako CSD kot izvedeniška, precej subjektivna in niso napisana v korist otroka. Pri odvetnici sem imela možnost vpogleda v mnenja izvedencev. Ugotavljam, da niso napisana v duhu socialnega dela, velikokrat otrokove besede, mnenje in želje niso bile omenjene. Mnenje je bilo ponekod napisano na manj kot eni tipkani strani, in ko sem ugotovila, da je mnenje izvedenca ključno za določanje koristi otroka, sem se dodatno zamislila nad položajem otroka v sodnem sistemu.

V teoriji je institut zagovornika izpostavljen zelo pozitivno in občutek sem imela, da ga vsi uporabljajo. Tudi Letna poročila Varuha človekovih pravic pravijo, da je postavitve zagovornikov vedno več in v Letnem poročilu za leto 2018, povejo, da je bilo do 31. decembra 2018 postavljenih več kot 650 zagovornikov (Letno poročilo Varuha človekovih pravic 2018, 2019). Presenečena sem bila nad odgovori, saj imajo sogovornice kljub pozitivnem mnenju o zagovorniku redke izkušnje z njim. Začudena sem bila nad ugotovitvijo, da ne vedo, zakaj jih sodniki ne postavljajo v tolikšni meri, kot bi jih lahko. Dilema, ki sem jo zaznala, je v imenovanju zagovornika. Sodnica je namreč povedala, da mora zagovornika imenovati Varuh človekovih pravic, nato ga pa izbere ona sama. Medtem ko mi je odvetnica, ki ima večletne izkušnje na tem področju, povedala, da se sodniki neradi odločajo za možnost postavitve zagovornika, kljub njihovim prošnjam. Možni razlogi, ki sem jih ugotavljala po pogovorih, je povečan obseg dela, če je postavljen zagovornik in podaljšan čas postopka. Zanimiva se mi zdi tudi dilema sodnice, da ne vedo, kako upoštevati mnenje zagovornika, saj ni formalno določena njegova procesna vloga v postopku.

Z novim Družinskim zakonikom smo torej sprejeli nadvse pozitiven institut Zagovornik otroka, pa ga kljub temu ne izkoristimo dovolj. Lahko upamo, da bodo v prihodnosti zagovorniki kljub birokratskim pomankljivostim okrepili svojo in otrokovo moč.

Korist otroka je torej besedna zveza, ki sem jo med raziskovanjem slišala in prebrala nešteto krat. Korist otroka na centru za socialno delo opredelijo tako, da se pogovorijo z obema staršema. V visoko konfliktnih situacijah si na vsak način želijo izvesti pogovor z otrokom, a dejanska merila za določanje koristi otroka so razvojne potrebe otroka. Te določajo tako, da prek pogovora s starši ugotavljajo, kateri od staršev jih bolje zadovoljuje. Pogovor z otrokom jim pomaga predvsem zato, da vidijo, kako se otrok počuti pri vsakem od staršev in kakšne so njegove želje. Po pogovoru s socialnima delavkama sem dobila občutek, da je korist otroka korektno obravnavana in da se pri visoko konfliktnih situacijah posvetijo vsakemu otroku. Glede na odgovore, ki sem jih dobila od vseh skupaj, je tudi na centru za socialno delo odvisno od posameznega strokovnjaka, koliko časa si vzame za otroka in kako ga obravnava. Izkušnje sogovornikov so mi dale vedeti, da še zmeraj nekatere socialne delavke ne obravnavajo otrok tako, da bi pravilno ugotavljale njihovo korist.

Na sodišču pa sodniki korist otroka opredelijo na podlagi dokazov. Dokaza, ki ju v veliki večini upoštevajo, sta mnenje centra za socialno delo in mnenje izvedenca, ko je ta določen. Iz slišane v intervjujih lahko povzamem, da večina sodnikov razsodi na podlagi mnenj zunanjih strokovnjakov. Pomembno se mi zdi omeniti predvsem to, da za otroka ni pomembna le končna odločitev sodnika, temveč da se dela v korist otroka skozi celoten proces. Tudi sama sem pred zaključkom raziskovanja imela v mislih, da je ključna za korist otroka končna odločitev. Med pogovorom o razlogih za vključitev otroka mi je ena od sodnic povedala, da če se odloči za vključitev otroka, tega ne naredi samo zato, da ga sliši, temveč zato, da otroka razbremeni. Dejstvo je, da je otrok pod hudim stresom že v domačem okolju in da mu starši velikokrat niso sposobni dati ustrezne podpore. V takih situacijah bi se morali osredotočiti predvsem na delo z njim, ne toliko na splošno, kako bomo dosegli končno korist otroka. Največjo korist bi dosegli ravno s tem, ko bi ga poslušali, mu zagotovili varen prostor in ga opolnomočili. Prepričana sem, ko bi dosegli tak način dela, bi tudi preostalo delo v korist otroka prišlo spontano.

Enako sem med raziskovanjem postala v dvomih glede same vključitve otroka. Po pogovoru z nekaterimi sogovornicami sem ugotovila, da vključitev otroka res ni samo pozitivna in da otroku predstavlja dodaten stres in travmo. Začela sem razmišljati zunaj okvirja, ki sem ga imela pred tem. Ko pa sem prišla do pogovora s socialno delavko, sem le potrdila svoje prvotno mišljenje. Povedala mi je, da otroku pogovor s strokovnjaki, ki vedo, kaj delajo, ne predstavlja

dodatnega stresa. Travme mu povzročajo starši, strokovnjaki ga le razbremenijo. Povedala mi je tudi, da otroci radi pridejo k njim in da ponavadi ne želijo domov, saj se z njimi zabavajo in se dejansko opolnomočijo.

Otrok potrebuje oporo, občutek, da je slišan, in občutek, da je tudi on pomemben. Ta občutek otroci v visoko konfliktnih situacijah lahko hitro izgubijo, in če je naše vodilo, da delamo v korist otroka – bi se morali vprašati, kaj je v celotni situaciji dejansko otrokova korist in kaj otrok od nas potrebuje.

V času raziskovanja so me zanimale tudi prihodnost položaja otroka v sodnem sistemu in izboljšave na tem področju. Že po predelani teoriji sem opazila, da velikih razlik pri položaju otroka in vključevanju otrok v sodni sistem ni. Strokovna javnost, s katero sem opravila intervjuje, ne pričakuje velikih sprememb. Osebnih izkušenj mi sicer še niso mogli povedati, vendar jih na področju položaja otrok ne pričakujejo veliko. Centri za socialno delo so izgubili kar nekaj pristojnosti, a velikih formalnih razlik ni. V zakonu, 143. člen, je sicer omenjeno, da mora sodišče pridobiti otrokovo mnenje, če je sposoben razumeti pomen in posledice. Prav tako pa piše, da lahko v ta namen pridobi mnenje CSD (Družinski zakonik, 2017). Tako lahko potrdimo dvome sogovornic, da do bistvenih razlik na tem področju ne bo prišlo, saj je bilo že prej napisano enako. O spremembah dvomijo predvsem iz organizacijskega razloga. Spremenili so določene pristojnosti in naloge posameznih služb, niso pa priskrbeli dovolj usposobljenega kadra. Pri spremembi zakonodaje, predvsem na sodišču, ki je pridobil dodatne pristojnosti, bi morali biti pazljivi, da kader tako strokovno kot številno okrepijo. Vsi sogovorniki so mnenja, da bi potrebovali dodatne zaposlitve in usposobljene ljudi, ki bi znali delati z otroki in starši. Treba bi bilo razmisliti o več kvalitetnih in dostopnih strokovnih službah v smislu podpore na pravnem in terapevtskem področju ter pri umiritvi situacije. Pričakujejo oz. upajo, da se bo tudi institut zagovornika okrepil in da bo ta večkrat uporabljen v praksi. Velika večina je odgovorila, da upajo, da bo prišlo do kakšnih sprememb na splošno na področju položaja otroka. Če ne drugega, dejstvo, da si želijo sprememb, a obenem ne vidijo formalnih razlik na področju položaja otrok, zbuja precej skrbi.

Celotna razprava temelji na ugotovitah iz intervjujev. Zavedam se, da ugotovitev ni mogoče posplošiti na celotno populacijo. Vzorec je bil izbran z namenom, da izvem mnenje in izkušnje strokovnjakov na področju družine oz. strokovnjakov, ki z njimi sodelujejo. Raziskava je bila po mojem mnenju izvedena korektno. Ves čas raziskovanja sem poskušala ostati čim bolj objektivna in odprta za vsa mnenja in različne poglede na položaj otroka v sodnem sistemu. Ves čas sem strmela k temu, da pridobim čimveč njihovih izkušenj in mnenj o temah, ki so se

odpirale med intervjujem. Če bi vprašalnike znova sestavljala, bi vprašanja o položaju otroka in vključevanju otroka postavila manj splošno in jih predvsem usmerila k boljšemu argumentiranju. Tako bi dobila rezultate, ki bi jih lažje analizirala. Med intervjuji sem to reševala s podvprašanji, vendar mi pri vseh sogovornikih ni uspelo.

Pri intervjujih sem imela največ težav z iskanjem sogovornikov. Na začetku si nisem mislila, da bom imela tako velike težave pri iskanju družinskih sodnic. Pisala sem na kar nekaj okrožnih sodišč, ki imajo družinske oddelke. Od nekaterih nisem dobila odgovora, drugi pa so bili prezasedeni za intervju. Tudi socialne delavke ni bilo lahko dobiti. Z veseljem bi vključila tudi drug vidik raziskovanja, in sicer zagovornika otroka, vendar od njih nisem dobila odgovora. Sodnice so želele ostati anonimne, socialne delavke niso imele zadržkov odkriti identiteto. Ne vem, zakaj nisem smela uporabiti imena sodnic. Eden izmed razlogov bi lahko bila občutljiva tematika področja otrok, čeprav je za socialne delavke na podlagi vsega zgoraj omenjenega lahko še bolj občutljiva.

Če bi se strokovna javnost odzvala na sodelovanje, bi vključila več uporabnikov, sodnic, socialnih delavcev in zagovornika otroka. Za raziskavo bi bil zanimiv tudi statistični pogled na število neformalnih pogovorov z otroki na sodišču in na centru za socialno delo. Dragoceno bi bilo primerjati mnenja centra za socialno delo in izvedencev in nato odločitve sodnikov na podlagi teh mnenj.

6 SKLEPI

- Položaj otroka v sodnem sistemu v Sloveniji je v praksi precej slabši, kot se vidi v zakonodaji.
- Korist otroka na sodišču določa sodnik s pomočjo dokazov. V večini primerov sta to poleg drugih dokazov v primeru mnenje centra za socialno delo in mnenje izvedenca.
- Korist otroka na centru za socialno delo določijo, glede na razvojne potrebe otroka. Prek pogovora s starši ugotovijo, kateri od staršev te potrebe bolje zadovoljuje.
- V visoko konfliktnih situacijah se na CSD na vsak način skušajo pogovoriti z otrokom.
- Sodišče zaprosi CSD, da se socialna delavka pogovori z otrokom. Sami pogovora z otrokom v večini primerov ne izvedejo.
- Ko izvedejo pogovor z otrokom, ga izvedejo brez prisotnosti staršev.
- Center za socialno delo ima veliko vlogo pri vključevanju otroka v sodni sistem in pri položaju otrok. Sodniki se na CSD zanesejo, da bodo opravili pogovor z otrokom in napisali mnenje in ga predložili na sodišče.
- Institut zagovornika se v praksi ne uporablja pogosto. Četudi je predlagan, ga sodniki ne postavijo otroku. Točnega razloga nisem dobila.
- Ovire, s katerimi se strokovna javnost srečuje, so predvsem strokovna usposobljenost kadra, čas in preobremenjenost. Strokovnjaki priznajo, da v večini niso strokovno usposobljeni za vodenje pogovora z otrokom, zato tega ne prakticirajo. To velja predvsem za sodnike, socialne delavke pa pravijo, da jim primankuje terapevtskega znanja. Časovna stiska je predvsem rezultat preobremenjenosti, ki jo čutijo vsi udeleženi.
- Strokovnjaki upajo na spremembe na področju položaja otrok. Določeni so sicer skeptični, da bo v prihodnosti prišlo do velikih sprememb, saj razlog vidijo predvsem v podhranjenosti kadra. Če bi kader okrepili in usposobili, bi se položaj otroka verjetno izboljšal.
- Spremembe, ki jih prinaša Družinski zakonik, za položaj otroka v sodnem sistemu niso velike. Večino stvari, kot je možnost pogovora z otrokom, zagovornik itn., so uporabljali že prej. Strokovna javnost se boji, da gre za večjo obremenitev sodišč in strokovnjakov nasploh, kar lahko prinese nasprotno od tega, česar si želimo.

7 PREDLOGI

Med intervjuji smo skupaj s sogovornicami oblikovale nekaj predlogov, za katere menim, da bi lahko močno izboljšali položaj otrok v sodnem sistemu v Sloveniji.

V korist otroka bomo začeli delati takrat, ko bomo znali otroke opolnomočiti. Težava je, ker socialni delavci, ki so za to sicer izobraženi, nimajo časa, da bi se z otrokom srečali več kot enkrat. V enkratnem srečanju pa otroku, ki je dolgo časa izpostavljen stresu v domačem okolju, ne moremo pomagati. Za izboljšanje položaja otrok v sodnem sistemu v Sloveniji predlagam, da se organizira strokovna služba, ki bi lahko bila del Centra za socialno delo. Osrednja naloga te službe bi bila, da se izobrazi, usposobi in deluje na področju družine in pogovorov z otroki ter starši. Večkrat je bilo izpostavljeno, da ne manjka le služba, ki bi lahko izvedla več pogovorov z otroki, temveč bi se morala hkrati pogovarjati tudi s starši. Velikokrat se izkaže, da starši niso sposobni biti v oporo svojemu otroku in da bi sami potrebovali vodenje in terapevtsko pomoč. Ko bi opolnomočili tudi starše, bi otrokom prihranili vsaj delček stresa v domačem okolju.

Z zunanjo službo, ki bi ves čas sodelovala s centrom za socialno delo in sodiščem, bi razbremenili trenutne socialne delavke, ki so preobremenjene, da bi vse otroke vključevale enako. Tako sodnikom ne bi bilo treba opraviti pogovora z otrokom, saj bi CSD oz. strokovna služba izvedla več srečanj z otrokom. Na podlagi tega bi sodnik dobil obširno mnenje, na katerega bi se lahko zanesel. Sodnike bi razbremenili, omogočili pa bi jim širši pogled na situacijo, kot jo dobijo sedaj na podlagi enkratnega srečanja z otrokom, če se kdo od strokovnjakov z njim sploh sreča. Predvsem predlagam, da bi se zakonodajno te stvari uredile in da bi bile vloge strokovnjakov in s tem tudi način dela na področju družine natančneje opredeljene.

V osnovi pa bi morali že zdaj sodnikom omogočiti čim več strokovnih usposabljanj na temo pogovora z otrokom, čustev, psihološkega znanja itn. Sodnikom in odvetnikom prav tako primanjkuje socialnodelovnega znanja. To bi lahko pridobili, če bi že med študijem opravljali prakso, ki vključuje neposredno delo z ljudmi, npr. na centru za socialno delo. Po mojem mnenju bi moral vsak sodnik, ki dela na področju družine, nekaj časa delati na CSD.

Lahko bi v prihodnosti organizirali tudi skupna mnenja na podlagi večkratnih srečanj z otrokom. S tem bi se izognili temu, da se otrok najprej sreča s socialno delavko, kasneje z izvedencem, vmes s policijo in na koncu s sodnikom. Če bi imeli strokovne time, ki bi bili nevidno prisotni med pogovorom z otrokom, ki ga opravi eden od njih, bi prav tako pridobili

kvalitetnejša mnenja. Poleg tega pa otrok ne bi bil izpostavljen velikemu številu strokovnjakov v določenem obdobju. Čas postopka bi s tem skrajšali.

Družinska mediacija sicer pridobiva veljavo tudi na področju družine in konfliktnih situacij na sodišču, vendar velika večina mediatorjev ne vključi otroka. Mediator lahko vključi otroka v mediacijo, če se čuti sposobnega, da vodi pogovor tudi z njim. Uporaba mediacije v visoko konfliktnih situacijah je lahko sporna, sploh če mediator ni izobražen na socialnodelovnem in psihološkem področju. Zato bi bilo po mojem mnenju bolje, če bi socialni delavci skupaj z znanjem z drugih področij uporabljali tudi spretnosti mediacije in na ta način vključevali družinsko mediacijo v postopek pri visoko konfliktnih situacijah.

Ključno se mi zdi predvsem to, da se med študijem čim več pogovarjamo o samem položaju otroka tako na centru za socialno delo kot tudi na sodišču. Pravni položaj otroka je včasih pri študentih socialnega dela zapostavljen, a se na žalost vedno več visoko konfliktnih situacij konča ravno na sodišču in je potreba po pravnem znanju pri socialnih delavcih vedno večja. Prav je, da raziskujemo, kaj predstavlja položaj otroka za posameznega strokovnjaka in kako posamezni strokovnjaki določijo korist otroka. Le tako bomo lahko vedeli, kako izboljšati svoje delo in utrdili svoja stališča ter začeli delati skupaj z otrokom.

Za nadaljne raziskovanje predlagam vključitev večjega števila sodnikov, socialnih delavk in vseh drugih strokovnih služb, ki delajo na področju družine. Treba bi bilo vključiti tudi otroke, ki so bili vključeni v pogovore s sodniki in socialnimi delavci, ter na njim primeren način povprašati po izkušnjah in občutkih. Vključili bi lahko tudi osebe, ki so sodelovale pri spreminjenju Družinskega zakonika, kjer bi izvedeli, kaj so želeli spremeniti na področju koristi otroka in na podlagi česa so se odločili za take spremembe.

8 SEZNAM VIROV

1. Archard, D., & Skivenes, M. (2009). Balancing a child's best interests and a child's views. *International Journal of a Children's Rights*, 17(1), 1–21.
2. Bala, N., Lee, K., Lindsay, R. C. L., & Talwar, V. (2010). The competency of children to testify: psychological research informing Canadian law reform. *International Journal of Children's Rights*, 18(1), 53–77.
3. Bašič, K. (2008). Pravice otrok – najpogostejši problemi, s katerimi se otroci oziroma njihovi zakoniti zastopniki soočajo tekom različnih postopkov pred centri za socialno delo in pravosodnimi organi. V *Otrok pred sodiščem: Strokovni posvet ob evropskem dnevu civilnega sodstva* (str. 41–52). Ljubljana: Vrhovno sodišče RS.
4. Committee on the rights of the child (2009). *The right of the child to be heard*. General Comment No. 12. Pridobljeno 15. 4. 2019 s <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.
5. Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., & Možina, M. (2011). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebne stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
6. Čujovič, M. (2019). Pristojnosti se s CSD selijo na sodišča. *Delo*, 15. 4. 2019, str. 2.
7. Dolčič, T., Jenkole, M., & Vošnjak, L. (2008). Vprašanje zagotavljanja pravic otroka v postopkih pred sodiščem. V *Otrok pred sodiščem: Strokovni posvet ob evropskem dnevu civilnega sodstva* (str. 14–24). Ljubljana: Vrhovno sodišče RS.
8. Douglas, A. (2015). *The voice of the child in court proceedings*. Pridobljeno s 18. 4. 2019 s <https://www.lawsociety.org.uk/practice-areas/family-children/voice-of-child-in-court-proceedings/>.
9. *Družinski zakonik*. Uradni list RS, 15/2017.

10. Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela – Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.
11. Jager Agius, I. (2014). Razvoj mednarodnega prava otrokovih pravic. V I. Jager Agius, (ur.), *Otrokove pravice v Sloveniji* (str. XVII-XXIX). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Jenkole, M. (2008). Otrokove pravice s poudarkom na koristi otroka in njegovi pravici, da je slišan, ter vloga zagovornika pravic otroka ob tem. V M. Jenkole (ur.), *Zagovornik – Glas otroka: Zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov* (str. 21–30). Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
13. Končina Peternel, M. (2008). Zastopnik otroka v pravnih postopkih. V *Otrok pred sodiščem: Strokovni posvet ob evropskem dnevu civilnega sodstva* (str. 8–13). Ljubljana: Vrhovno sodišče RS.
14. Končina Peternel, M. (2015). Pravice otrok v družinskem pravu. V K. Filipčič, & A. Šelih, (ur.). *Otrokove pravice v Sloveniji: sedanje stanje in izzivi za prihodnost* (str. 71–82). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
15. Kraljić, S. (2016). 12. člen kKOP – pravica otroka do svobodnega izražanja v sodnih in upravnih postopkih. *Pravosodni bilten*, 1, 11–31.
16. *Letno poročilo varuha človekovih pravic RS za leto 2018* (2019). Ljubljana: Varuh človekovih pravic RS.
17. *Letno poročilo varuha človekovih pravic RS za leto 2017* (2018). Ljubljana: Varuh človekovih pravic RS.
18. Marn, M. (2016). *Vključevanju otrok v postopek družinske mediacije* (Diplomsko delo). Pridobljeno 30.3. 2019 s <https://dk.um.si/Dokument.php?id=103472>.

19. Mesec, B., Dragoš, S. (1992). Taksonomija oblik neformalne pomoči. V: Mesec, B., Dragoš, S. (ured.), Socialna Slovenija. *Socialno delo*, 32 (5–6), 5–18.
20. Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II*. Ljubljana: študijsko gradivo – osnutek – samo za študente.
21. Mesec, B., Lamovec, T. (1998). *Uvod v kvalitativno metodologijo v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
22. Mešl, N. (2008). *Razvijanje in uporaba znanja v socialnem delu z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
23. Neumayer, M., & Thau, K. (2013). *Procedural aspects of the hearing of a child - The Austrian view*. Pridobljeno 3. 4. 2019 s http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/CIP/2016/22_06_2016_Konstanze_Thau_Matthias_Neumayr_Hearing_of_a_Child.pdf.
24. Nussdorfer, V. *Otrok v labirintu kazenskih postopkov; kako je in kako bi moralo biti*. Neobjavljeno.
25. O'Donnell, D. (2009). *The right of children to be heard: Children's right to have their views taken into account and to participate in legal and administrative proceedings*. Innocenti Working Paper No. 2009-04. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
26. Parkinson, L. (2011). *Družinska mediacija*. Ljubljana: Inštitut za mediacijo Concordia.
27. Parkinson, P., & Cashmore, J. (2008). *The voice of the child in family law disputes*. New York: Oxford University Press.
28. Roberts, C. (2013) *The voice of a child in family disputes*. Presentation for legal aid board family law conference. Pridobljeno 16. 4. 2019 s <https://www.legalaidboard.ie/en/about-the-board/press-publications/conferences/c-roberts.pdf>.

29. European Commission (2014). *Study on children's involvement in judicial proceedings – contextual overview for civil justice – Germany*. Pridobljeno 20. 4. 2019 s http://publications.europa.eu/resource/cellar/351a8f14-d8a6-49b0-a2e0-7fc898a3146c.0001.01/DOC_1.

30. Svet Evrope (2013). *Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje*. Pridobljeno 22. 3. 2019 s http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/DOGODKI_-_razni/2016_2_18_Sodno_izvedenstvo/Smernice_Sveta_Evrope_za_otrokom_prijazno_pravosodje.pdf.

31. Šalinger, L. (2009). Vloga centrov za socialno delo in otrokovo mnenje v vrtincu odločitev institucij. V *Otrok v vrtincu odločitev institucij*. Zbornik referatov in razprav (str. 19–24). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

32. Štruc, M. (2008). Zagovornik – Glas otroka. V *Otrok pred sodiščem. Strokovni posvet ob evropskem dnevu civilnega sodstva* (str. 53–54). Ljubljana: Vrhovno sodišče RS.

33. Urek, M., & Rafaelič, A. (2015). *Dostop do pravnega varstva otrok s težavami z duševnim zdravjem in intelektualno oviranostjo*. Povzetek poročila države Slovenije. Pridobljeno 23. 3. 2019 s file:///C:/Users/uporabnik/Downloads/Country%20report_final_slo.pdf.

34. Zakon o pravdnem postopku (ZPP) (1999). Ur. l. RS 73/07.

35. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP) (1999) Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 26/99.

36. Žavcer, B. (2016). *Zaslišanje otrok pred sodiščem v družinskopravnih zadevah* (Magistrsko delo). Pridobljeno 25. 3. 2019 s <https://dk.um.si/Dokument.php?id=99230>.

9 PRILOGE

9.1 Vprašalnik

V magistrski nalogi prilagam zgolj vodilo intervjuja, ki sem ga uporabila pri vseh intervjujih. To vodilo je bilo osnova za vsakega posameznika. Vprašanja, podvprašanja sem prilagodila vsakemu posamezniku in jih spraševala odvisno od poteka pogovora.

1. Področje, na katerem oseba dela.
2. Vaše izkušnje na področju vključevanja otrok v sodni proces?
3. Vaše mnenje o položaju otroka v sodnem procesu?
4. Na podlagi česa se določi otrokova korist?
5. Na kakšen način vključujete otroka v proces?
6. Kakšni so zadržki pri vključevanju otroka v proces?
7. S katerimi ovirami se strokovna javnost srečuje pri vključevanju otroka v sodni proces?
8. Kako poteka sodelovanje sodišča, centrov za socialno delo, izvedencev in drugih vključenih v sodni proces?
9. Pred kratkim, 15. aprila 2019, je stopil v veljavo nov Družinski zakonik. Kakšne spremembe strokovna javnost pričakuje pri položaju otroka v sodnem sistemu v Sloveniji po uveljavitvi novega Družinskega zakonika?

9.2 Kodirani intervjuji

Začetni koraki kodiranja

Odvetnica (A)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
A1	Imam kar nekaj izkušenj na področju visoko konfliktnih situacij in posledično otrok.	Veliko izkušenj na področju visoko konfliktnih situacij	Delovno mesto	Izkušnje
A2	Otroci so, vsaj v mojih izkušnjah, redko vključeni v proces.	Redka vključenost otrok v sodni proces	Vključenost otrok v sodni proces	Vključevanje otrok
A3	Za otroke je to stresno.	Stresna situacija za otroka	Stres pri vključitvi otroka	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
A4	Proces je ponavadi konflikten in zelo redki so primeri, kjer se pravdajo samo zaradi ene stvari.	Konflikten proces	Proces pravljanja	Proces
A5	Ponavadi je v ozadju še kakšno kazensko, ogrožena varnost, nasilje, zanemarjanje, prekrški zaradi prijav tretjih oseb in podobno. Nikoli ni samo en postopek.	Več postopkov naenkrat	Proces pravljanja	Proces
A6	Ko pride v družini do ene konfliktno situacije, se te samo še poglobljajo.	Poglobljanje konfliktnih situacij	Proces pravljanja	Proces
A7	Po eni strani mislim, da bi se otroka moralo slišati.	Otroka bi bilo treba slišati.	Glas otroka v procesu	Vključevanje otrok
A8	Sigurno ne na tak način kot je zdaj.	Zališanje otroka na drugačen način	Glas otroka v procesu drugače	Vključevanje otrok
A9	Po drugi strani si pa ne želim, da bi ga še bolj vpletali v sam proces.	Otroka ne želi izpostaviti samemu procesu.	Izpostavljanje otroka	Vključevanje otrok
A10	Ne želim si niti predstavljati, kaj se dogaja v njihovih glavah. Že za odrasle je to stres, kaj šele za otroke.	Otrok je pod stresom med procesom.	Stres za otroka	Vključevanje otrok
A11	Otrok se ponavadi ne vključi.	Izključenost otrok iz procesa	Vključenost otrok	Vključevanje otrok
A12	Če otrok izrecno izrazi željo, potem ga vključijo v proces, drugače ne.	Otroka izrazi željo za vključitev	Želja otroka za vključenost	Vključevanje otrok
A13	Ko je star 15 let, dobi vabilo na razgovor s sodnico, če nanj ne odgovori, se obravnava, kot da se ne želi vključiti.	Povabilo na razgovor s sodnico pri 15 letih	Povabilo na razgovor s sodnico	Vključevanje otrok
A14	Velikokrat se otroci ne odločijo za vključitev.	Ne odločanje otrok za vključitev	Ne odločanje otrok za vključitev	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
A15	Otroci ponavadi doživljajo hud stres že v domačem okolju in so jim obiski institucij, kot so CSD, sodišča, še hujši stres in stigma.	Otroci doživijo sres in stigma ob obisku institucij	Doživljanje otroka ob pogovoru	Vključevanje otrok
A16	Veliko otrok dobi psihične težave in morajo obiskati psihiatra.	Psihične težave otroka in obisk psihiatra	Otrok in psihiater	Psihične težave
A17	Tu se seveda pojavi še drug problem – pri psihiatru skoraj vse rešujejo s tabletami, ki so na dolgi rok še hujši problem.	Dodatne težave pri psihiatru	Reševanje otrokove stiske s tabletami	Psihične težave
A18	Bolje bi bilo, če bi obiskovali terapevte, a jih naše zavarovanje ne krije.	Priporočanje obiska terapevta	Zavarovanje ne krije terapevta	Psihične težave
A19	Vsi uporabljamo pojem korist otroka, a je po mojem mnenju le farsa.	Korist otroka kot pojem	Korist otroka	Korist otroka
A20	Moje izkušnje so vedno bile, da ko v praksi nekdo ves čas ponavlja, da dela v otrokovo korist, dela ponavadi vse nasprotno od tega. Vključno s starši, odvetniki in socialni delavci, sodniki.	Uporabljanje pojma korist otroka	Korist otroka negativno	Korist otroka
A21	In ja, sodniki se odločajo ponavadi na podlagi mnenja centra za socialno delo oziroma različnih izvedencev.	Odločitev sodnikov na podlagi mnenja CSD in izvedencev	Odločitev na podlagi mnenja CSD in izvedencev	Mnenje CSD in izvedencev
A22	Redko se sodnica sreča z otrokom.	Redko srečanje sodnice z otrokom	Srečanje z otrokom	Pogovor sodnice z otrokom
A23	Lahko sicer opravi razgovor, a se tega ne poslužujejo.	Sodnice se redko srečajo z otrokom-	Srečanje z otrokom	Pogovor sodnice z otrokom
A24	Sodnica more po uradni dolžnosti dati predlog, da CSD napiše mnenje ali postavi izvedenca, če gre za kakšne težje primere.	Uradna dolžnost za predlog po mnenju CSD oz. postavitvi izvedenca	Sodničina zahteva po mnenju CSD oz. postavitvi izvedenca	Mnenje CSD in izvedencev
A25	Je pa res, da izvedenec stane in ni poceni in pridobivanje mnenja trajajo res dolgo časa,	Postavitev izvedenca je dodaten strošek in podaljšanje procesa.	Postavitev izvedenca	Postavitev izvedenca

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	čeprav se srečajo z osebo samo enkrat.			
A26	vsak primer specifičen in je vse odvisno od sodnika.	Specifika vsakega primera posebej	Položaj otroka je odvisen od sodnika.	Načini določanja koristi otroka
A27	Mnenje CSD-ja sodniki upoštevajo v 99 %.	Mnenje CSD v večini sodniki upoštevajo.	Upoštevanje mnenja CSD	Mnenje CSD
A28	CSD ponavadi zasliši oba starša in velikokrat se zgodi, da eden od njiju pač ne pride na razgovor.	Zaslišanje staršev s strani CSD	Zaslišanje staršev	Načini določanja koristi otroka
A29	Mnenja centrov za socialno delo so izredno subjektivna.	Subjektivna mnenja CSD	Subjektivna mnenja CSD	Mnenja CSD
A30	V samem sodnem postopku so sodnice zelo rigidne. V večini primerov se upošteva želje mame.	Rigidnost s strani sodnic pri odločanju	Odločanje sodnic za korist otroka	Odločanje sodnic
A31	Izvedenec pa dobi v roko spis in po prebrnem spisu se je dolžan dobiti s stranko bodisi s starši ali z otrokom, odvisno od primera. Kot sem že rekla, dobijo se enkrat za približno eno uro in na podlagi tega izvedenec napiše mnenje.	Pisanje izvedeniškega mnenja na podlagi spisa in enega srečanja	Pisanje izvedeniškega mnenja	Mnenje izvedencev
A32	Tudi to mnenje je subjektivno in pristransko – če preden spoznaš osebo, prebereš njen spis, imaš v glavi že neko sliko. Težko si potem objektivni.	Subjektivnost in pristranskost izvedeniškega mnenja	Subjektivnost pri pisanju izvedeniškega mnenja	Mnenje izvedencev
A33	V meni znanih primerih večinoma ne oz. zelo redko.	CSD redko povabi otroka na razgovor	Vključenost otroka na CSD	Vključevanje otrok
A34	Žal, tudi na CSD-jih se jim ne da ukvarjati z otroki, nimajo dovolj časa. Preveč so hladni.	Vključevanje otrok na CSD	Vključenost otroka na CSD	Vključevanje otrok
A35	CSD bi res moral znati in si vzeti čas za otroka in po mojem mnenju ne delajo v korist otroka.	Vključevanje otrok na CSD	Pogovor na CSD	Vključevanje otrok
A36	Vse poteka prepočasi in otrok tekom postopka otopi.	Postopek poteka prepočasi	Čas kot ovira	Ovire

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
A37	Po drugi strani pa CSD zadnje čase spodbuja starše, da pustijo, da otroka zaslišijo.	Spodbujanje s strani CSD za zaslišanje otroka	CSD spodbuja zaslišanje otroka	Vključevanje otrok
A38	Včasih so se popolnoma otepali tega, zdaj pa želijo in včasih odvetniki to odsvetujemo.	Spremembe pri zaslišanju otrok in odsvetovanje odvetnikov	Odvetniki odsvetujejo zaslišanje	Zaslišanje otroka
A39	Otroci so že tako z različnih strani preveč vpleteni, da bi morali prihajati na sodišče, je to prevelik stres. Ponavadi so v ozadju še kakšni kazenski postopki in se srečajo tudi s policijo.	Otroci so preveč vpleteni v proces z vseh strani.	Vpletenost otrok v proces	Vključevanje otrok
A40	CSD bi moral sam opraviti razgovore z otroki, ko pridobiva mnenje, pa jih ne.	Razgovor bi moral opraviti CSD.	Razgovor z otrokom	Vključevanje otrok
A41	Ja, otroci znajo povedati svoje mnenje.	Otrokovo izražanje mnenja	Izražanje mnenja	Mnenje otroka
A42	Vse je odvisno, kdaj je otrok sposoben razumeti posledice svojih dejanj. Tako je napisano v zakonu in zakon seveda dovoli, da se povabi tudi mlajši otrok.	Vključitev mlajšega otroka	Specifičnost	Vključevanje otrok
A43	A sodišča niso izobrazena za to, da ugotavljajo kdaj je otrok sposoben razumeti posledice svojih dejanj, tako da se tega na poslužujejo.	Neizobraženost sodišč	Neizobraženost sodišč	Ovire
A44	Jaz sem v parih primerih to sicer predlagala, a ni šlo čez.	Predlog odvetnice za pogovor z mlajšim otrokom	Vključenost otrok mlajših od 15 let	Vključevanje otrok
A45	Ker ne gre samo za to, da on razume kakšne so posledice, paziti je treba na manipulacijo obeh staršev na otroka.	Razumevanje otroka z obzirom na manipulacijo staršev	Razumevanje otroka	Ovire
A46	Tega je ogromno in pri otroku je treba biti pazljiv. Treba je paziti, kako razumeš otroka.	Pazljivost pri razumevanju otroka	Razumevanje otroka	Ovire
A47	Zato pravim, da bi morali bolj usposobljeni ljudje, na primer socialni delavci ali pa zagovorniki, to delati.	Pogovor z otroki voditi usposobljeni ljudje	Uspodobljenost kadra	Ovire
A48	Na žalost ne.	Nima izkušnje z zagovorniki	Izkušnja z zagovorniki	Zagovornik

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
A49	Ne vem, zakaj, ampak tega v praksi ni.	Zagovornika se v praksi ne uporablja	Neuporaba možnosti zagovornika	Zagovornik
A50	Meni osebno se zdi zanimivo in predvsem uporabno, da bi uporabila to možnost in sem jo že večkrat predlagala, ampak ga niso postavili.	Mnenje in izkušnje	Pozitivno mnenje	Zagovornik
A51	Všeč mi je, ker se zagovornik dalj časa kontinuirano srečuje z otrokom in na sodišče ne poda mnenja, kot ga izvedenec ali CSD, ampak je glas otroka.	Zagovornik kot glas otroka	Pozitivno mnenje	Zagovornik
A52	Mogoče, upam	Spremembe z novim Družinskim zakonikom	Osebno mnenje	Družinski zakonik
A53	Res je, zdaj bo veliko več pristojnosti na sodiščih in zdaj je prav v zakonu zagovorništvo.	Več pristojnosti na sodiščih	Sprememba	Družinski zakonik
A54	Zdaj so tudi na ljubljanskem sodišču v uporabi varne sobe, ki so res lepo prilagojene otrokom in so veliko bolj prijazne kot pisarne na sodiščih in sodne dvorane. Predvsem otroci potrebujejo varen in nevtralen prostor, če želimo z njim opraviti razgovor.	Prostori za razgovor z otroci na sodišču	Prostor za razgovor	Vključevanje otrok
A55	Premalo strokovnjakov, ki bi opravljali svoje delo in pomagali na pravi način vključiti otroke.	Premalo strokovnjakov, ki bi na pravi način vključevali otroke.	Ovire na področju vključevanja otrok v sodni postopek	Ovire

Uporabnica (B)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
B1	Na sodišču sem bila sicer samo enkrat, zaradi skrbništva nad mladoletno hčerko, ki jo imava z bivšim partnerjem.	Izkušnje na sodišču	Osebna izkušnja	Izkušnje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
B2	Skratka nimam izkušenj z vključevanjem otroka na sodišču, saj takrat nihče ni vprašal sploh o hčerkinih željah.	Nima izkušenj z vključevanjem otroka na sodišču	Negativna izkušnja na sodišču	Izkušnje
B3	Imam pa ogromno izkušenj s centri za socialno delo, ki so pa na žalost še slabše.	Slabe izkušnje na CSD	Negativna izkušnja na CSD	Izkušnje
B4	Tam sem bila velikokrat in zaradi selitve tudi premeščena po različnih centrih v Ljubljani	Veliko obiskov CSD	Negativna izkušnja na CSD	Izkušnje
B5	Niti enkrat ni nobeden omenil, da bi želel videti hčer, pa je zdaj stara že 10 let.	CSD ni povabil hčerke na pogovor	Negativna izkušnja	Vključevanje otrok
B6	Večkrat sem prosila, če bi se kdo lahko pogovoril z njo, da mi je težko in da meni kot mami sigurno ne pove vsega.	Neupoštevanje prošnje, da bi se pogovorili s hčerko.	Negativna izkušnja	Vključevanje otrok
B7	Nazadnje je sicer socialna delavka rekla, da mogoče bi pa v prihodnje želela videti tudi hči. Upam, da bo res.	Vključitev hčerke v prihodnje na CSD	Vključitev hčerke v prihodnje	Vključevanje otrok
B8	Jaz res nimam občutka, da kdorkoli gleda na otrokovo korist. Resnično, tega ni.	Osebno mnenje	Negativno mnenje	Korist otroka
B9	Še najmanj na CSD-jih, kjer bi to pričakovali.	Osebno mnenje	Negativno mnenje	Korist otroka
B10	Kako jo pa opredelijo pa ne vem – to se kar odločijo, kako bi po njihovem bilo prav, se postavijo na eno stran in to je to.	Opredelitev otrokove koristi	Negativno mnenje	Korist otroka
B11	Jaz sem ugotovila, da se je včasih na CSD dobro delati, da si revež in da res potrebuješ njihovo pomoč, da se mogoče kaj premakne in da ne delajo direktno proti tebi.	Osebne izkušnje s CSD	Izkušnje	Izkušnje
B12	Ampak če dobro pomislim, v resnici ne opredelijo otrokove koristi, saj ne gledajo na otroka sploh.	Negativno mnenje glede opredelitve otrokove koristi	Negativno mnenje	Korist otroka
B13	Ne, nisem imela občutka, da upoštevajo moje mnenje in moje želje.	Neupoštevanje želja	Neupoštevanje	Mnenje
B14	Samo zadnja socialna delavka mi je dala občutek, da me mogoče posluša, in to ko je na koncu rekla, da bi si v prihodnje želela videti tudi hčer. Pa še to ne vem, ali zato, ker je dejansko bila strokovna, ali zato, ker sta njen sin in moja hči hodila skupaj v vrtec.	Delni občutek upoštevanega	Delno upoštevanje	Mnenje
B15	Vse je že smešno.	Občutek obupa	Obup	Obup
B16	Želje moje hčerke itak niso mogli upoštevati, ker je nikoli ni nihče videl v teh 8 letih, odkar traja vse skupaj.	Hčerke niso vključevali.	Neupoštevanje želja	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
B17	Moje želje pa tudi ne.	Mame niso upoštevali.	Negativne izkušnja kot starš	Izkušnja
B18	V resnici je bila policija edina, kjer sem dobila občutek, da vse jemljejo precej resno in da me dejansko poslušajo in si želijo, da se nekaj stori glede tega.	Pozitivna izkušnja s policijo	Pozitivna izkušnja	Izkušnja
B19	Ko sem par let nazaj socialni delavki predlagala, da se spremenijo stiki, saj se je stanje bivšemu partnerju močno poslabšalo, je napisala zadržano mnenje za sodišče. Češ, da se ne strinja z mano.	Socialna delavka ni upoštevala mnenja uporabnice	Neupoštevanje mnenja na CSD	Izkušnja
B20	Oseba, ki bi ti mogla nuditi strokovno pomoč in oporo, se ne strinja z mano in v resnici dela proti meni.	Negativna izkušnja s CSD	Negativna izkušnja	Izkušnja
B21	Hvala bogu je takrat sodnica videla, da bi bilo bolje za hčer, če bi bilo tako, kot sem zahtevala jaz. No, takrat je sodnica upoštevala mojo željo. Ampak tudi takrat ne vem, kaj bi brez pomoči odvetnice.	Sodnica je upoštevala mnenje uporabnice.	Upoštevanje mnenja na sodišču	Izkušnja
B22	CSD, dokler ne dobi poziva sodišča, se ne premakne nikamor. Na žalost.	CSD dela na poziv sodišča	Delo CSD	Korist otroka
B23	Ne. Nikoli. V resnici sem mogla sama opominjati, da je v vsej tej situaciji tudi skupna hči in da okolje, ki ji ponuja oče ob stikih ni ok zanj. Socialne delavke so mi trdile, da otrok rabi očeta in naj njegove privide in prisluhe hči pač presliši. Ne vem, še zdaj ne morem vrjet.	Hčerke niso povabili na razgovor.	Ne-vključevanje otroka v proces na CSD	Vključevanje otrok
B24	Na sodišču ne bi želela, da je, sploh ne v dvorani in pred vsemi temi ljudmi. Še jaz sem bila živčna.	Nima želje po vključitvi otroka na sodišču	Vključenost otroka na sodišču	Vključevanje otrok
B25	Ja, absolutno. Sigurno bi bilo boljše zanj, če bi se lahko s kom pogovorila.	Želja po vključitvi otroka na CSD	Vključenost otroka na CSD	Vključevanje otrok
B26	Saj sem prosila vmes za to, pa se zgleda nobenemu ni zdelo dovolj pomembno.	Prošnja po vključitvi otroka na CSD	Vključenost otroka na CSD	Vključevanje otrok
B27	Bi bilo pa verjetno za odločanje v postopku dobro tudi, če bi se kakšni usposobljeni ljudje srečevali z otroci in jim obenem bili tudi v oporo, ki je včasih starši ne moremo dati.	Usposobljeni ljudje za delo z z otroki in za podporo otrokom	Usposobljen kader	Predlog

Vlasta Nussdorfer (C)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
C1	Največ izkušenj imam sicer na področju kazenskega prava, ko so bili otroci storilci in žrtve kaznivih dejanj. S tem sem se ukvarjala kar 25 let.	Izkušnje na področju kazenskega prava	Delovno mesto	Izkušnje
C2	Pri teh mladih je pomembno tudi, da odvetniki odigrajo pomembno vlogo.	Pomembna vloga odvetnika	Vloga odvetnika	Odvetnik
C3	Pred nekaj leti so se odločili, da odvetniki po vrstnem redu dobijo primere, kot pridejo na sodišče. To je izredno slabo, ker bo odvetnik, ki je izvrsten na gospodarskem področju, dobil področje družine in seveda ne bo znal delati z otrokom. To je bila slaba odločitev.	Negativne odločitve na področju družinskega prava	Ovire na področju družinskega prava	Ovire
C4	Namen je, da tem otrokom, ki so v postopkih na sodišču, pomagamo, ne pa da jih še bolj naučimo, kako izigrati sistem in lagati.	Vloga strokovnjakov pri delu z otroci	Vloga strokovnjakov	Vloga
C5	Seveda pa sem se s tem srečevala tudi kot predsednica društva Beli obroč, kjer sem se srečevala z žrtvami nasilja in kasneje kot Varuhinja človekovih pravic.	Izkušnje na področju vključevanja otrok in družinskega prava	Delovno mesto	Izkušnje
C6	Težava je tudi v tem, ker so otroci ne samo žrtve v postopku ampak je zadaj velikokrat še nasilje, zanemarjanje ...	Več postopkov naenkrat	Proces pravljanja	Proces
C7	Ta otrok na sodišču dobi pooblaščenca, ki pripada mladoletnemu oškodovancu. In ti pooblaščenec ne delajo v korist otroka.	Pooblaščenec ne dela v korist otroka	Vloga pooblaščenca	Pooblaščenec
C8	Ponavadi se prvič z njim srečajo na sodišču, pooblaščenec stoji ob tožilcu in poskuša zagovarjati mladoletno osebo, katere ne pozna.	Delo pooblaščenca	Vloga pooblaščenca	Pooblaščenec
C9	Manjka faza, da bi otrok že ob naznanitvi postopka dobil pooblaščenca, ki bi se z njim srečal. Še bolje kar odvetnika in ta bi bil vpet v dogajanje od samega začetka.	Predlog za izboljšavo dela s pooblaščenecem oz. odvetnikom	Predlog za izboljšavo	Predlog
C10	Problem je tudi to, ker imajo včasih otroci za vsako stvar	Več različnih zastopnikov otroka	Ovire na področju	Ovire

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	drugega zastopnika. Enega za eno prijavo, pa potem se pojavi nekaj drugega pa pride drugi. In seveda to ni ok za otroka.		zastopanja otroka v procesu	
C11	Za boljši položaj otroka bi morali spodbujati zagovorništvo.	Izboljšanje zagovorništva	Zagovorništvo	Položaj otroka
C12	Včasih sodniki niso bili seznanjeni s to možnostjo, zato niso postavljali zagovornikov otrokom. Zdaj jih postavljajo vedno več.	Izboljšanje položaja zagovornika	Možnost postavitve zagovornika	Zagovornik
C13	Vedno je vodilo, da se dela v otrokovo korist.	Delo v korist otroka	Korist otroka	Korist otroka
C14	Se pa včasih vprašam, ali se res dela v otrokovo korist, ko pride do odločitev sodišč.	Dvom dela v otrokovo korist	Korist otroka	Korist otroka
C15	Pravica za otroka, ki je vpet v toliko postopkov, ni OK.	Negativna stran vključenosti otroka v različne postopke	Negativnost vključitve otroka	Položaj otroka
C16	Po mojem mnenju bi morali spodbujati mediacijo s starši, da se morata glede otrok pač zmeniti.	Spodbujanje mediacije med starši	Mediacija	Predlog
C17	Lahko bi staršem preprosto dali vedeti, da če starš ni sposoben sprejeti odločitev glede osnovnih starševskih vprašanj, tudi pravica odločanja o otrokovih pravicah začasno ugasne.	Nujno sporazumevanje med starši glede osnovnih starševskih vprašanj	Mediacijo	Predlog
C18	Toliko denarja gre za vse te postopke, to bi lahko šlo za otroke.	Poraba denarja za nepotrebne postopke	Nepotrebni postopki	Predlog
C19	Včasih so sodniki sami zasliševali otroka, s čimer se ne strinjam	Sodniki so zasliševali otroke	Zasliševanje otroka	Vključevanje otrok
C20	Za to so potrebni strokovnjaki, ki znajo delati in se pogovarjati z otrokom.	Potrebni strokovnjaki za pogovor z otrokom	Strokovnjaki ki vodijo pogovor	Vključevanje otrok
C21	Otroci so tako občutljiva bitja, da je potrebna specifična obravnava.	Specifična obravnava za otroke	Specifična obravnava	Vključevanje otrok
C22	Ne preveč pogovorov z otrokom, ker to povzroča stisko.	Manj pogovorov z otroki	Število pogovorov	Vključevanje otrok
C23	Po mojem mnenju bi lahko imeli mnenje za otroka, ki bi bilo konzilirano. Se pravi, da bi se skupina strokovnjakov naenkrat skupaj odločala in da bi se večkrat imeli možnost srečati z njim.	Konzilirano mnenje za otroka	Predlog za vključevanje otrok	Predlog
C24	Lahko bi bili bolj odločni in hitri	Bolj odločni in hitrejši strokovnjaki pri	Čas	ovire

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
		odločanju glede otrok		
C25	Ter več takih strokovnjakov, ki bi znali dati mnenje, ne takih, ki se tekom procesa spreminjajo.	Premalo strokovnjakov, ki bi dali enotno mnenje in se ne bi spreminjali.	Število strokovnjakov	Ovire
C26	Čas je največja ovira, s katero se srečujemo.	Čas kot ovira pri delu z otroci	Čas	Ovire
C27	Sodišče bi moralo čim prej odločiti, in če mene kdo vpraša, je to največja napaka v Sloveniji. Postopki so predolgi.	Predolgi postopki	Čas	ovire
C28	Nobena od uradnih oseb v Sloveniji ni sposobna celotnega postopka voditi sama in tako otroci predolgo čakajo na pomoč.	Premalo strokovnjakov	Število strokovnjakov	Ovire
C29	Premalo je strokovnjakov, premalo je izvedencev.	Premalo strokovnjakov	Število strokovnjakov	Ovire
C30	CSD ima veliko vlogo pri otrocih.	Velika vloga CSD	CSD	Vloga
C31	Vendar jih je strah. Vedno več dobivajo očitkov s strani staršev.	Strah med socialnimi delavci	CSD	Ovire
C32	Reorganizacija CSD-jev bi morala vključevati več dela na terenu, ne pa da vabijo ljudi s sebi v pisarno.	Več dela na terenu	Delo na terenu	Predlog
C33	Delo s celotno družino je zelo pomembno, sam otrok pa ne bi smel biti stigmatiziran in skozi celoten postopek otrok prevečkrat trpi.	Delo s celotno družino, stigmatizacija otroka skozi postopek	Potek postopka	Položaj otroka
C34	Predvsem je pomembno, da se z otrokom ne srečuje preveč ljudi.	Srečanje otroka s čim manj ljudmi	Številčnost srečanj otroka s strokovnjaki	Predlog
C35	Na področju družine bi morali na CSD delati najboljši socialni delavci.	Najboljši kader na področje družine	Usposobljenost kadra	Predlog
C36	Na socialne delavke na žalost ogromno vplivajo tudi mediji.	Vpliv medijev na socialne delavke	Vpliv medijev	Ovire
C37	Pred nekaj časa pa nam je uspelo, da smo napisali smernice za poročanje glede otrok in s tem poskušali vsaj malo obraniti otroke med postopki tudi v medijih.	Smernica za poročanje glede otrok	Položaj otroka v medijih	Položaj otroka
C38	Za to smo se borili in hvalabogu je zdaj to v zakonu.	Sprejetje zagovorništva v Družinski zakonik	Možnost zagovornika	Zagovornik
C39	Treba ga je vedno bolj spodbujati, saj se mi zdi, da bi to res izboljšalo položaj otroka in bi bilo za vse lažje in boljše	Spodbujanje zagovornika za izboljšanje položaja otroka	Zagovornik	Položaj otroka
C40	Meni osebno ogromna novost, katere se res veselim, je Barnahus.	Barnahus kot novost	Sprememba na področju	Novost

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
			družinske zakonodaje	
C41	Že kot tožilka sem si prizadevala, da bi vzpostavili sistem, ki bi olajšal položaj otrok, da bi vse potrebne postopke opravili na enem mestu, prijaznem do otroka, da ne bi bil znova izpostavljen podoživljanju travm, ki jih je doživel. Projekt Hiša za otroke je ministrstvo za pravosodje predlagalo maja lani, vlada pa ga je podprla. To je bodočnost.	Hiša za otroke	prememba na področju družinske zakonodaje	Novost
C42	Vzpostavili smo tudi varne sobe in jih praviloma začeli uporabljati.	Uporaba varnih sob	Sprememba z novim Družinskim zakonikom	Sprememba
C43	Težava je, ker je otrok v hujših primerih po večkrat na zaslišanjih z različnimi ljudmi in se ne upošteva njegov glas.	Težave zaradi več zaslišanj otroka	Zaslišanje otroka	Položaj otroka
C44	Kritiki glasu otroka menijo, da otrok ne ve, kaj je dobro zanj. A to seveda ni res.	Kritiki glasu otroka	Glas otroka	Mnenje
C45	Glas otroka je dober in ga lahko izkoristimo, ko otrok še ni uničen, zmanipuliran z vseh strani.	Izkoriščenje glasu otroka pred manipulacijo	Glas otroka	Mnenje

Barbara Cerar Brolih (D)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
D1	Delam na področju razvez, starševskih vprašanj oziroma zdaj se temu reče izvajanje starševske skrbi. Sem so vključena vsa bistvena vprašanja, ki vplivajo na otrokov razvoj, vzgoja in varstvo, stiki, preživnina – skratka vse, kar je treba urediti, preden se starša dokončno razvežeta, če imata skupaj mladoletnega otroka.	Delovne izkušnje na področju družine	Delovne izkušnje	Izkušnje
D2	Otroke vključujem, kadar je potrebno.	Vključevanje otrok po potrebi	Vključevanje otrok na CSD	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
D3	Ponavadi je to takrat, kadar vidim, da se starša že med sabo ne znata zmeniti in pride do sporov.	Vključevanje otrok zaradi nestrinjanja staršev	Vključevanje otrok na CSD	Vključevanje otrok
D4	Zakonodajno je vse podprto.	Zakonodaja dopušča vključevanje otrok	Zakonodajno omogočeno	Vključevanje otrok
D5	Ne mormo reči, da otroka ne moremo vključevati, vse je odvisno od posameznega strokovnjaka.	Vključevanje je odvisno od posameznika.	Odvisno od posameznika	Vključevanje otrok
D6	Mene nihče ne ovira, da bi otroka vključevala v postopek. Vedno ga lahko vključim.	Vključevanje je odvisno od posameznika.	Vključevanje otrok na CSD	Vključevanje otrok
D7	Potrebujem soglasje staršev, in to je to.	Soglasje staršev za vključitev otroka	Soglasje staršev	Vključevanje otrok
D8	Generalno gledano, je položaj otroka v teoriji super.	Položaj otroka v teoriji je pozitiven.	Položaj otroka v teoriji	Položaj otroka
D9	Praksa pa je na žalost drugačna, koliko in kako se vključuje otroka.	Položaj otroka v praksi je drugačen.	Položaj otroka v praksi	Položaj otroka
D10	Pri hudih zadevah sodniki ponavadi to prakticirajo, sploh dve sodnici imam v mislih, ki vem, da to prakticirata, da otroka, če mislita, da je to potrebno, povabita na pogovor.	Vključevanje otroka na sodišču	Vključevanje otroka na sodišču	Vključevanje otrok
D11	Kjer sta se starša na sodišču res kregala in je imela sodnica dovolj in je zahtevala, da se v korist otroka tudi ona z njim pogovori.	Razlog za vključitev otroka na sodišču	Vključevanje otroka na sodišču	Vključevanje otrok
D12	Načeloma pa upoštevajo naše mnenje.	Upoštevanje mnenja CSD za določanje koristi otroka	Mnenje CSD	Mnenje
D13	V mnenju največkrat povzamem pogovor s starši ali pa priložim zapis pogovora z otrokom.	Mnenje CSD	Mnenje CSD	Mnenje
D14	Moramo pa vedeti, da pogovor z otrokom ni nujno ključen v postopku, ker kar pove, včasih ni njegova korist.	Pogovor z otrokom ni ključen v postopek.	Pogovor z otrokom	Korist otroka
D15	Želje otroka niso enako korist otroka.	Želje otroka niso korist otroka.	Želje otroka	Korist otroka
D16	Je pa absolutno pomembno, da ima občutek, da je vključen v proces, da se ga sliši in da ga tekom pogovora opolnomočimo.	Opolnomočimo otroka z vključitvijo.	Vključevanje otroka	Vključevanje otrok
D17	Sodišče zelo zelo upošteva naše mnenje.	Sodišče upošteva mnenje CSD.	Upoštevanje mnenja CSD	Mnenje CSD
D18	Z izvedenci načeloma nimamo toliko stika na CSD, je pa res, da nas včasih pokličejo in preverijo tudi naše mnenje in izkušnje.	Izkušnje z izvedenci na CSD	Izkušnje z izvedenci	Izvedenec

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
D19	Je pa tako, da se postopek sigurno zavleče za 1 leto, čim zahtevaš izvedenca	Izvedenec postopek podaljša	Postopek	Izvedenec
D20	Tudi izvedenci so preobremenjeni. Vsi so v sodnih postopkih, saj jih starši tožijo zaradi njihovih odločitev. Žal, vsi dobri so šli ven iz tega.	Preobremenjenost izvedencev	Kader	Izvedenc
D21	So pa zadnje čase ugotovitve izvedencev in naša mnenja zelo podobna.	Podobnost mnenj med CSD in izvedenci	Mnenja CSD in izvedencev	Mnenja
D22	Odkvisno od vsakega otroka posebej.	Specifična obravnava vsakega otroka posebej	Potek pogovora	Pogovor z otrokom
D23	Nikoli nimam vnaprej pripravljeno, kaj bom rekla in na kakšen način se bom pogovarjala z njim.	Specifična obravnava vsakega otroka posebej	Potek pogovora	Pogovor z otrokom
D24	Vedno najprej vprašam starše za dovoljenje, vpričo staršev otroka seznanim z njegovimi pravicami, povem mu, kdo sem. V bistvu zakon predstavim po domače. V večini primerov gredo starši ven iz pisarne in sem sama z otrokom. Potem pa sodeluje na tak način, kot hoče sam.	Način sodelovanja z otrokom	Potek pogovora	Pogovor z otrokom
D25	Ga pa seveda nikoli ne vprašam direktno, kje bi želel živeti, vprašam pa vedno glede stikov, če bi rad kje prespal, in podobno.	Potek pogovora z otrokom	Potek pogovora	Pogovor z otrokom
D26	Se pa takoj vidi, če začne otrok recitirati, kaj vse si želi, veš, da so mu oprali možgane.	Pazljivost pri pogovoru z otrokom	Potek pogovora	Pogovor z otrokom
D27	Včasih, pri starejših otrocih, opravi tudi pogovor po telefonu, če si to želijo.	Način sodelovanja z otrokom	Način pogovora z otrokom	Pogovor z otrokom
D28	Ponavadi se s starši zmenimo, da vprašajo otroka, če želi priti k meni, da je dobrodošel in da lahko pride na pogovor.	Vabilo otroku na pogovor preko staršev	Način pogovora z otrokom	Pogovor z otrokom
D29	Na podlagi pogovora s starši.	Določanje otrokove koristi	Korist otroka	Korist otroka
D30	Če sta prepričljiva in če vidim, da v resnici že živijo na način, katerega bi radi zdaj še uradno določili, potem ne vidim nobene koristi od tega, da otroka vlačim čez dodaten proces.	Argument proti dodatnemu vključevanju otroka		Vključevanje otrok
D31	Seveda pa starše vprašam, ali bi se jim zdelo dobro, da otrok pride tudi k meni na pogovor, in nekateri rečejo, da ja, spet drugi, ga ne želijo vključiti.	Soglasje staršev za vključitev otroka	Vključevanje otroka	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
D32	Sama sebe in njih vprašam, kaj lahko otrok od srečanja z mano pridobi.	Ključno za vključevanje otroka v proces	Korist za vključevanje otroka	Vključevanje otrok
D33	Vedeti moramo, da mora otrok biti seznanjen z realnostjo in imeti možnost, da je vključen. To je ključno, tudi za to, da gre sam lažje čez vse to in pridobi čim manj travme.	Ključno za korist otroka je, da ima možnost da je vključen	Korist otroka	Korist otroka
D34	Težje je pri tistih, ki se želijo vse na hitro zmeniti, pa že vidim, da ne bo šlo čez, takrat pa prosim, da se srečam tudi z otrokom.	Razlog za odločitev za srečanje z otrokom	Srečanje z otrokom	Vključevanje otrok
D35	Mi je pa osebno fajn, da ni starostne meje. Ker potem se lahko sama odločim, kdaj in katerega otroka povabim na razgovor.	Pozitiven pogled na to, da ni starostne meje	Starostna meja	Vključevanje otrok
D36	Ker včasih je kakšen otrok že pri petih let popolnoma sposoben izraziti svoje misli, kakšen 15 letnik pa ni. Tako da je čisto odvisno	Specifika vsakega otroka posebej za izražanje svojih misli	Starostna meja	Vključevanje otrok
D37	Včasih pa dobim zaprosilo sodišča, da naj opravim razgovor z otrokom.	Zaprosilo sodišča, da CSD opravi pogovor z otrokom.	Zaprosilo sodišča	Pogovor z otrokom
D38	Mi pa dajo smešno kratke roke, 8 dni. Težko v vsem tem delu, v 8 dneh se dobim z otrokom, napišem mnenje in ga pošljem na sodišče. In moram delat na podlagi tega, kar že imam.	Prekratki roki za izvedbo samega pogovora	Ovire pri opravljanju razgovora z otrokom	Ovire
D39	Čas, preobremenjenost vseh	Čas in preobremenjenost kot ovira	Ovire	Ovire
D40	Iskreno, to da izvedeš en ali celo več pogovorov z otrokom je dodatno delo.	Pogovor z otrokom kot dodatno delo	Izvedba	Pogovor z otrokom
D41	Socialni delavci bi si morali vzeti čas, da se z otrokom srečamo dvakrat ali celo trikrat, pa na žalost nam zmanjkuje časa za vse skupaj.	Premalo časa za izvedbo večih pogovorov	Čas	Ovire
D42	Težji primeri bi potrebovali terapije, ne pa nas. Mi ne moremo biti v celostno oporo otroku. Na psihološko podporo pa otroci čakajo več kot eno leto. To je grozno.	Premalo terapevtske podpore za otroke		Ovire
D43	Na splošno pa drugi vpleteni nimajo vsega znanja, ki bi ga potrebovali.	Kader nima vseh potrebnih znanj	Izobraženost kadra	Ovire
D44	Sodniki večinoma nimajo potrebnega znanja. In se res	Strah sodnikov pred delom z otroci	Izobraženost kadra	Ovire

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	trudijo, dobro delajo, jih je pa grozno strah delati z otroki.			
D45	Sama ne opazim toliko sprememb, je pa res, da še ni minilo dovolj časa.	Spremembe še niso opazne.	Spremembe	Družinski zakonik
D46	So pa sodelavke, ki so sedaj še bolj obremenjene, in občutek imam, da je sicer sama reorganizacija za uporabnike boljša, za strokovne delavce pa ne.	Preobremenjenost za strokovne delavke, boljše za uporabnike	Spremembe	Družinski zakonik
D47	Vizija na področju položaja otroka pa na žalost ni nič boljša	Negativni pogled na prihodnost položaja otroka	Vizija položaja otroka	Družinski zakonik

Sodnica – Okrožno sodišče v Ljubljani, družinski oddelek (E)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
E1	Sodniško službo opravljam od leta 1996 dalje. Najprej sem več let kot okrajna sodnica reševala redne civilne pravdne zadeve in izvršilne zadeve, od septembra 2004 dalje pa kot okrožna sodnica na Okrožnem sodišču v Ljubljani rešujem družinske pravdne in družinske nepravdne zadeve.	Izkušnje na delovnem mestu	Delovno mesto	Izkušnje
E2	Otroci v sodnih postopkih v RS uživajo posebno varstvo države vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok.	Otroci uživajo varstvo države.	Položaj otroka	Položaj otroka
E3	Zaradi koristi otrok uživa tudi družina posebno varstvo države.	Korist otroka in družine		Korist otroka
E4	Za sodnika, ki sodi v družinskih zadevah, je edino vodilo največja otrokova korist.	Vodilo sodnika je otrokova korist.	Korist otroka	Korist otroka
E5	Po DZ imajo starši glavno odgovornost za varstvo in vzgojo otroka ter njegov razvoj. Vsa svoja starševska opravičenja morajo izvajati v korist otroka. Otrokova korist mora biti poglobljena skrb staršev.	Poglobljena skrb staršev je korist otroka.	Korist otroka	Korist otroka
E6	Vendar pa se v sodnih postopkih velikokrat pokaže, da starši ne ravnajo v skladu z otrokovo koristjo.	Nedelovanje v korist otroka s strani staršev	Korist otroka	Korist otroka
E7	Otrokova korist je tudi edini razlog, zaradi katerega sodišče omeji pravice staršev v zvezi z izvrševanjem starševske skrbi.	Omejevanje pravice staršev zaradi koristi otroka	Korist otroka	Korist otroka

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
E8	Kaj je za otroka največja korist, mora sodnik ugotoviti v vsakem primeru posebej.	Ugotavljanje največje koristi za vsakega otroka posebej	Specifičnost primera	Korist otroka
E9	Pred svojo odločitvijo sodišče v družinski zadevi pridobi mnenje pristojnega CSD.	Pridobivanje mnenja CSD	Mnenje CSD	Mnenje
E10	Po potrebi, da se ugotovi, kaj je v konkretnem primeru za otroka največja korist, pa tudi sodno izvedeniško mnenje ustreznega izvedenca.	Pridobivanje mnenja izvedenca	Mnenje izvedenca	Mnenje
E11	Največkrat je to izvedenec klinične psihologije za otroke in mladostnike.	Izvedenec klinične psihologije	Klinični psiholog	Izvedenec
E12	Poleg tega je zelo pomembno, da sodišče v zadevi pridobi tudi otrokovo mnenje.	Pridobivanje otrokovega mnenja	Mnenje otroka	Vključevanje otrok
E13	Sodišče pred svojo odločitvijo pridobi mnenje pristojnega CSD.	Pridobivanje mnenja CSD	Mnenje CSD	Mnenje
E14	Prav tako pa ima tudi otrok pravico izraziti svoje mnenje (gre za otrokovo pravico, ne dolžnost).	Pridobivanje otrokovega mnenja	Mnenje otroka	Vključevanje otrok
E15	Na obrazložen predlog varuha človekovih pravic sodišče imenuje osebo, ki jo predlaga varuh človekovih pravic, za zagovornika otroka, če oceni, da je to v postopku pred sodiščem v korist otroka.	Postavitev zagovornika na predlog varuha človekovih pravic	Postavitev zagovornika	Zagovornik
E16	Pred odločitvijo v zadevi sodišče zbere in prouči čim več informacij, da se ugotovi otrokova korist.	Ugotavljanje otrokove koristi	Ugotavljanje otrokove koristi	Korist otroka
E17	V obrazložitvi sodne odločbe se sodišče opredeli do tega, ali je upošteval izraženo otrokovo mnenje oziroma ali je otrok sposoben razumeti posledice svoje izražene volje.	Opredelitev do otrokovega mnenja	Vključevanje otrok	Vključevanje otrok
E18	Zaradi varovanja otrokove koristi velja v družinskih zadevah načelo hitrosti postopka.	Načelo hitrosti postopka	Hitrost postopka	Korist otroka
E19	V postopkih, ki se pri sodišču vodijo zaradi ureditve razmerij med starši in otroki (kot npr. zaradi varstva in vzgoje, stikov in preživnine, zaradi spremembe stikov, predodelitve otroka ipd.), sodišče pridobi pred svojo odločitvijo mnenje pristojnega CSD.	Pridobivanje mnenja CSD	Mnenje CSD	Mnenje
E20	Če gre za komplicirano zadevo in tudi CSD nima znanj in v zadevi sodišču ne poda mnenja, ki bi sodišču zadoščalo za razsojo, največkrat CSD tudi sam sodišču predlaga, da v zadevi pridobi mnenje strokovnjaka, tj. največkrat izvedenca klinične psihologije za otroke in mladostnike, odvisno od posameznega primera,	Razlog za postavitev izvedenca	Mnenje izvedenca	Izvedenec

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	lahko tudi sodnega izvedenca psihiatrične stroke (v primeru ugotavljanja duševne bolezni enega od staršev, osebnih motenj ipd., kot tudi npr. izvedenca alkohologa, toksikologa in izvedenca medicinske stroke.			
E21	Sodišče postavi v zadevi izvedenca in pridobi njegov izvid in mnenje takrat, kadar samo ne razpolaga s potrebnim znanjem za razsojo.	Razlog za postavitev izvedenca	Mnenje izvedenca	Izvedenec
E22	Na narokih udeleženci postopka in njihovi pooblaščenici sodišču včasih predlagajo, da sodnik tudi sam z otrokom opravi neformalni razgovor.	Neformalni razgovor z otrokom	Neformalni razgovor	Vključevanje otrok
E23	V tem primeru je primerna starost otroka približno 10 let (lahko leto ali dve tudi manj, odvisno od njegove zrelosti).	Primerna starost otroka za neformalni razgovor	Starost otroka	Starostna meja
E24	Za opravo neformalnega razgovora z otrokom se lahko odloči tudi sodnik sam, če presodi, da bi to koristilo za samo odločitev v zadevi.	Razlog za neformalni razgovor	Neformalni razgovor	Vključevanje otrok
E25	Otroka na neformalni razgovor k sodniku na sodišče ponavadi pripelje eden od staršev. Kateri od staršev je to, se ponavadi dogovorimo na naroku. Prav tako lahko takrat na sodišče pride tudi drugi starš, vendar pa nobeden od njiju ni prisoten na sodnikovem razgovoru z otrokom. Lahko pa je skupaj z otrokom prisotna oseba, ki ji ta zaupa, tj. otrokov zaupnik, ki mu je predvsem tudi v psihično oporo.	Potek neformalnega razgovora	Neformalni razgovor	Vključevanje otrok
E26	Razgovor mora potekati sproščeno in sodnik si mora za to prizadevati.	Potek neformalnega razgovora	Neformalni razgovor	Vključevanje otrok
E27	Šele ko se otrok „odpre“, lahko sodnik dobi pomembne informacije, ki jih potrebuje v zadevi. Zato se običajno razgovor začne s poljubnimi temami, npr. katere dejavnosti obiskuje, kaj ima rad, v katerih dejavnostih je dober, kaj si želi, ipd. Šele kasneje postopno, z velikim občutkom preide na teme, kot so starši, kako se počuti pri katerem od njiju, kakšen odnos ima z njima, kje želi živeti, kako bi imel npr. stike z očetom ipd. Pogovor ponavadi traja do 30 minut.	Potek neformalnega razgovora	Neformalni razgovor	Vključevanje otrok
E28	Ob koncu neformalnega razgovora se otroka vpraša, kaj od tega kar je povedal sodniku, sme le-ta povedati na obravnavi in ali česa sploh ne sme povedati.	Potek neformalnega razgovora	Neformalni razgovor	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
E29	Nekateri otroci ne želijo sodelovati v sodnem postopku in ne izrazijo svojega mnenja.	Otroci ne želijo sodelovati	Mnenje otroka	Mnenje
E30	Nekateri so zaradi razpada družine tako zelo prizadeti, da se povsem zaprejo vase in preprosto ne pustijo, da bi jim prišel kdorkoli blizu. Pri njih se kažejo težave na čustvenem področju, pri koncentraciji, prenehajo se vsaj za nekaj časa družiti z vrstniki (nekateri	Posledice razpada družine za otroka	Posledice	Posledice
E31	drugi gredo ravno v nasprotno smer (npr. mladostniki stari 12 do 17 let) in se prekomerno družijo z vrstniki, z njimi hodijo po šoli, v večernih urah, iz šole ne pridejo takoj domov, pričnejo izostajati od doma. Skratka začnejo se pojavljati problemi, ki se kažejo v slabih ocenah, opuščanju dejavnosti, ki so jih prej imeli radi, ipd.	Posledice razpada družine za otroka	Posledice	Posledice
E32	Takšen otrok potrebuje strokovno pomoč in starši svoje otroke dokaj pogosto tudi res vključijo v svetovanje, misleč, da jim bodo s tem pomagali.	Vključitev otrok v svetovanje	Potreba po strokovni pomoči za otroke	Strokovna pomoč
E33	V resnici pa se največkrat izkaže po pridobitvi sodnoizvedeniških psiholoških mnenj, da bi ravno oni (starši) potrebovali strokovno pomoč zase, da bi znali razmejiti starševski in partnerski odnos, da bi znali umiriti konfliktno situacijo z drugim partnerjem, ki je včasih res zelo akutna, in ravno ta povzroča največjo stisko skupnemu otroku.	Ugotovitev da starši potrebujejo strokovno pomoč zase	Potreba po strokovni pomoči za starše	Strokovna pomoč
E34	Da bi bilo reševanje družinskih zadev v sodnih postopkih lažje in tudi hitrejšo, bi kazalo razmisliti o sistemu, ki bi vključeval čim več kvalitetnih in dostopnih strokovnih služb v smislu podpore, tako staršem kot otrokom, ki se znajdejo v družinskih sodnih postopkih, z namenom umiritve konflikta med staršema in konstruktivne komunikacije glede otroka, ki ga imata skupaj.	Vključevanje več kvalitetnih in dostopnih strokovnih služb v smislu podpore	Dodatni strokovni kader	Ovire
E35	Prav te strokovne službe bi prve lahko slišale „glas otroka,, in otroku s svojimi strokovnjaki pomagale pri premagovanju težav, ki jih ima v zvezi z razpadom družine in novo življenjsko situacijo, v kateri pa še ne najde pravega mesta zase.	Strokovne službe dodatno pomoč otroku med procesom	Dodatni strokovni kader	Ovire
E36	Pomanjkanje sodnih izvedencev klinične psihologije za otroke in mladostnike je pereč problem že vrsto	Premalo sodnih izvedencev	Številčnost kadra	Ovire

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	let, ki bi ga bilo potrebno rešiti na sistemski ravni.			
E37	Analiza, ki je bila narejena na ODS Lj. je pokazala, da je v letu 2018 za potrebe družinskih postopkov, preko celega leta zadeve v delo zaradi izdelave mnenj prejemale le 11 sodnih izvedencev, kar pa je občutno premalo. Pri tem je treba dodati, da se družinski postopki v Sloveniji vodijo na enajstih okrožnih sodiščih.	Premalo sodnih izvedencev	Številčnost kadra	Ovire
E38	Na oddelkih okrožnih sodišč, ki vodijo družinske zadeve, se je po novem uvedlo dežurstvo v zvezi z nujnimi odvzemi otrok.	Uvedeno dežurstvo v zvezi z nujnimi odvzemi otrok	Spremembe	Družinski zakonik
E39	Sodišča po novi zakonodaji odločajo tudi o podelitvi starševske skrbi sorodniku, o posvojitvah, rejništvu, skrbništvu, in sicer za otroke v družinskih postopkih na okrožnih sodiščih, za odrasle osebe, ki potrebujejo posebno varstvo, pa v postopkih, ki se vodijo na okrajnih sodiščih.	Spremembe v novem Družinskem zakoniku	Spremembe	Družinski zakonik

Sodnica – Okrožno sodišče v Mariboru, družinski oddelek (F)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
F1	Trenutno delam samo družinske zadeve. Najprej sem delala pravdne zadeve, nato pravdne, mešane z družinskimi zadevami. Od leta 2010 je v Mariboru družinski oddelek, ki se je letos preimenoval v družinsko sodstvo, in od takrat dalje smo se sodniki specializirali. Od leta 2014 smo na oddelku glavni sodniki, ki delamo samo družinsko.	Izkušnje na področju družinskega prava	Delovno mesto	Izkušnje
F2	Otrok je vedno v teh postopkih kolateralna na škoda. Praviloma se znajde med dvema ognjema, zlasti ko je med staršema spor.	Otrok kot kolateralna škoda	Položaj otroka	Položaj otroka
F3	Postopek je postavljen tako, da otrok praviloma ni formalni udeleženec.	Otrok ni formalni udeleženec.	Otrok v postopku	Položaj otroka

F4	Razen otrok nad 15 let.	Otrok kot stranka	Otrok v postopku	Položaj otroka
F5	Prej je bil otrok zraven v postopku, kadar je šel za zaupanje v varstvo in vzgojo in stikov, glede preživitve niti ne. V praksi je bilo tega zelo malo.	Preteklost položaja otrok	Otrok v postopku v preteklosti	Položaj otroka
F6	CSD tudi pogosto ni vključeval otrok.	CSD ni vključeval otrok.	Vključevanje otrok na CSD	Vključevanje otrok
F7	Zdaj otrok pridobiva večjo vlogo z Družinskim zakonikom, sicer še vedno bolj neformalno. Iz objekta prehaja bolj v subjekt.	Otrok postaja subjekt	Položaj otroka z novim Družinskim zakonikom	Družinski zakonik
F8	Predvidevam, da bo imel glas otroka malo večjo težo.	Glas otroka bo imel večjo težo.	Glas otroka	Družinski zakonik
F9	Čprav velikih formalnih razlik zakonodaja ne prinaša. Že prej je bilo zapisano, da je treba otroka obvestiti o postopku, pa v praksi tega ni bilo. Tudi prej je bilo, da otrok lahko poda svoje mnenje.	Formalne razlike	Sprememba	Družinski zakonik
F10	Praviloma v praksi se je zgodilo, da so se skušali z otrokom na CSD pogovoriti. To je odvisno od posameznega strokovnega delavca na centru, brez tega v postopku je težko odločiti.	Pogovor z otrokom na CSD		Vključevanje otrok
F11	Če se strokovni delavec pogovori z otrokom, je praksa taka, da se sodnik načeloma ne rabi še enkrat srečati z otrokom.	Pogovor zgolj na CSD	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
F12	Neformalni pogovor z otrokom naj se zgodi na CSD, po navodilu sodišča.	Pogovor z otrokom na CSD	Neformalni pogovor	Neformalni pogovor
F13	Če CSD ni opravil tega, sem se tudi sama odločila za neformalni razgovor z otrokom.	Neformalni razgovor z otrokom	Neformalni pogovor	Neformalni pogovor
F14	Zdaj se je pridružila možnost postavitve zagovornika. Včasih smo postavljali zagovornika. To ni bilo namenjeno samo temu, da se otroka sliši. To sem prakticirala, ko sem zaznala visok konflikt med staršema. V takih zadevah se nehote vpliva na otroka. Otrok je obremenjen in zaradi razbremenitve sem se z otrokom pogovorila.	Razbremenjenost otroka med postopkom	Zagovornik	Zagovornik
F15	Otrokova korist ni enaka otrokovemu mnenju.	Otrokova korist	Mnenje otroka	Otrokova korist
F16	Tukaj si pomagamo z mnenjem centra o otrokovi razsodnosti.	Določitev otrokove koristi s pomočjo mnenja CSD	Mnenje CSD	Otrokova korist

F17	Mi odločamo na podlagi dokazov, tukaj ni občutkov oz. simpatij do stranke. Ne moremo odločati o postopku na podlagi intuicije. In dokazi so mnenje CSD, ker zakon predvideva, da ga sodišče pridobi.	Odločanje o otrokovi koristi na podlagi dokazov	Mnenje CSD kot dokaz	Otrokova korist
F18	V praksi ga precej pogosto upoštevamo. Nismo pa zavezani, da upoštevamo to mnenje. Včasih se zgodi, da od njega odstopimo.	Upoštevanje mnenja CSD	Mnenje CSD	Mnenje CSD
F19	Drugi dokaz je izvedenec, ponavadi klinični psihologi s posebno specializacijo.	Odločanje o otrokovi koristi s pomočjo mnenja izvedencev	Mnenje izvedencev kot dokaz	Otrokova korist
F20	Izvedenci ponavadi ugotavljajo, kakšna osebnost je en in drug starš, in vse te okoliščine privedejo do določenih dokazov, ki nam pomagajo pri odločitvi, kaj bo najboljša za otroka.	Ugotavljanje osebnosti staršev	Delo izvedenca	Izvedenec
F21	Zlasti sem pozorna, ko slišim od enega ali drugega starša, ko govorita samo o otrokovi koristi. In takrat mi zazvonijo vsi alarmi.	Uporabljanje pojma korist otroka	Korist otroka negativno	Korist otroka
F22	Če v teh primerih CSD ni opravil pogovora, ga opravi sama – ker je med dvema ognjema in vem, da mora biti otrok pod hudim stresom tudi doma in da starša v resnici ne delujeta v otrokovo korist.	Razlog za vključitev otroka	Razlog za vključitev otroka	Vključevanje otrok
F23	Smo se pa včasih zelo izogibali srečanja z otroki. Mi smo pravniki, nismo sociologi, nismo socialni delavci. Je res, da je v zadnjih letih ogromnih izobraževanj na področju pogovora z otrokom, razvoj otroka in podobne zadeve. Z več znanja se lažje odločamo za pogovore, še zmeraj pa nimamo dovolj znanja, da se odločamo o razvojni stopnji otroka in o vseh strokovnih zadevah, ki jih lahko prepoznajo strokovni delavci.	Premalo strokovnih znanj za pogovor z otrokom	Pomanjkanje strokovnosti med sodniki	Ovire
F24	Zelo redko se srečam več kot enkrat.	Enkratno srečanje z otrokom	Število srečanj	Vključevanje otrok
F25	Srečanje z otrokom terja ogromno predpriprave. Treba se je postaviti v kožo otroka, a kljub temu je treba poznati dejstva v spisu.	Priprava na pogovor z otrokom	Potek pogovora z otrokom	Vključevanje otrok

F26	Odvisno je od iznajdljivosti sodnika. Vedno smo v bojazni, kaj če bo otrok zmrznil. Kaj če mu bo hudo, pogosto so prisotne solze. In ponavadi to delamo zato, ker starši niso bili sposobni, ker niso znali opraviti svojega dela.	Potek pogovora z otrokom	Potek pogovora z otrokom	Vključevanje otrok
F27	Ponavadi približno 45 minut. Ni samo namenjen temu, da ga vprašam za njegovo mnenje. Najprej navežem odnos, da se malo spoznamo. Potem je pa odvisno od same osebnosti otroka, koliko se temu odpre.	Potek pogovora z otrokom	Potek pogovora z otrokom	Vključevanje otrok
F28	To je za sodnika precej hujša zadeva kot neka huda obravnavo. Seveda tega ne smem pokazati, ker bi to otrok čutil. Pomembno je, da se otrok dobro počuti.	Stresna situacija	Potek pogovora z otrokom	Vključevanje otrok
F29	V izjemnih situacijah sem se včasih poslužila tudi pomoči drugega strokovnjaka (CSD, psiholog), da sva opravila skupaj razgovor. Lahko se dogovorim, da so oni glavni, pa sem jaz bolj v ozadju. Imam pa občutek, da vseeno raje meni prepuščajo pogovor.	Zaprosilo za dodatno pomoč pri vodenju pogovora z otrokom	Dodatna pomoč pri pogovoru z otrokom	Vključevanje otrok
F30	Izkušnje z zagovorniki so načeloma dobre. Enkrat sem imela pogovor z otrokom, ki je imel zagovornika. Najprej se je zagovornica 45 minut pogovarjala z otrokom, nato še jaz 30 minut. In je povedal take stvari, ki mi jih brez zagovornice absolutno ne bi povedal.	Pozitivne izkušnje z zagovorniki	Izkušnja z zagovornikom	Zagovornik
F31	Najlažje izvem stvari prek predstavitve družine – prek tega začutim njegove odnose v družini. Strokovno niso najbolj ustrezna vprašanja, ki direktno vprašajo, kje bi si želel živeti in s kom bi imel stike.	Spraševanje otrok prek predstavitve družine	Način pogovora z otrokom	Vključevanje otrok
F32	Ko se pogovarjamo z otrokom, moramo res razumeti, kaj nam želi povedati, in se vživeti v njegovo kožo. Ni vedno nujno, da se manipulacijo opazi tako, da mu starš naroči, kaj naj pove. Zavedati se moramo, da otrok ob razvezi živi v dveh kontekstih. Ko je pri mami, otrok živi v enem kontekstu, in ko je pri očetu, živi v drugem kontekstu. Otroci se mora navaditi na enega in drugega	Posebna pozornost strokovnjakov pri pogovoru z otrokom		Vključevanje otrok

	starša. Otroci nimajo namena lagati, ampak vedo, kaj želi en starš slišati, radi pa imajo oba. Tukaj pride do razlike v dejstvih, ki jih ve en starš in drug starš.			
F33	Teh zadev se je treba lotevati previdno. Otroka slišati v postopku je sigurno pomembno, koliko se pa mnenje da upoštevati je odvisno od starosti. Pri mlajšemu je veliko odvisno od tega, s kom preživi več časa, kdo ga pripelje na pogovor itn. Pri starejših pa že malo bolj.	Upoštevanje mnenja glede na starost otroka	Mnenje otroka	Vključevanje otrok
F34	Ponavadi otroku ne pomaga, da se samo pogovorim z njim, na žalost. Sicer izrazi svoje mnenje, a je kljub temu še zmeraj doma med dvema ognjema.	Pogovor otroku ne koristi dovolj		Vključevanje otrok
F35	Laže bi bilo, da bi imela ustaljen sistem, če bi želela neformalni razgovor, da mi nekdo pomaga to organizirati. To moramo vse sami. Da mi pomaga nekdo pripraviti.	Želja po ustaljenem sistemu za lažje delo in pomoč pri delu	Neustaljen sistem	Ovire
F36	Če CSD ne bi bili obremenjeni, da bi se lahko držali rokov, da bi dajali bolj konkretna mnenja in ne na hitro.	Preobremenjenost kadra na CSD	Preobremenjenost kadra na CSD	Ovire
F37	Odstotek neformalnih razgovorov z otroki se mi viša. Največ razgovorov je z otroki od 11 do 14 let. Malo več tudi okrog 15, 16 let. Najmlajši so bili tam okoli 10 let	Število neformalnih razgovorov se povečuje	Število neformalnih razgovorov	Vključevanje otrok
F38	Več izvedencev. Problem je, ker se spravijo delat velike spremembe – za to pa ne zagotovijo dovolj kadra in usposobljenosti.	Potrebno je večje število izvedencev	Število izvedencev	Ovire
F39	Nova zakonodaja je nastavljena v smeri, da se otroka bolj sliši v postopku. Je nastavljena v smeri, da se otrokova korist varuje.	Pozitivni pogled na novo zakonodajo	Pozitivno za uporabnike	Družinski zakonik
F40	Zadeve so nastavljene v redu, v konkretni rabi pa ne najboljše. Spotikamo se na osnovni organizacijski ravni, ki mogoče ne bi bile tako velik problem a noben na to ne pomisli.	Negativni pogled na novo zakonodajo	Negativno za strokovnjake	Družinski zakonik
F41	Še ena stvar me moti. Prej sem si lahko neformalen razgovor organizirala prek CSD oz. otrokove šole. Največ	Ni možno opraviti neformalnega razgovora preko šole	Ovire pri organiziranju neformalnih pogovorov	Ovire

	razgovorov je bilo na osnovnih šolah. Ker če sem organizirala to v naši varni sobi, to pomeni, da nekdo od staršev otroka pripelje na sodišče. In ta starš ponavadi močno vpliva na otroka.			
F42	Neformalni pogovor je namenjen predvsem temu, da otrok izrazi svoje mnenje, ne temu, da pridobivam določene dokaze proti enemu ali drugemu staršemu.	Namen neformalnega pogovora	Neformalni pogovor	Vključevanje otrok
F43	Bojim pa se, da velikih sprememb, ravno zaradi preobremenjenosti kadra in premalo strokovnjakov, ne bo. Bodimo optimistični.	Dvom glede pozitivnih sprememb v prihodnosti	Spremembe	Družinski zakonik

Odiseja Maksimovič, socialna delavka (G)

1. KORAK – Določitev posameznih enot oz. izjav
2. KORAK – Odprto kodiranje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
G1	Moje izkušnje so predvsem na področju varstva družine, razveze zakonske skupnosti in razpada izvenzakonske skupnosti.	Izkušnje na delovnem mestu	Delovno mesto	Izkušnje
G2	Otroci imajo pravico biti seznanjeni s situacijo v družini, seznanjeni z možnostmi, ki jih imajo, in imajo pravico, da izrazijo svoje mnenje.	Pravica do mnenja otroka	Pravica otrok	Položaj otroka
G3	Seveda se ravnamo letom primerno in njihovi zrelosti.	Upoštevanje mnenja primerno zrelosti otroka	Mnenje otroka	Mnenje
G4	Položaj otroka je določen v zakonu in strokovni delavci ga upoštevamo.	Položaj otroka je določen z zakonom.	Položaj otroka	Položaj otroka
G5	Predvsem se na vsak način trudimo pridobiti otrokovo mnenje.	Pridobivanje otrokovega mnenja na CSD	Mnenje otroka	Mnenje
G6	Pri mlajših otrocih gremo najraši k njim domov, k obema staršema. Tako dobimo vtis, kako otrok deluje v	Opazovanje otroka v domačem okolju	Vključevanje otroka na CSD	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	domačem okolju, kjer ga samo opazujemo.			
G7	Pri malo starejših, tam med 5. in 6. letom, ponavadi uporabimo medije, kot so risbe, igrače itn.	Uporaba medijev skozi pogovor	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
G8	Pri že večjih otrocih, tam do 12 let pa že razumejo in imajo izoblikovane svoje želje in svoje mnenje.	Izoblikovano mnenje pri starejših otrocih	Pogovor z otrokom	Vključevanje otrok
G9	Večino razgovorov opravi CSD, ker smo bolj usposobljeni kot sodišče. Imamo lepše prostore, imamo tudi igralnico, ki jo ponavadi izkoristimo za pogovore.	Argument za razgovor na CSD	Pogovor z otrokom na CSD	Vključevanje otrok
G10	Tam kjer so hudi konflikti gredo na teren. Odvisno je od tega, kje mislimo, da bomo največ pridobili s pogovorom.	Pri konfliktnih situacijah na teren	Pogovor z otrokom na terenu	Vključevanje otrok
G11	Če so otroci usrezno informirani o samem procesu zanje pogovor z nami ni noben stres. Stres povzročajo starši, ne mi. Otroci ponavadi uživajo, ko se z nami pogovarjajo, travme glede tega jim starši naredijo že doma.	Pozitivno doživljanje pogovora za otroka	Doživljanje pogovora za otroka	Vključevanje otrok
G12	Pri pogovoru vedno otroku povemo, da gre za zaupni pogovor in da starši ne bodo izvedeli, kaj se pogovarjamo.	Zaupnost pogovora	Zaupnost pogovora	Pogovor z otrokom
G13	Vpogled v poročilo pogovora ima samo sodnica.	Zaupnost pogovora	Zaupnost pogovora	Zaupnost pogovora
G14	Pogovor seveda izvedemo samo, če se otrok želi pogovarjati z nami. In v veliki večini, se želijo.	Potrebna je želja otroka za pogovor	Želja otroka za pogovor	Pogovor z otrokom
G15	Pri visoko konfliktnih situacijah se vedno poskušamo srečati z otroki.	Potreba po pogovoru z otrokom pri visoko konfliktnih situacijah	Visoka potreba po pogovoru z otrokom	Vključevanje otrok
G16	Če starši ne dajo soglasja za pogovor, prosimo sodnico, da eksplicitno napiše, da naj CSD opravi pogovor z otrokom.	Zahteva sodnice za pogovor z otrokom	Vključevanje otrok na CSD	Vključevanje otrok

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
G17	Pri sporazumnih pa, če vidimo, da so se starši že vse pogovorili in da imajo med seboj sprejemljiv odnos in tudi do otroka, ne drezamo v njihove odločitve.	Brez vključevanja otrok pri sporazumnih razvezah	Sporazumne razveze	Vključevanje otrok
G18	Starši so tisti, ki so odgovorni za svojega otroka in mi zgolj podamo svoje mnenje na sodišče.	Odgovornost staršev za korist otroka	Odgovornost staršev	Mnenje CSD
G19	Merila za korist otroka so predvsem razvojne potrebe otroka.	Merila za korist otroka	Merila	Korist otroka
G20	Zanima nas, če starši prepoznajo razvojne potrebe otroke in nenazadnje če jih tudi zadovoljujejo. In tisti starš, ki jih bolj ustrezno zadovoljuje, tisti dela v večjo korist otroka.	Prepoznavanje in zadovoljevanje potreb otroka	Korist otroka s strani staršev	Korist otroka
G21	Skoraj vedno prosimo za poročilo vrtca ali šole in te so nam tudi v veliko pomoč.	Določanje koristi otroka s pomočjo poročila vrtca ali šole	Poročilo vrtca ali šole	Korist otroka
G22	Težava se pojavi, ko starši v vsem tem konfliktu gledajo samo nase in spregledajo otroka in njegovo korist. Drug drugemu nagajajo in s tem škodujejo otroku.	Spregledana korist otroka s strani staršev	Spregledana korist otroka s strani staršev	Korist otroka
G23	Predvsem čas in preobremenjenost vseh.	Čas in preobremenjenost strokovnega kadra kot ovira pri opravljanju svojega dela	Preobremenjenost in pomanjkanje časa vseh vpletenih	Ovire
G24	Sicer si pri konfliktnih situacijah čas kar vzameš, ker si ga pač moraš. A vseeno. Na koncu trpijo tisti postopki, ki niso tako konfliktni. Pa ne bi smelo biti tako.	Čas kot ovira pri opravljanju dela	Premalo časa za delo na CSD	Ovire
G25	Hudo je tudi to, ker niti sodniki niti odvetniki niso strokovni usposobljeni za družinske zadeve.	Pomanjkanje strokovne usposobljenosti sodnikov in odvetnikov kot ovira pri delu	Pomanjkanje strokovnega znanja	Ovire
G26	Včasih res ne vem, kako odločajo o kakšnih stvareh, če samo preberejo naše mnenje.	Odločanje o zadevi po samo prebranem mnenju	Ovire	Mnenje
G27	Jaz se srečam s celotno socialno mrežo otroka	Odločanje o zadevi po samo prebranem mnenju	Ovire	Mnenje

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA
	pa težko napišem tisto mnenje, kaj šele če bi ga samo prebrala in otroka in celotne družine ne bi videla.			
G28	Bolj bi se lahko poglobili v zadeve, bi pa seveda potrebovali več psihološkega in socialno delovnega znanja.	Pomanjkanje psihološkega in socialno delovnega znanja pri sodnikih in odvetnikih	Pomanjkanje strokovnega znanja	Ovire
G29	Že mi, socialni delavci, pridemo premalo opremljeni za vse situacije, ki nas čakajo v praksi.	Premalo znanja za strokovne delavce	Premalo znanja	Ovire

Odnosno kodiranje

IZKUŠNJE

Delovno mesto (A1, C1, C5, D1, E1, F1, G1)

Negativna izkušnja (B1, B2, B3, B4, B11, B17, B18, B19, B20, B21)

KORIST OTROK

Določanje koristi otroka na sodišču (A26, A19, A20, A30, B8, B10, B12, C13, C14, E3, E4, E5, E6, E7, E8, E16, E18, F15, F16, F17, F19, F21)

Določanje koristi otroka na CSD (A28, A23, B9, B10, D14, D15, D29, D33, G19, G20, G21, G22)

VKLJUČEVANJE OTROK

Mnenje o vključitvi otroka

Pozitivno (A7, A42, B25, B26, C20, C21, D16, D33, G11)

Negativno (A3, A8, A9, A10, A15, A38, A39, A44, B24, C19, C22)

Vključitev otroka na CSD (A37, B7, D2, D3, D4, D5, D6, D7, D16, D31, D32, D34, F10, F11, G6, G7, G8, G9, G10)

Brez vključitve otroka na CSD (A33, A34, A40, B5, B6, B23, D30, F6)

Vključitev otroka na sodišču (A12, A13, D10, D11, E12, E14, E22, E24, F22)

Brez vključitve otroka na sodišču (A2, A11, A22, A23, A14, A44, F11, G17)

Načini vključevanja (Neformalni pogovor)

Izkušnje na CSD (D22, D23, D24, D25, D26, D27, D28)

Izkušnje na sodišču (E22, E23, E24, E25, E26, E27, E28, F24, F25, F26, F27, F28, F29, F31, F32, F33, F34, F37, F42)

MNENJE

CSD (A40, A21, A24, A27, A29, B10, B19, D12, D13, D17, D21, D38, E9, E19, E13, E19, F16, F17, F18, G18, G26, G27)

Izvedenca (A21, A24, A25, A31, A32, C29, D18, D19, D20, D21, E10, E20, E21, F19, F20)

Zagovornik

Pozitivno mnenje (A51, C11, C12, C38, C39, E15, F14, F30)

Ni izkušenj (A48, A49)

POLOŽAJ OTROKA

Negativen (C11, C15, D9, C43)

Pozitiven (D8, E2, F2, G2)

Nevtralen (G4, F3, F4, F5)

OVIRE

Čas (A36, C24, D38, D39, D41, F35, G23, G24)

Preobremenjenost (A55, C29, C36, D39, F35, F36, F38, G23)

Strokovna usposobljenost (A43, A47, A55, B27, C3, C10, C25, C29, C39, D42, D43, D44, E34, E35, E36, E37, F23, G25, G26, G27, G28, G29)

DRUŽINSKI ZAKONIK

Spremembe (A53, A54, C40, C41, C42, D45, D46, D47, E38, E39, F7, F8, F9)